Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976'da İstanbul Üni versitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Gördes, ve Amasya-Suluova'da görev yaptı. 2005'te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma 'Evliyalar Şehri' adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı. Elinizdeki kitaptan önce Amasya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Isparta, Tokat, Samsun, Sivas, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Manisa, İzmir, Çorum, Muğla, Sinop, Erzurum, Giresun, Ordu, Bayburt, Ağrı, Hakkari, Siirt, Bitlis, Van, Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kırşehir'i yayınlayan yazarın hazırlanmakta olan son kitabı Karaman ile ilgili.

Yazarın ayrıca, Din Psikolojisi ve Kişilik isimleriyle ebook formatında iki tercümesi ile Kadı Kızı isimli bir roman çalışması vardır.

Evliyalar Şehri Antalya

Abdulhalim Durma

ISBN
978-9944-0466-7-2

Dizgi
Abdulhalim Durma

Kapak Tasarımı
Abdulhalim Durma

Baskı Yeri
Yenigün Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. Turgut Özal Bulvarı No. 53/1 İskitler/ Ankara
Tel-: 0312 384 6183-84

Bu kitabın bütün hakları Abdulhalim Durma'ya aittir. Hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Kaynak gösterilmek şartı ile alıntı yapılabilir.

1000 Adet basılmıştır
2016

İçindekiler

XIII. Yüzyıl

1207'de Latin idaresinden memnun olmayan Rumların da desteği ile şehrin fethi gerçekleşir[1]. I. Gıyaseddin Keyhusrev Mübarizüddin Ertokuş'u şehrin yönetimine getirdiği gibi şehre bir kadı, imam, müezzin ve hatip tayin eder; ayrıca kalenin surlarını onartır ve bir de mescid yaptırır[2]. "Uç, hudut şehri" anlamında Darü's-sagr unvanını taşıyan Antalya'nın bu defaki zaptı, buraya yavaş yavaş bir Türk-İslam şehri hüviyeti kazandırmaya başlamakla birlikte iktisadi ve ticari gelişmeye de yol açar. Kıbrıslı Latinlerle yapılan ticaret antlaşması bu gelişmede önemli rol oynar. Antalya Limanı Selçuklu deniz kuvvetleri için önemli bir üs durumuna gelir. Ancak bir süre sonra Kıbrıs kralının da desteği ile şehirdeki yerli Hristiyan halkın çıkardığı isyan ve Cuma Namazı vaktinde Türkleri yok etmesi sonucu Antalya 1212'de Kıbrıslılar'ın eline geçer[3]. 1216'da İzzeddin

[1] Antalya. Feridun Emecen. TDV İslam Ans. Cilt. 3

[2] Ertokuş hk. Evliyalar Şehri Isparta'ya bkn. Sh 60-63.

[3] Fransız gezgini Paul Lucas (1664–1737), 1706 yılında gezdiği Antalya şehrinin üç bölüme ayrılmış, adeta üç ayrı şehrin birleşmesinden oluşmuş görüntü sunduğunu, bu üç bölümün her birine ait ve birbirleri arasında bağlantı kurulmasını engelleyen surlar ile büyük demir kapılar olduğunu belirtir ve devamında şunları anlatır. "Cuma günleri Satalia'nın [Antalya] tüm kapıları öğleyin saat on ikiden bire

Keykavus tarafından yeniden fethedilerek valiliği tekrar Mübarizüddin Ertokuş'a verilir. Üst üste üç kez aynı göreve (Isparta ve Antalya valiliğine) getirilen Ertokuş'un Selçuklu hükümdarları ile saygın ve güvene dayalı bir ilişkisinin varlığı bilinmektedir[4]. Ertokuş'un daha çok Isparta ve çevresinde özellikle Atabey ilçesinde imar faaliyetlerinde bulunduğu görülür.

Kale onarılır, Rumlarla Türkler arasına, Türkleri koruyan bir duvar inşa edilir, birtakım iktisadi tedbirler alınır, eski rıhtım ve mendirekler tamir edildiği gibi bir de tersane kurulur[5]. Böylece şehir aynı zamanda Selçuklular'ın Akdeniz donanmasının merkezi olur ve buradaki valiler de "melikü's-sevahil", "emirü's-sevahil"

---

kadar kapanıyor. Böyle bir uygulamayı görünce şaşırdım ve sebebini sordum: Şehrin sakinleri, Hristiyanların Cuma günü öğleyin saat on ikiyle bir arasında kenti ele geçirecekleri şeklinde bir kehanete inanıyor."

[4] Nermin Şaman Doğan. Selçuklu Döneminde Siyasi ve Bani Kimliği ile Mübarizeddin Ertokuş

[5] Şehirdeki bu duvardan 100 yıl sonra seyyah Battuta da eserinde söz edecektir. Oral, şehirdeki Yahudi cemaati ile ilgili makalesinde, kent surlarının ve mahalle duvarlarının işlevlerini 1910'lara kadar koruduğunu kaydeder. "Antalya Kalesi surları İttihat ve Terakki devrinde, 1914'de kısmen yıkılmış, 1934'te ise Karakaş Hüsnü'nün Belediye Başkanlığı yaptığı sırada Selanik muhaciri Çingene Hasan adında birine yıktırılmış, ancak bu tehlikeli görevi bir çengelle yapan kişinin göçük altında kalmasıyla birazı kendini kurtarmıştır."

unvanıyla anılırlar. Hatta bu lakap, daha sonra buraya hakim olan Tekeoğulları'nın beyleri için de kullanılır.

Selçuklu devrinde inşa edilen Yivli Minare etrafında şekillenen külliye, Yivli Minare Külliyesi adını alır[6]. Külliyenin ana yapısı Yivli Minare ile Ulucami'dir. Minare ve caminin hemen yanında Atabey Armağan Medresesi, onun karşısında Ulucami Medresesi yer alır. Bu yapılar topluluğunun bitişiğindeki teraslanmış alanda sonradan mevlevihaneye dönüştürülen bir yapı bulunmaktadır. Mevlevihanenin arkasında Yivli Minare Hamamı, önünde cami ile arasında set üstünde Nigar Hanım Türbesi, bunun üzerinde yolun kıyısında Zincirkıran Mehmed Bey Türbesi mevcuttur.

Yivli Minare Camii veya Alaeddin Camii olarak da bilinen Ulucami, ilk olarak Sultan I. Alaeddin Keykubad zamanında muhtemelen kendinden önceki dini yapılar topluluğunun üzerine inşa edilmiştir. Günümüze ulaşan ikinci yapı ise 1373'te Emir Mübarizüddin Mehmed Bey tarafından yaptırılacaktır. Bugün Antalya'nın sembolü olan Yivli Minare blok kesme taşlar üzerine tuğladan inşa edilmiştir.

Kaynaklarda Darbhane Medresesi, Selçuklu Medresesi, İmaret Medresesi, Yivli Minare Medresesi,

---

[6] Yavuz Tiryaki. Yivli Minare Külliyesi. TDV İslam Ans. Cilt 42

Ulu Cami Medresesi adlarıyla geçen eser, çeşitli devirlerde yapılan müdahalelerle asli halinden kayıplar vererek bir kalıntı halinde XX. Yüzyıla ulaşır[7]. Araştırmacılar yapının planı ve tarihi konusunda değişik yorumlarda bulunmuşlardır. Binanın kitabesinin tahrip olması sebebiyle okunamaması, bani ve inşa tarihi konusunda kesin bir yargıya varılmasını engellemektedir. Medreseye ait vakfiye yoktur. Ancak süsleme programı ve planına bakılarak XIII. Yüzyıl ortalarına ait açık avlulu, dört eyvanlı bir yapı olduğu kabul edilmektedir.

Gıyaseddin Keyhüsrev, Alaeddin Medresesi ve Atabey Armağan Medresesi isimleri ile anılan yapının kitabesi 1240 yılını göstermektedir. Bu kitabe metni şöyledir. "Mülk Yalnızca Allah'ındır. Bu mübarek medresenin yapılmasını Yüce Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Dünyanın ve dinin yardımcısı fetih babası, Keykubad oğlu Keyhüsrev'in –Emir'ül-müminin ortağı– Allah saltanatını kalıcı kılsın, devletinde zayıf kul Rabbinin rahmetine muhtaç Atabey Armağan emretti sene 637".

Bugün sadece kapısı ayakta kalmış olan Atabey Armağan Medresesi, İmaret Medresesi'nin karşısında, Yivli Minare ile Yivli Minare Camii'nin yanında bulunmaktadır. Medresenin var olduğu düşünülen alan,

---

[7] Sibel Doğan. Antalya Medreseleri. Süleyman Demirel Üni. Yüksek Lisans Tezi. Isparta. 2012

yüksek bir seki şeklinde olup, güney yönünde aniden eğim yapar. Kitabesinde medrese olarak inşa edildiği yazan binadan geriye sadece taçkapısı kalabilmiştir. Buradaki tarih ile banisinin ölüm tarihinin birbirini tutmadığı, bu sebeple inşaatının yarım kaldığı tezi ileri sürülür[8].

İnşa tarihi 1250, banisi Celalettin Karatay olan yapı, kaynaklarda Darus-suleha, Karatay Camii, Karadayı Camii, Karatay İmareti, Karatay Medresesi gibi isimlerle anılır[9]. Yapının taçkapısında yer alan dokuz satırlık kitabesinde baninin adı geçmez. Ancak bina Darüs-suleha adı ile Celalettin Karatay'ın vakfiyesinde kayıtlı olduğundan onun tarafından yaptırıldığı kabul

---

[8] Selçuklu döneminde Antalya Valisi olan Mübarizeddin Ertokuş'un azatlı kölesi olduğu, Ertokuş'un ölümünden sonra Antalya Valisi olarak görev yaptığı da ileri sürrülmektedir. Atabey (Hacı) Armağan H. 635 yılında İzzeddin Keykavus'un Atabeyliği için görevlendirilir. H. 637 yılında başlayan Babailer isyanında ordunun başında bulunur. Amasya'da isyanı bastırabilmiş ancak orada öldürülmüştür. Osmanlı vakıf defterlerinde, Isparta'nın Atabey (Argos) ilçesinde neslinin devamının olduğu ve Beyşehir Alp-Gazi köyünde bulunan Hacı Armağan Zaviyesinin de banisi olduğu (vakf-ı **zaviye**-i Hacı Armağan der karye-i **Alp Gazi**) kayıtlıdır.

[9] Sibel Doğan. Antalya Medreseleri. Süleyman Demirel Üni. Yüksek Lisans Tezi. Isparta. 2012

edilmektedir[10]. Yapıdaki süslemeler batı cephede yer alan taçkapıda yoğunlaşmıştır. Kaleiçi'nde bulunan ve günümüze ulaşmış son medrese olan Karatay Medresesi, ilginç planı ile araştırmacıların dikkatini çeker. Medrese, kareye yakın dikdörtgen planlı, tek katlı, açık avlulu, iki eyvanlı plana sahiptir. Yapıda kullanılan malzeme taçkapıda kesme taş, kemerlerde tuğla, tonozlarda ve duvar örgüsü içinde moloz taştır.

Osmanlı döneminde camiye dönüştürülen Darüssüleha'nın çevresinde XVI. Yüzyıldan itibaren "*Karatay Mescidi Mahallesi*" oluşmuştur[11].

Cami, öğrenci yurdu ve Kur'an kursu olarak kullanılan bina, 1969 yılında VGM tarafından onarılır. Daha sonra kafe olarak kullanılan yapı 2006 yılında tekrar onarılır ve müze olarak düzenlenir.

Yapının banisi Anadolu Selçukluları'nın tanınmış devlet adamlarından **Celaleddin Karatay** (ö. 652/1254)'ın aslen bir Rum gulamı olduğu söylenir[12].

---

[10] Nakledilir ki, Celaleddin Karatay büyüklük hissine kapılırım endişesiyle Kayseri'de yaptırmış olduğu hanın açılışına giderken vazgeçerek geri döner.

[11] Zehra Odabaşı. Selçuklu Devleti'nde Mühtedi Vakıfları: Celaleddin Karatay Vakıfları Örneği. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. 2012

[12] Celaleddin Karatay. Aydın Taneri. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 7

Karatay'ın sonraki yıllarda görülen nüfuz ve tesirinin yerleşmesinde, Keykubad tarafından ona verilen mevkiin ve onun da sultanın mahremi olarak edindiği tecrübe ve bilgilerin büyük rolü vardır. Karatay'ın nüfuz ve kudreti yalnız kendi mevkiinin verdiği yetkilerle sınırlı kalmamış, diğer bütün önemli işlerin hallinde ve büyük mevkilere getirilecek kişilerin seçiminde de rol oynamıştır. Celaleddin Karatay, 1254 yılında Kayseri'de vefat eder. Cenazesi Konya'ya getirilerek medresesinin yanındaki (veya kervansarayındaki) türbeye defnedilir. Bütün kaynaklar, Moğol müdahale ve baskılarının en yoğun olduğu bir dönemde devlete sahip çıkan, ülkede dirlik ve düzeni sağlamak için samimiyetle çalışan Karatay'ın dindarlığı, hayırseverliği, ahlaki meziyetleri ve güçlü bir devlet adamı olduğu üzerinde birleşmektedir. Medresesi dışında yaptırdığı eserler üzerindeki kitabelerde adını zikretmemesi tevazuunu gösterir. Vakfiye ve kitabelerden tesbit edilebilen eserleri, Türkiye-Suriye arasındaki yol üzerinde, Kayseri'nin Bünyan ilçesi yakınlarında bulunan Karatay Kervansarayı, Konya'daki Karatay Medresesi ve Antalya'daki Darüssuleha'dan ibarettir.

Has Balaban Mescidi Mahallesi'nde bulunan yapının kitabesinden 1275 yılında "zayıf kul Ali oğlu Mehmed" tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ne var

ki mescid, vakıf kaynakları arasında yer alan hamamla birlikte günümüze ulaşmamıştır[13].

Şeyh Şücaeddin Türbesi, şehir merkezinde Çaybaşı mahallesinde yer almaktadır. 1239 tarihinde inşa edilmiş olan türbe girişinin iki yanında sivri kemerli sathi bir niş içerisinde iki kitabeye yer verilmiştir. Selçuklu sülüs hattı ile Arapça yazılan kitabelerden girişin sağında yer alan ayet kitabesi, diğeri ise yapının inşa kitabesidir. Yapıya ait vakfiye bulunamamıştır.

Eserin etrafında bir takım binaların bulunduğu ve burasının bir tekke olduğu bilinmekte ise de bugün diğer yapıların sadece temel kalıntıları ile türbe kalmıştır. Kitabesinde de eser, imaret ve türbe olarak geçmektedir. Onarımdan sonra kitabe artık görünmemektedir.

Türbenin inşa kitabesinde isimleri tam okunamayan iki kardeşin bu binayı muhtemelen Şeyh Şücaeddin adındaki bir zat için yaptırmış olduğu kabul edilir.

Günümüzde belirli gün ve gecelerde ziyarete açılan türbe genel olarak kapalı tutulmaktadır. 1969 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore ettirilen yapı, iyi durumdadır. Günümüzde bazı kısımlarında değişiklikler meydana gelmiştir. Yapının kubbesindeki

---

[13] http://www.anadoluselcuklumimarisi.com/

orijinal örtü, kiremitle değiştirilmiştir. Cenazelik katının döşemeleri orijinalliğini korurken, ziyaretgah katının döşemeleri yok olmuş ve yerine beton dökülmüştür.

Cenazelik ve ziyaretgah katlarına sahip yapı, kubbe ile örtülü kare bir plana sahiptir. Ziyaretgah katına girişi sağlayan kapı açıklığı kuzey cephenin ekseninde yer alır. Ziyaretgah katında yer alan mihrap girişle aynı eksen üzerinde bulunmaktadır. Doğu, batı ve güneyde yer alan altı pencere bu bölümü aydınlatır. Türbenin cenazelik katına girişi sağlayan açıklık, ziyaretgahınki ile aynı yönde yer alır. Sivri kemerli beşik tonozla örtülü mekanın sadece güneyinde bir mazgal pencere bulunur. Doğu, batı ve güneyde basit dikdörtgen pencerelerle aydınlatılan iç mekan sade bir görünüme sahiptir. Kesme taşla kaplanmış yüzeylerde mihrap haricinde dikkate değer bir unsur görülmez. Kare mekanı örten kubbe dört sivri kemerli tromp üzerine oturmaktadır. Ziyaretgah orijinal döşemelerine sahip olmayıp betonla kaplanmıştır. Cenazelik katı da ziyaretgah katı gibi sade olmakla birlikte orijinal döşemesine sahiptir. Cenazelikte bulunan sandukanın dikkat çeken tek yönü, şahidesinde kullanılan devşirme sütun başlığının kavuk gibi işlenmiş olmasıdır. Ziyaretgah katının tonoz örtüsünde muntazam kesme taş kullanılmışken, diğer yerlerde moloz taş tercih edilmiştir. Sade bir görünüme sahip olan cephelerde farklı bir unsura rastlanmaz. Kuzey cephede basık kemerli kapının iki yanında yüzeysel nişler içerisinde yer alan ayet ve

inşa kitabesi yer alır. İç mekanı örten kubbe, kiremitle kaplı yüksek bir çatı ile örtülmüştür. Yapıda düzgün kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır. Günümüzde kubbenin malzemesi görülmese de muhtemelen tuğla tercih edilmiş olmalıdır.

Türbe sahip olduğu mimari kurgu ile farklı bir tasarımın ürünüdür. Süsleme açısından sade olsa da yapının taş kaplamasında görülen işçilikler dikkat çeker.

Türbenin bahçesindeki ikinci türbe de **Şeyh Mehmet** türbesi ismiyle anılmaktadır.

Bu yüzyıla tarihlenen Kaleiçi Civelek Sokaktaki Karamolla Mescidi, Makbule Mescidi adıyla da anılmaktadır. Kare planlı yapının üstü alaturka kiremit kaplı kubbe ile örtülüdür. Kubbede dört adet yuvarlak kemerli penceresi vardır. Pencerelerin bir kısmı yan evlerin duvarları ile kapatılmıştır. Kemerli bir kapıdan içeri girilmektedir. Mihrap, yuvarlak niş şeklindedir. Minberi ve minaresi yoktur. Murat Paşa Vakfına dahildir. 1997'de restore edilmiştir.

Mermerli Parka inen yolun başında, İskeleye nazır bir mevkide bulunan ve cami, türbe ve aralarındaki küçük mezarlıkla bir külliye oluşturan **Ahi Yusuf** mescid ve türbesi günümüzde sağlam vaziyettedir.

Ahi Yusuf Mescidi, Osmanlı döneminde camiye

dönüştürülerek kullanılmış olan iki burçtan biridir. Mescit bahçesindeki bir Selçuklu cami kitabesi 1250 tarihlidir. Ayrıca yine caminin güneydoğu köşesinde yer alan çeşmede II. İzzeddin Keykavus dönemine ait bir kitabe bulunur. Bunun bir burç kitabesi olduğu bilinse de yapının Selçuklu döneminde inşa edilmiş olacağına işaret eden diğer bir ipucudur[14].

Kare planda küçük bir yapı olan mescidin beden duvarları moloz taştan inşa edilmiştir. Dar bir silme ile nihayetlenen duvarlar, mekanı örten kubbeyi tamamen gizlemektedir. Ancak kuzeydeki giriş kapısı kesme taştan yapılmış olup kapı üzerinde küçük bir niş bulunan pencereler sivri kemer alınlıklıdır. Eser daha çok güney ve doğu cephelerde orijinal durumunu muhafaza etmektedir. Bazı kalıntılardan ve eski resimlerinden, evvelce kuzey cephede sütunlu bir son cemaat yeri bulunduğu anlaşılmaktadır. Fakat bugün son cemaat yeri sütunları avlu duvarı giriş kapısı kenarlarında kalmıştır. Mescidin iç mekanı da çok sade olup kubbeye geçiş köşelerde Türk üçgenleri ile sağlanmaktadır. Kıble duvarı ortasında yarım silindirik bir niş teşkil eden mihrabın iki yanındaki pencereler sivri kemerlidir.

---

[14] Osman Kunduracı. Ahi Yusuf Camii. Ahilik Ansiklopedisi. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü. Ankara. 2014 Cilt I

Meyilli bir arazi üzerinde yapılmış olan Ahi Yusuf Mescidi'nin kuzey cephede duvarları, diğer cephelere göre daha yüksektir.

Mescidin güney tarafında, kale duvarlarının kalıntıları arasına yapılmış Ahi Yusuf'a (Kılıççı) ait türbe bulunmaktadır. Türbenin içinde bir sanduka vardır. İki katlı olan türbenin ikinci katı dervişlerin sema odası olarak bilinmektedir. Türbe kapısının tam karşısında üç tane mezar bulunmaktadır. Bir tanesinin başındaki mezar taşında mezarın kime ait olduğu yazmamakta, sadece orayı ziyaret eden kardeşlerden bir fatiha istenmektedir. Mezarların ortasında bulunan bir kitabede ise Ayet'el Kürsi yazılıdır.

Türbeyi genellikle kadınlar Perşembe akşamları ve Cuma sabahları ziyaret ederler. Sıkıntıları ve dilekleri için Allah'dan niyazda bulunurlar.

XIV. Yüzyıl

1361'de Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan'ın güçlü bir donanmayla Antalya Emirliği üzerine saldırı için hazırlandığını öğrenen Mehmed Bey elçiler yollayarak barış teklifinde bulunur, ancak bu teklif kabul görmez[15]. Antalya sahiline ulaşan I. Pierre kardeşi Antakyalı Jean'ı donanma ile Alaiye'nin zaptına gönderir. Kendisi, Salı gününe rastlayan St. Bartolomi Yortusunda bizzat kuvvetlerin başına geçip hücum ettiği Antalya şehrini ele geçirir. Bu sırada Mehmed Bey Korkuteli'de (İstanos) bulunmaktadır. Kıbrıslılar çok zengin bir şehir olan Antalya'yı yağmalarlar ve şehirdekilerin çoğunu kadın ve çocuk ayırımı yapmadan öldürürler.

Mehmed Bey ancak on iki yıl sonra, Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey ve diğer Türk emirlerinin yardımıyla karadan ve denizden büyük bir saldırı başlatır ve Antalya Kalesi'ne girer. Kıbrıslılar tarafından kiliseye çevrilen ve Alaeddin Camii diye bilinen Yivli Minare Camii'ni tamir ettirerek eski haline getirir. Caminin cümle kapısı üzerinde Mübarizüddin Mehmed Bey'in Antalya'yı geri alması sebebiyle konulan 1373 tarihli kitabe günümüzde de aynı yerde durmaktadır.

---

[15] Sait Kofoğlu. Tekeoğulları. TDV İslam Ans. Cilt. 40

Bu kitabede bani Emir Mübarizüddin Mehmed Bey ile mimar Balaban et-Tavaşi'nin adları okunmaktadır. Yapı enine dikdörtgen planda konumlanmış, son derece sade görünümlü bir eserdir. Masif duvarlar on iki devşirme sütunla altı kubbeli üst örtüyü taşır. Bu altı kubbeden başka yapının batı duvarı önünde dört bölümlü bir beşik tonoz bulunmaktadır. Bu duvarın önceden buradaki bir kilise yapısına ait olduğu tahmin edilmektedir. Mihrap güney duvarında kıble yönü doğrultusunda hafif çapraz biçimde yerleştirilmiştir. Tam karşısında basık kemerli kuzey giriş kapısı vardır. Bunun hemen önündeki kubbe aydınlık feneriyle taçlandırılmıştır. Kubbenin altında vaktiyle bir havuzun bulunduğu düşünülmektedir. Masif duvarları hareketlendiren ve yapıyı hafifleten pencerelere ek olarak aydınlık feneri ve iki giriş kapısı iç mekanı aydınlatarak son derece ferah bir ortam sağlamaktadır. Yapıda kubbe ve tonozların üzeri alaturka kiremitle kaplanmıştır. 2007'de yapı içerisinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kazı ve restorasyon çalışmaları başlatılmış, erken dönemlere ait temel izleri, su künkleri vb. kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Günümüzde bu izlerden kuzey giriş kapısı önünde yer alan su kanalları şeffaf bir cam altında korunarak açıkta bırakılmıştır. Cami 1972 yılına kadar avlusu ile birlikte müze olarak hizmet vermiştir.

Mehmed Bey'e, Antalya'yı kuşatması sırasında şehrin limanının ağzında bulunan kulelerin arasına

Kıbrıslılar tarafından gerilen ve XVI. Yüzyılın başında halen yerinde durduğu rivayet edilen zinciri kırmasından dolayı "Zincirkıran" lakabının verildiği nakledilir. Ölüm tarihi belli olmayan Mehmed Bey'in türbesi muhtemelen, Antalya'da kendisinden önce 1377'de ölen oğlu Ali Bey'in gömülü olduğu **Zincirkıran** Türbesi diye anılan yapıdır. Türbenin içinde tuğla kaplı üç mezar bulunmaktadır.

Yivli Minare yapılar kompleksi içinde Mevlevihane'nin doğusundaki küçük terasta bulunan Mehmet Bey'in türbesi, daire üzerine sekizgen planlı olup, tamamı kesme taştan yapılmıştır. Üzeri, sekizgen taş bir kubbe ile örtülüdür. Sekizgen gövdenin yedi yüzünde birer dikdörtgen pencere yer almakta, sekizinci yüzey olan güneybatıda türbeye giriş kapısı bulunmaktadır. Kapı üzerindeki taştan bir halkanın, Mehmet Bey'e unvanını veren bilek kuvvetiyle koparmış olduğu zincirin asılması için yapıldığı rivayet edilir. Türbe içinde üç sanduka bulunmakta ve sandukaların haç şeklinde Selçuklu çinileriyle kaplı olduğuna eski kayıtlarda rastlandığı nakledilmektedir. Türbenin kapısının kemer taşları üzerinde iki satırlı kitabesi ve üç de rozeti vardır. Türbenin içerisi sıva ile kaplıdır. Köşelerdeki küçük trompçuklarla kubbeye geçilir. Böylece türbenin içerisi kubbe, dışarısı da piramidal taş külahlıdır.

Seyyah Battuta 1333 senesinde gelmiş olduğu Antalya'yı beğenir[16]. “Bu şehir, genişlik, güzellik ve ihtişam bakımından dünyanın en güzel şehirlerinden. Gerek planı, gerek düzenliliği ile diğer ülkelerdeki benzerlerinden daha üstün bir durumda.”

“Şehir merkezinde bir Cuma Camii, medrese, pek çok hamam, gayet düzenli planıyla kalabalık ve zengin çarşılar bulunmaktadır.. Şehre vardığımda medresede konakladım. Oranın şeyhi Şihabeddin Hamevi'dir. Cuma Camii'inde güzel sesli gençlerin her gün ikindiden sonra Fetih, Mülk ve Amme surelerini okumaları köklü bir adettir.. Antalya sultanı Yusuf Bek [=Yunus Bek] oğlu Hıdır Bek'tir. Oraya vardığımızda hastaydı. Sarayına giderek yatağında ziyaret ettik.”

Osmanlı hükümdarı Birinci Murad, Karamanoğlu üzerine sefer açıp muharebeyi kazanarak avdeti sırasında "Teke-oğlu (Hamidoğlu) yağidir" diye kendisine söyledikleri zaman, "Bir fakirdir, elinde iki kasabası var; biri Antalya biri istanos (Korkuteli) anın ne miktarı var ki bana yaği ola, şimdi onun üzerine varmak bize ardır" diyerek Bursa'ya döner[17]. Neşri'nin yazdığına göre Tekeoğlu sonra hisarlarını Sultan Murad'a vererek yalvarıp barışır. Antalya, 1389 veya 1392'de Yıldırım

[16] A. Sait Aykut. İbn Battuta seyahatnamesi YKY Cilt. I. Sh 403-405

[17] İsmail Hakkı uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Sh. 62

Bayezid tarafından zabt edilerek şehzade İsa Çelebi'ye sancak olarak verilip bu suretle Hamidoğullarının bu şubesi de sona ermiş olur.

XV. Yüzyıl

1455 tarihli tahrir defterinde şehirde üç mahallenin kaydına rastlanır[18]. Bu mahalleler, Ahikızı Mescidi, Ahi Yusuf Mescidi ve Çoban Ali Mescidi mahalleleridir. Aynı tarihte dört zaviye, üç hamam, iki medrese, bir türbe, bir kilise ve 100'den fazla dükkanın bulunduğu şehirde, vakıf gelirleri bulunan Hızır Bey Camii ile Ahi Yusuf, Arab Reis, Has Balaban, Mücdeddin ve Limon (Liman) mescitleri yer almaktadır.

Muhtemelen, ilk inşaatı Selçuklu devrine inen, fakat zamanla fonksiyonunu kaybedip tek başına kalmış olan bir burç kalıntısının, sonradan bir mahalle mescidine dönüştürülmüş olduğunu ileri süren Yılmaz makalesinde, bazı araştırmacılar tarafından Hamidoğlu Beyliği dönemine ve XIV. Yüzyıla tarihlendirilen yapının esasen aynı mevkideki XV. Yüzyılın ikinci çeyreğine ait Ahi Kızı Türbesi dolayısıyla, mescidin de aynı kişiye izafe edildiğini kaydeder[19]. Kaleiçi Selçuk Mahallesinde bulunan Ahikızı Mescidinin inşa ve onarım kitabesi yoktur. Burası kare planlı ve üzeri alaturka kiremitlerle kaplı tek kubbeli kübik bir mescit görünümündedir.

[18] A. Latif Armağan. XVI. Yüzyılda Antalya'da Dini–Sosyal Yapılar ve Şehrin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma
[19] Leyla Yılmaz. Antalya-Ahi Kızı Mescidi: Bir Selçuklu Binasının Osmanlı Devrinde Yeniden Kullanımı

XIX. ve XX. Yüzyıl onarımları ile özgün yapısını kaybeden ve doğu cephesinde bir konuta bitişik olan türbe, günümüzde kısmen betonarme mimarisi göstermektedir. Yapıya giriş kuzey cephesindeki bir kapı ile sağlanmaktadır. Düz örtülü yapının güney duvarı kıyısında bir mezar bulunmaktadır. **Ahi Kızı** türbesindeki sanduka kitabesi 1439, şahidedeki onarım kitabesi ise 1820 tarihlidir[20]. 1530 tarihli defterde sadece Ahi Kızı'na ait bir zaviyeden bahsedilir[21]. Bu durum mescidin, muhtemelen zaviyeden sonra XVI. Yüzyılın ilk yarısında ortaya çıktığını gösterir. Parlak ise çalışmasında, mescidi mihrap özellikleri sebebiyle XIII. Yüzyıla tarihlendirir[22].

---

[20] Leyla Yılmaz–Kemal Tuzcu. Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri. Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi. Haarlem. Hollanda. 2010

[21] Ahilik Ansiklopedisi. Ahi Kızı Mescidi. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü. Ankara. 2014 Cilt I

[22] Banu Parlak. Antalya Cami Ve Mescitlerinde Yer Alan Mihraplar. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 2011

XVI. Yüzyıl

Antalya Selçuklu döneminde nüfus ve zenginlik açısından gelişmiş olsa da Osmanlı döneminde geriler[23]. Çoğunlukla Mısır seferiyle birlikte İstanbul İskenderiye ticaretinin doğrudan yapılmaya başlanması, liman ticaretine yöneticilerin eski önemi vermemiş olması, korsanlık ve sıtma gibi problemlerin şehrin gelişmesini engellediği ileri sürülür.

Teke Sancağı'ndaki suhtelerin giriştiği eşkiyalık faaliyetlerine Antalya kalesi erenleri, zaim, naib, sipahi gibi devlet görevlilerinin de katıldığı bilinir[24]. Suhtelerin ve devlet erkanıyla beraber bazı Yörük gruplarının ve leventlerin bu eşkiyalık faaliyetlerine katıldıklarına dair bilgiler, sancaktaki eşkiyalık faaliyetlerinin hangi boyutlara vardığını göstermektedir. Devleti tehdit eder bir durum göstermeyen, fakat yıldan yıla halkı da içine alan içtimai bir buhrana doğru giden suhte ayaklanmaları, II. Selim (1524-1574) öldüğünde, bütün Anadolu

---

[23] M. Akif Erdoğru. Antalya ve Havalisi Tarihi İçin Bir Kaynak: Defter-i Evkaf-ı Liva-i Teke

[24] Aylin Doğan. 19. Yüzyılda Teke Sancağı Antalya Merkez Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2012

medreselerini içine alan umumi bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Antalya ve civarı da, suhte ayaklanmalarında olduğu gibi, Celali ayaklanmalarından da oldukça zarar gören yörelerden biri olur.

1530 yılında 20 mahallenin yer aldığı şehirde, üç cami, 16 mescit, bir medrese, bir muallimhane, bir imaret ve iki zaviye bulunmaktadır[25]. Şehirdeki camiler, Cami-i Atik, Cami-i Cedid ve Bali Bey camileridir[26]. Güçlü, Balıbey Mahallesi hakkındaki makalesinde, külliyenin banisi hakkında kesin konuşmaz. Balıbey Camii ve külliyenin diğer yapılarını Serik'e 15 km. mesafede bulunan Sillyon yakınlarındaki Balı Zaviyesi sakinleri kurmuş olabileceği gibi, II. Bayezid'in saltanatının ilk yıllarında Kubbe Veziri olan ve Huma Sultan ile evlenen Enderun'da yetişmiş Antalyalı Bali Paşa da yaptırmış olabilir[27]. Bali Bey Camiinin banisinin Sultan II. Bayezid

---

[25] Latif Armağan. XVI. Yüzyılda Antalya'da Dini–Sosyal Yapılar ve Şehrin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma

[26] Damat Bali Paşa, XV. yüzyıl osmanlı vezirlerinden (öl. 1494) olup Antalyalıdır. Enderun'dan yetişti ve Anadolu beylerbeyliğine kadar yükseldi. Bayezid II devrinde kubbealtı vezirleri arasına girdi. 1494'te padişahın kızı Hüma Sultan ile evlendirildi; Antalya ve İstanbul'da adına birer cami yaptırdı.

[27] Muhammet Güçlü Kuruluşundan Günümüze Balıbey Mahallesi (Balibey-Bali Bey-Balbey Mahallesi)

(1481-1512) dönemi akıncı beylerinden Malkoçoğlu Bali Bey olabileceği de ileri sürülen görüşlerdendir[28].

Mescitler ise Has Balaban, Ahi Yusuf, Baba Doğan, Karatay, Makbul (Mukbil) Ağa, Limon (Liman), Cüllah Kara, Mücdeddin, İbn-i Tuzcu, Bariye (Mariya), Demirci Süleyman, Arap Reis, Çoban İsa, İskender Bey, Karataş ve Hacı Yusuf mescitleridir. Bu tarihte şehirde yer alan diğer yapı ve kurumlar ise Mevlana Muhyiddin Medresesi, Hace Genç Muallimhanesi, Hace Süleyman Hatip/Mecnun Çelebi İmareti, Ahikızı ve Hace İbrahim zaviyeleridir. Diğer taraftan, bu cami, imaret ve mescitler bulundukları mahallelere isimlerini vermişlerdir.

Antalya'nın fiziki gelişiminin sur dışına taşması, XV. Yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen Müsellim Camii'nin inşası ile gerçekleşir. Dönemin Antalya'daki en önemli anıtsal yapısı 1570'te inşa edilen Murat Paşa Camisi'dir. Bali Bey Camii'nden sonra sur dışında inşa edilen bu ikinci anıtsal caminin günümüze ulaşamayan imarethane ve çeşitli hanlarla birlikte bir külliye olarak kurulduğu bilinmektedir. Kuyucu Murat Paşa (1530-1611)'nın yaptırdığı bu camiden kaynaklı olarak eserin bulunduğu ilçe onun adını taşımaktadır. Esasen şehirdeki

[28] Antalya Büyükşehir Belediyesi. İmar ve Bayındırlık Komisyonu Raporu. Tarih:25.12.2014. www.antalya.bel.tr/

iki şerefeli tek cami olan Murat Paşa Camisi kente Osmanlı kimliği kazandıran önemli bir yapıdır[29].

İskender Çelebi Mescidinin kitabesinden 1508 tarihinde, Seydi Ali oğlu İskender Çelebi tarafından yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır. 1530 yılına ait Tahrir Defteri'nde Çotayin Mescidi ile birlikte yer alan İskender Çelebi Mescidi'nin nerede bulunduğu hususunda günümüzde herhangi bir bilgiye sahip değiliz. XVI. Yüzyılda aynı ismi taşıyan mahallede yer alan ve aynı şekilde vakıf gelirleri olan İbn-i Tuzcu Mescidi hakkında da yeterli bilgiye sahip değiliz. Kaleiçi mahalleleri arasında yer alan Karaçullah Mahallesinde vakıflarıyla Cüllah Mescidi bulunmaktaydı. Baba Doğan Mescidi Mahallesi'nde aynı isimle bir mescid, bugünkü adı Barbaros Mahallesi olan ve ismini verdiği Mücdeddin Mescidi Mahallesi'nde yer alan mescit, Hacı Yusuf Mescidi, Liman Mescidi, Arap Reis Mescidi, İbn Bariye (Mariya) Mescidi, Mukbil (Makbul) Ağa Mescidi, İskender Bey Mescidi, Demirci Süleyman Mescidi ve Karataş Mescidi dışında, XVI. Yüzyılda şehirde, Asitane-i Saadet'te Kapı Ağası olan Cafer Bey'in yaptırmış olduğu cami ile Ahikızı, Sağrıcı Ali, Penbeci Mustafa, Hasan/Taşalan, İğdirlü Hasan, Bab-ı Kal'a, Ali Reis, Karapaşa, İmeciklü Hamza, Arab/Seftavı, Alaüddin

---

[29] Banu Parlak. Antalya Cami Ve Mescitlerinde Yer Alan Mihraplar. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üni. Kayseri. 2011

Halife, Kızılharim, Hacı İlyas, Hacı Mahmud, Halvet (?) ve Hoca Nebi mescitleri bulunmaktadır.

XVI. Yüzyılda Ahikızı Mescidi Mahallesi'nde yer alan Ahi Kızı Zaviyesi, bugün Selçuk Mahallesi'nde aynı isimle anılan mescidin yanında bulunmaktaydı. Şehirdeki kayıtlı diğer zaviye Hace İbrahim Zaviyesi idi.

l530-31 tahririnde *"Mezar-ı İbrahim Edhem"* diye geçen mezar aynı yıla ait İcmal Defteri'ne gerekse 1567 ve 1607 yıllarına ait Vakıf defterlerine göre yanındaki harim ve bağ hasılından elde edilen 30 akçe vakıf gelirine sahipti.

Bu dönemde şehirde Cema'at-i Gebran şeklinde ifade edilen iki Hristiyan ve Cema'at-i Yahudiyan olarak ifade edilen bir Yahudi Cemaati yaşamaktaydı. Hristiyan Cemaat, eskiden beri Antalya Kalesi'nde hizmette bulunmaları karşılığında haraç, ispençe, avarız-i divaniyye ve tekalif-i örfiyyeden muaf tutulmuşlardı. XVI. Yüzyılda şehirde sakin Hristiyan ve Yahudiler, Müslümanlarla karışık olarak aynı mahallelerde otururlardı.

Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra aynı zamanda bir şehzade sancağı olan Teke Sancağı'na sancak merkezliği yapan Antalya'ya, Şehzade İsa ve Mustafa Çelebilerden başka, 1502'de II. Bayezid'in oğlu

Sultan Korkut'un tayin edildiği görülmektedir[30]. Korkut, 1509 yılına kadar burada ikamet etmiş ve saltanat mücadelesini buradan sürdürmüştür.

Şehzade Korkut'un 1502'de ölen annesi Nigar Hatun'a ait olan ve Mevlevihane ile Yivli Minare Camisi arasındaki terasta bulunan türbe, altıgen planlı olup su basman kısmı yontma taştan yapılmıştır.

Nigar Hanım Türbesi Mevlevihane ile Ulucami arasında teraslanmış alanda yer almaktadır[31]. Selçuklu kümbetlerini andıran **Nigar Hatun** Türbesi altıgen planlı olup, kaidesi üzerine yontma taştan ve tuğla derzli olarak yapılmıştır. Basık kemerli giriş kapısı güney cephesindedir. Dikdörtgen bir niş içerisine alınarak vurgulanan giriş devşirme mermer malzeme ile yapılmıştır. Günümüze ulaşan bu türbe, 1961 yılında bütünü ile yenilenmiş olduğundan orijinal şeklinin nasıl olduğu bilinmemektedir. Ancak beden duvarlarında yer yer devşirme mermer taşlar kullanılmıştır. Güney cephesindeki yay kemerli bir kapıdan girilen türbenin üzeri piramidal bir çatı ile örtülmüştür.

Türbe içerisinde sonradan yapıldığı sanılan Nigar Hanım'ın mezarı bulunmaktadır. Türbede saçak kenarları

---

[30] A. Latif Armağan. XVI. Yüzyılda Antalya

[31] Yavuz Tiryaki. Yivli Minare Külliyesi. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 43

pahlı taş silmelerle nihayet bulmaktadır. Mekanın üzerini altı kenar ortasında birleşen ve her kenarda üçgen yüzeyler meydana getiren piramidal kiremitli bir çatı örtmektedir.

Şehzade Korkut ile Fatma Sultan'ın annesi ve Abdullah Vehbi kızı Nigar Hatun II. Bayezid'in hanımlarındandır. Abdürrahim Tirsi Hazretleriyle ilgili bir menkıbeye muhatap olur[32].

Panhagia Kilisesi, Korkut Camii, Cumanın Camii, Cami-i Kebir (Ulu Cami) gibi pek çok ismi ile Kesik Minare Camiinin geçmişinin II. Yüzyıla kadar uzandığı görülür. Bulgular yapının, V. Yüzyılda mevcut antik bir tapınak üzerine Hz. Meryem adına bir bazilika olarak yapıldığını göstermektedir[33]. Yapının ilk yapım evresi İmparator Zeno (474–491) zamanına tarihlenmektedir.

---

[32] Abdürrahim Tirsî Hazretleri (ö. 1520), Kadiriyye tarikatına bağlı Eşrefiyye kolunun ikinci pîri, mutasavvıf-şair ve mûsikişinas. Çocukluk yıllarında babasıyla birlikte İznik'e giderek Eşrefoğlu Rûmî'nin sohbetlerine katıldı. Eşrefoğlu'nun, "Bu çocuğu bize veriniz, talim ve terbiyesiyle meşgul olalım" demesi üzerine, babasının da rızası ile şeyhin himayesine girdi ve onun tarafından büyütülüp yetiştirildi. Bir müddet sonra şeyhinin kızı Züleyha Hatun'la evlendi. Eşrefoğlu'nun vefatından (1469) sonra vasiyeti gereğince dergaha postnişin oldu. 1520'de İznik'te vefat etti ve şeyhinin yanına defnedildi.

[33] Nezih Başgelen. Anıtları ve Tarihiyle Antalya-Kaleiçi

Beş nefli bazilika planlı olan bu kilise dönemin Antalya'sının ana kilisesi olarak inşa edilmiştir. Yapı VIII. Yüzyılda büyük bir tadilat geçirmiş ve bugünkü haline yakın bir plan tipine sahip olmuştur. Yapı bu dönemde de kentin en büyük kilisesi olma özelliğini korumuştur. Selçuklular'ın Antalya'yı almasıyla camiye çevrilen yapı, 1361 yılında tekrar kiliseye dönüştürülür. Bilahare II. Beyazid'in oğlu Sultan Korkut tarafından camiye çevrilmiş ve yapıya bir minare eklenmiştir. 1896 yılında eserin bulunduğu mahallede büyük yangın olur. Yapı bu yangınla çok zarar görmüş ve cami olarak kullanılamaz hale gelmiştir. Bu yangından sonra farklı işlevlerle kullanılmaya devam edilmiş olsa da Kesik Minare bakımsızlıktan büyük ölçüde tahrip olmuştur. Halen harap bir durumda olan eser kullanılmamaktadır. 2014 yılında, "Kesik Minare'nin cami olarak yedi ayrı yapı evresi geçirdiği, yapının birçok kullanım dönemi olduğundan bunlardan sadece birisinin ortaya çıkarılarak onarım ve işlev getirilmesinin yapının diğer dönemlerinin yok sayılması anlamına gelebileceği" ileri sürülerek yapının cami olarak restorasyonu mahkeme kararıyla durdurulur. Ziyaretçilere aynı yapı içinde Antik Bizans ve Selçuklu yapı unsurlarını sunma yönünde eşine ender rastlanır bir kalıntı olarak hizmet vermeye devam edeceği ileri sürülür.

Sancağın kaza ve nahiyelerinde bulunan medreselerin; Antalya'da (Medrese-i Has Balaban,

Medrese-i Mevlana Muhyiddin v. Zinnun ve Teke Beyi Enbiya Sultan Hatun Medresesi), İstanos'da (Medrese-i Sultan Hatun), Elmalu'da (Medrese-i Ahi b. Hızır ve Medrese-i Hacı İvaz b. Yayla) ve Kaş'ta (Medrese-i Şeyh Sinan) Teke Sancağı dahilindeki suhte ayaklanmalarında etkili oldukları ileri sürülür.

Tekeli Mehmet Paşa Camii Antalya Kalesi girişinde ve Saat Kulesi'nin arkasında yer alan bir Osmanlı eseridir[34]. Binanın yüksek bir kasnak üzerinde yükselen kubbesi, doğu-batı ve güney yönlerden ikişer yarım kubbe ile desteklenirken kuzey yönde üç kubbe bulunmaktadır. Caminin kuzey cephesinde ve binanın içindeki pencerelerin sivri kemer formlu alınlıklarında ta'lik yazılı çini panolar yer almaktadır.

1850 ve 1940 yıllarında onarım gördüğü bilinen binanın kim tarafından ve hangi tarihte inşa ettirildiği bilinmemektedir. Binanın 1593-1607 yılları arasında yaptırıldığı ileri sürülür.

Diğer taraftan Antalya'daki tarihi anıtlar hakkında bilgi veren 1530 tarihli Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri ile 1606-7 tarihli Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defter'de binanın adına

[34] Leyla Yılmaz. Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camii ve Tarihlendirilmesi

tesadüf edilmemesi caminin 1606-7 tarihinden sonra inşa edildiğini düşündürmektedir.

Binanın tarihlendirilmesi için mimari ayrıntılar yeterli olmadığı gibi, şimdiki binanın burada daha önce mevcut bir başka binanın elden geçirilmesi sonucu yapıldığı düşüncesi de kesin olarak kanıtlanamamaktadır.

Cami ile ilgili ilk bilgileri veren S. F. Erten,1649 tarihli Adem Efendi vakfiyesindeki bilgilerden hareketle, caminin banisinin Tekeli Mehmet Paşa olduğunu ortaya koymuş, ayrıca bu zat ile ilgili bilgileri de toplamıştır. Tekeli Mehmet Paşanın III. Mehmet'in Çavuşbaşısı iken 1595-96'da Silahtar Ağası, daha sonra da Beylerbeyi olup 1616'da da Van Valisi iken orada vefat ettiği bilinmektedir.

Şeyh Sinan Türbesi Şeyh Sinan Mahallesi'nde, Değirmenönü Caddesi üzerinde bulunan Şeyh Sinan Camisi'nin yanındadır. Türbesi kare planlı, küçük ve basit bir yapıdır. Moloz taştan derzli olarak yapılmıştır. Üzeri kiremitli bir çatı ile örtülmüştür. Güney cephesinde kesme taştan küçük bir hacet penceresi ve burada da üç kitabe bulunmaktadır.

Şeyh Sinan Camisi avlusunda yer alan bu türbe, Cuma günleri kadınlar tarafından ziyaret edilir. Anlatılanlara bakılırsa, bu türbede yatanlar yedi kardeştir.

Onların bir gecede beraberce Hakk'a kavuştuklarına inanılır.

Caminin Şeyh Sinan tarafından 1590'da yapıldığı tahmin edilmektedir. Bunu caminin türbesinde bulunan kitabe doğrulamaktadır. Cami duvarları moloz taştır ve ahşap hatıllar ile desteklenmiştir. Kuzeybatı köşede cami duvarına bitişik vaziyetteki minarenin tamamı kesme taştan yapılmıştır. Minarenin kaidesi alçak, pabuç bölümü üçgenler ile oluşmuştur. Kısa silindirik gövdesi kademeleşerek genişleyen taş sıraları ile şerefe oluşturulmuştur. Çatı son cemaat yeri ve yan tarafı da örtmektedir. Bu sundurmaları ahşap direkler taşımaktadır. Tavan düzdür ve çıtalar ile süslenmiştir. Sade mihrap ve minberi bulunmaktadır. Kuzeyde kadınlar mahfili yer alır.

Ahmed Şernubi, (1525-1585) Mısır'ın Demenhur[35] şehrine bağlı Şernub kasabasında dünyaya gelir[36]. Babasının ismi Osman, annesinin ismi Abide'dir. Soy bakımından seyyid olan Ahmed Şernubi'nin çocukluğu hakkında fazla bir bilgi yoktur. Tek bilinen

---

[35] Demenhur kuzey Mısır'da Nil Deltası'nın batısında bulunan bir kenttir. Kahire'nin 160 km kuzeybatısındadır. Aynı zamanda Mısır'ın Buheyre ilinin idari merkezidir.

[36] Kamran Abdullayev. İmam Şernûbî'nin Tabakatü'l-Evliya Adlı Eserinde Keramet ve Sûfîler. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2011

Şernubi'nin daha çocuk yaştayken tasavvufi hayatın içinde olduğunu anlatan şu menkıbedir. Koyun otlatmaya giderken annesi Ahmed'e çantasındaki ekmeklere dikkat etmesini söylermiş. Çünkü kendisi istiğrak halindeyken diğer çocuklar gelip ekmeğini alıp, yerine taş dolduruyorlarmış. Ancak bu istiğrak halinden ayıldıktan sonra çantasını açan Ahmed, ekmeklerini olduğu gibi yerinde bulurmuş. Bu hali sıklaştığı için Şernubi, Mekke'ye giderek yedi sene boyunca burada mücavir olma ihtiyacı duymuştur. Kemaleddin Hariri'nin verdiği bu bilgilere dayanarak İmam Şernubi'nin tasavvufi hayatının daha çocuk yaşlarında başladığı söylenebilir[37].

İmam Şernubi 1538 senesinde tekrar Şernub'a dönmüş ve kasabasının bağlı olduğu Demenhur'da bir zaviyede zahidane bir hayat geçirmiştir. Ahmed Şernubi, Anadolu'ya iki defa sefer gelmiştir. Bunlardan ilki Hz.

---

[37] İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmed Kemâleddin (1850-1882) olup Rifâî şeyhlerinden Seyyid Abdurrahman el-Harîrî'nin oğludur. Soyu, Rifâiyye tarikatının pîri Ahmed er-Rifâî'nin torunlarından ve tarikatın Harîriyye kolunun kurucusu Ebü'l-Hasan Ali el-Harîrî'ye (ö. 645/1248) ulaşır. Hayatı hakkında bilinenler, tasavvuf ve tarikatlar tarihine dair şimdiye kadar yazılmış en geniş eser olma niteliğini taşıyan Tibyânü vesâili'l-ĥaķāiķ adlı eserinde verdiği bilgilere dayanmaktadır.

Peygamberin Şernubi'ye rüyada işareti üzere 1567 senesinde olmuştur. Şernubi, İstanbul'a gelerek burada Sofyalı Bali Efendinin halifesi olan Nureddinzade Muslihuddin Mustafa Efendi'nin öğrencisi olmuştur. Ahmed Şernubi İstanbulda kaldığı müddet zarfında Sultan Selim'le beraber Kıbrıs fethine katılmış ve bu seferden döndükten sonra Sultan Selim'in emriyle Şernub halkından vergilerin düşürülmesi için bir karar çıkarılmıştır. Ancak Şernub halkı Şernubi'nin getirdiği bu kararı istememiş, tam tersine hakime giderek onun ve müritlerinin Şernub'dan nefyedilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine Şernubi Mısır/Yukarı Said bölgesine göçerek orada ikamet etmiştir. Abdülmecid Şernubi, Ahmed Şernubi'nin çocuklarından bahsederken onların daha Şernubi hayattayken vefat ettiklerini ve kendi zaviyesinde defnedildiklerini haber vermektedir. Şernubi vefat ettiği zaman yalnız üç oğlu hayattadır. Bunlardan Ali babası vefat ederken dokuz yaşında, Muhammed ve Yusuf ise daha küçük yaştaydılar. Abdülmecid Şernubi bunlardan Ali'nin babasının kerametleri hakkında bir kitap yazdığını söylemekteyse de her hangi bir kitap isminden bahsetmemektedir. Kemaleddin Hariri bu kitabın isminin *Futuhatü'l-gaybiyye fi beyani't-tarikati's-Şernubiyye* olduğunu söylemektedir. Eserde İmam Şernubi'nin kendisinden önceki ve sonraki tarikat silsilesine ve kerametlerine yer verilmiştir.

İmam Şernubi'nin oldukça renkli bir tasavvufi

hayatı vardır. O hem Şazeli, hem de Desuki tarikatına mensup olmuş, ancak daha sonra kendi ismiyle Desukiyye'nin bir kolu olan Şernubiyye ortaya çıkmıştır. Kendisi İbrahim Desuki'nin (v.1277) halifesi olarak bilinse de, aslında Şernubi, İbrahim Desuki ile maddi alemde görüşmemiştir. Yalnız onun meşrebinden olduğu için bu şekilde bilinmektedir. *Tabakatü'l-evliya*'da Şernubi, İbrahim Desuki ile manevi alemde görüştüğünü kendisi ifade etmektedir. Yani onun asıl şeyhi Seyyid Muhammed Sehavi'dir (v. 949)[38].

Kaynaklarda Ahmed Şernubi'nin birçok şeyhinin ismi geçmektedir. Bunların arasında fakih, müfessir, hadisçi ve mutasavvıf olanları vardır. Bütün bunlara dayanarak denilebilir ki İmam Şernubi, sadece tasavvuf ilminde değil diğer islami ilimlerde de söz sahibi olmuştur.

Şeyhlerinden biri olan Nureddinzade Muslihuddin Efendi (1502-1574) Filibelidir. Bali Efendinin müridi olmuştur[39]. Ebu's-Suud (v. 1574)

---

[38] Seyyid Muhammed Sehavî (v.949) Mısır/Mahalle bölgesinde Nemiratü'l-besal köyünde doğdu. Çok sayıda talebesi olmuştur. Kendi köyünde mescidi ve zaviyesi olmus, orada da defnedilmiştir. Desukiyye tarîkatının bir kolu olan Sehaviyye tarikatı kendisine nispet edilmektedir.

[39] Anlatılır ki, Balî Efendi Nureddinzade'yi hilafetle Pazarcık'a (Tatarpazarcığı) gönderir. Ne var ki burada gayretli çalışmaları sonucu halkın büyük itibarını kazanması ve şöhretinin geniş bir

tarafından Ayasofya şeyhliğine tayin edilmiş ve Kanuni Sultan Süleyman'ın maiyetinde Zigetvar seferinde bulunmuştur. Kabri İstanbul'da Edirnekapı dışında Sırt Tekkesi'ndedir[40]. Zahid ve keşf ehlinden olduğu rivayet edilmektedir. Tevhid ilmine dair bir kitabı ve Sadreddin

---

çevreye yayılması sebebiyle, kendisini çekemeyenler tarafından başkent İstanbul'a "Şeyhin siyasî emelleri var" şeklinde şikayetler gitmiş, teftiş edilerek hapsedilmesi için ferman çıkartılmak istenmiştir. Fakat şeyh İstanbul'a gidip hakkındaki ithamların birer iftiradan ibaret olduğu hususunda Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'yı ikna etmeyi başarmış, hatta bu görüşme sırasında kendisinden çok etkilenen sadrazam onu İstanbul'a davet ederek faaliyetini başkentte sürdürmesi teklifinde bulunmuştur. Nureddinzade bu teklif üzerine memleketinden ailesini alıp İstanbul'a gider ve burada, muhtemelen o tarihlerde boş olan Küçük Ayasofya Zaviyesi'ne yerleşerek irşad faaliyetine başlar. Daha sonra kendisine mürid de olan Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa, 1571 senesinde Kadırga'da Mimar Sinan'a inşa ettirdiği külliyede onun için bir zaviye inşa ettirmeye başlamış (Sokullu Mehmed Paşa Dergahı), ancak zaviye tamamlanmadan şeyh vefat edince, vasiyeti gereği, pîrdaşı Kurt Mehmed Efendi onun yerine geçer.

[40] Ser Tekke – Sır Tekke, Edirnekapı dışında, Otakçılar'ın üst tarafında ve Sakız Ağacı mevkiinde idi. Tekkenin yerinde ve civarında bugün Haliç Köprüsü, çevre yolu kapalı geçidi bulunmaktadır. İstanbul'un fethi sırasında, Fatih Sultan Mehmed Han'ın ilk defa otağını burada kurdurduğu ve bu yüzden buraya Du'a Tepe dendiği rivayet edilir. Tekke, Emin Efendinin, Menakıb-ı Kethüda-Zade Arif (İst.1305 S: 305) adlı eserde, Sırt Tekke ismi ile kayıtlıdır.

Konevi'nin (v. 1274) *Nusus*'una şerhleri vardır. Yine *Tercüme-i menazili's-sairin, Risale-i mirac* ve *Fatiha tefsiri* gibi eserleri vardır. İmam Şernubi, Anadolu'ya ilk seferinde bu şeyhine mürid olmuş ve kendisinden icazet ve hilafet alarak Mısır'a geri dönmüştür.

İmam Şernubi daha hayattayken etrafına çok sayıda talebe toplandığı söylenebilir. Hatta bu sebepten olacak ki Desukiyye/Sehaviyye'nin bir şubesi olan Şernubiyye kolu ortaya çıkmıştır. Şernubi'nin farklı İslami ilimlerde söz sahibi olan öğrencileri de azımsanmayacak derecededir. İmam Şernubi'nin talebelerinden önde gelen ikisi İbrahim Lukani (v.1631) ile Muhammed Bulkini (v.1585'ten sonra)'dir.

Ahmed Şernubi müritleriye beraber 1585 senesinde deniz yoluyla önce Suriye'ye, daha sonra Suriye üzerinden ikinci Anadolu seferinde çıkar. Şernubi'nin bu seferden maksadı Osmanlı padişahına (v.1566) müritlerinin bazı ihtiyaçlarının olduğunu iletmektir. Bu seferi esnasında hastalanan Şernubi, Antalya'ya gelerek burada on üç gün kaldıktan sonra vefat etmiş ve Antalya'da Ercalı isimli bir yerdeki caminin yakınında defnedilmiştir.

Kaynaklarda Şernubi'ye nispet edilen kitaplar *Akaidu's-Sernubi, Fethu'l-mevahib ve menhecü't-talibi'r-rağib, Taiyyetü's-süluk ila meliki'l-muluk, Taiyyetü's-Sernubi, Tabakatü'l-Evliya*'dır.

Ahmed Şernubi vahdet-i vücut okuluna mensup mutasavvıf olarak düşünülebilir. İmam Şernubi'de düşünce olarak İbn Arabi etkisi baskın olduğu halde, ifade tarzında daha çok, Vahdet-i Vücud ekolünün son yorumcusu Abdülkerim Cili'ye (v. 1422) daha yakın olarak düşünülebilir.

XVII. Yüzyıl

1604 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre, bu tarihte gerek Celali eşkıyasının fesadından gerekse deniz korsanlarının saldırılarından ve birbirlerine düşen üç dört dizdarın faaliyetlerinden Antalya Kalesi harabeye döner[41].

Antalya artık önemli kısmı ile surlar dışına taşmış büyükçe bir şehir durumundadır[42]. Evliya Çelebi burayı, kale içinde dört, dışında ise yirmi dört mahallesi bulunan büyük bir şehir olarak tanıtır[43]. Ayrıca kale içinde 3000 kadar kiremit örtülü evin mevcut olduğunu belirtir ki bu rakamı şehrin tamamı için kabul etmek daha doğru olsa gerektir. Bu rakama göre şehirde 10-15.000 kişinin yaşadığı söylenebilir. Yine Evliya Çelebi'ye göre, 600'ü kale içinde, 500'ü de kale dışında olmak üzere 1100 dükkan mevcuttur. Bu sıralarda şehirde beşi kale içinde olan on bir cami, birçok mescid, yedi medrese, on yedi sıbyan mektebi, yedi tekke, sekiz hamam ve birçok han bulunmaktadır. Evliya Çelebi burada 150 müslüman, 150 de gayri müslim muhafızın görev yaptığını, şehir halkının ticaretle uğraştığını, limon, turunç gibi narenciye mahsullerinin çok meşhur olduğunu, limanının korunaklı

[41] A. Latif Armağan. XVI. Yüzyılda Antalya
[42] Antalya. Feridun Emecen. TDV İslam Ans. Cilt. 3.
[43] Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt. Sh. 285-290

ve 200 küçük gemi alabilecek kapasitede bulunduğunu belirtir.

Çelebi Adalya ziyaretgahlarından şöyle söz eder. “Evvela Ahi Oran Sultan ve yine kal’a içinde Ahi Yusuf Sultan ve Murad Paşa Camii Kurbinde Aşık Doğan Sultan ve Ahi Sultan kızı ve niçe ziyaretler dahi etdik. Amma meşhuru afak bunlardır. Ve her hafta bu şehirde meks idüb niçe zevk safalar idüb Mevlevihane şeyhi ile Dizdar Cafer Ağa ile ve Çavuş Bey ile ve serdar ile velhasıl cümle ahibba ile vedalaşub..”

Yüzyılın ortalarında Antalya mutasarrıflığı yapmakta olan ve Körbey lakabı ile tanınan Mustafa Paşa tarafından 1659 yılında ismiyle anılan bir isyan çıkartılır. Bu isyan hareketi, Celali isyanlarının uzantısı durumundaki Abaza Mehmet Paşa’nın isyanı yıllarına denk gelir. Mustafa Paşa, elindeki servetine ve Antalya kalesinin savunma açısından sağlamlığına da güvenerek, devletin o dönemde içinde bulunduğu şartları istismar ederek isyan etmiştir. İsyan hareketi üzerine karadan ve denizden gönderilen kuvvetler sayesinde, Antalya kuşatılarak top ateşine tutulmuş ve kale içersinde mahsur kalan halk, en sonunda kaleyi hükümet kuvvetlerine teslim etmek zorunda kaldığı gibi, Mustafa Paşa’yı da isyanı bastırmakla görevli Köse Ali Paşa’ya teslim etmiştir. Mustafa Paşa donanma gemilerinde boğularak

öldürülmüş, ona tabi olanlar da, daha sonra teker teker idam edilmiştir.

Daha önce on yıl müddetle Süveyş kaptanlığı yapmış olan Körbey lakaplı Mustafa Paşa, XVII. Yüzyılın ortalarında Antalya sancağına arpalık olarak tasarruf etmektedir. Daha önce on yıl müddetle Süveyş kaptanlığı yapmış olduğu görevi esnasında bol miktarda para ve servet edinmiştir. Bundan sonra ise, Cidde sancak beyliğinde bulunmuştur. İsyana kalkışmazdan önce de birkaç defa Antalya'da sancak beyliği yapmıştır.

Körbey, 1659 yılında giriştiği isyan hareketinden önce de Antalya'da birkaç defa isyan çıkarmıştır. Hatta bunlardan bazılarını Antalya kadılığı yapmakta olan Abdülvehhab isminde bir kişi ile birlikte gerçekleştirmiştir. Ama Körbey'in bazen Kadı Abdülvehhab ile anlaşmazlığa düştüğü anlaşılmaktadır. Çünkü o, isyan girişimlerinden bazılarında tek başına hareket etmiştir. Hatta onun devletin içinde bulunduğu iç ve dış problemler ile Antalya'nın müstahkem oluşuna güvenerek çıkarmış olduğu son isyan girişimlerinden birisi, adı geçen kadı tarafından önlenmiştir. Şöyle ki; Abdülvehhab, Körbey'in bu isyan girişimi üzerine Antalya halkından etrafına üç dört bin kadar insan toplar ve onun müstahkemliğine güvenerek sığındığı Antalya kalesini kuşatır. Bu kuşatma ile birlikte Antalya'da kanlı bir mücadele başlatılır. Kadı Abdülvehhab'ın şehir

halkının ve etrafta olan reayanın da yardımı ile yürüttüğü mücadelenin sonucunda Körbey'in ortaya çıkardığı fitne ve fesat ortadan kaldırılır.

Fakat Körbey, 1659 yılına gelindiğinde Abaza Hasan Paşa'nın çıkarmış olduğu isyandan da cesaret alarak yeniden isyana kalkışır ve tekrar Antalya kalesine kapanır. Antalya'ya yeni bey olarak atanan Ahmet Paşa'ya da şehri teslim etmez. Onun bu son defaki isyanı üzerine, merkezi yönetim tarafından Anadolu Beylerbeyi Ali Paşa ile Manisa sancak beyi Küçük Mehmet Paşa hareketi bastırmakla, Kaptan Paşa da onlara denizden destek vermekle görevlendirilir. Bu son görevlendirme gereğince Kaptan-ı derya Abdülkadir Paşa donanmadan topları şehre çıkararak bir kuşatma harekatına başlamak üzeredir. Ancak tam bu sırada Antalya halkı tarafından özel bir heyet oluşturulur ve bu heyet, Kaptan Paşa'ya gelerek şehrin topa tutulmaması ricasında bulunurlar. Körbey'i gürültüsüz patırtısız yakalayarak teslim edeceklerini belirtirler. Bu isteğin kabul görmesi üzerine şehir ileri gelenleri, Körbey'e giderler ve "uzun zamandan beri sefasını ve rahatını sürdüğün şehrin harap ve halkının da ayaklar altına alınmasına nasıl razı olursun? Biz Kaptan Paşa ile konuştuk sana aman verdi. Birkaç bin altın ile kurtulman mümkün ise biz sana onu teslim edelim, verelim git Paşa ile konuş" diyerek razı ederler. Bunun ardından da Körbey'i, kardeşleri, kahyası, bölükbaşısı ve diğer adamları ile birlikte Kaptan Paşa'nın

gemisine götürerek teslim ederler. Ancak, maddi menfaat peşinde koştuğu anlaşılan Körbey ve etrafındaki adamları, gemiye çıkar çıkmaz hemen boğdurulurlar ve çıplak cesetleri denize atılır. İsyancıların kesik başları ile Körbey'in müsadere edilen malları ise daha sonra İstanbul'a gönderilir. Körbey'e tabi olan birçok fesat ehli kişi ise katl, sürgün ve hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Körbey'in bu şekilde etkisizleştirilmesinin ardından Antalya'da ilginç bir gelişme daha yaşanır. Çünkü bu sefer de, onun önceki isyanlarından birinin sonlandırılmasındaki rolünden dolayı devlet erkanının iltifatına mazhar olan ve mansıbı yükseltilen Kadı Abdülvehhab, aynen Körbey gibi, devletin ve toplumun içinde bulunduğu sıkıntılı durum sebebiyle Abaza Hasan Paşa taraftarı olmuş ve onun ordusuna katılmıştır. Abaza Hasan Paşa tarafından da bu kişiye daha önceden vaat edilen ordu kadılığı görevi verilir. Kadı Abdülvehhab, yeni pozisyonunda günahsız ve suçsuz adamların öldürülmesi ile fukaranın mallarının zabt edilmesinin caiz olduğuna dair fetvalar vermeye başlamıştır.

Onun ölümü ise, Haleb'te Abaza Hasan Paşa'nın adamları ile birlikte idam edilmesi suretiyle gerçekleşir. Naima bu idam olayını anlatırken, adı geçen kişinin Tekeli olduğundan bahsetmektedir ki, onunla birlikte idam edilen otuz bir tane önemli paşa ve beyin yanında Tekeli Zorba Satılmış isminde biri de yer almıştır (1659).

XVIII. Yüzyıl

Corneille Le Bruyen 1728 yılında bulunmuş olduğu Antalya'dan şöyle söz eder[44]. "Sattalia, Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli kentlerinden biridir ve etrafındaki surlardan kolayca anlaşılabileceği üzere çok eski bir yapısı vardır. Biri deniz kıyısında diğeri ise kara tarafında olmak üzere iki kapısı bulunur. Sattalia aslında çok büyük olmamakla birlikte, çevresi oldukça geniş bir alan işgal etmektedir. İşte buralarda gerçekten çok hoş ağaçlık alanlar ve iyi bakılması halinde güzelleşebilecek olan bahçeler vardır. Limanın girişi surlara yakın yerdedir ve bu semtte konsolosun evi de dahil olmak üzere birkaç ev bulunmaktadır. Kente buradan girildiğinde giderek daha dik bir hale gelen bir sokak vardır. Sokağın sonunda ise üzerinde Kudüs Krallığı'nın haç işaretini taşıyan bir kapının olduğu görülür. Kentin merkezinde ise pek çok binanın yanı sıra Türklerin cami olarak kullandığı birkaç kilise yer almaktadır."

Zenginlikleriyle de meşhur olan Hacı Osmanoğulları adını, 1772'de Teke Sancağı'nda ayan olduğu bilinen Hacı Osman'dan alır[45]. 1768-1774

---

[44] http://kaleicimuzesi.com/

[45] Aylin Doğan. 19. Yüzyılda Teke Sancağı Antalya Merkez Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2012

harpleri esnasında Hacı Osman'ın kendisinden istenen askeri göndermemesi sebebiyle, 1778 tarihine kadar Teke Sancağı'nda bu aileden hiç kimseye mütesellimlik veya başka bir görev verilmez. Hacı Osman'ın oğlu Deli Bekir, babasının 1778'de siyaseten katli üzerine, intikam almak için veya kendi can korkusuyla, huzursuzluk çıkarmaya başlar. Elmalı Kazası'nı basarak, Kadı Abdullah Efendi ve kazanın diğer ileri gelenlerinden otuz kişiyi öldürür. Cereyan eden olaylar neticesinde ancak 16 yıl sonra, Deli Bekir yakalanarak 1794'de idam edilir.

Eskiden Timurcu Karaali Camisi adı ile de adlandırılan cami, Demircikara Mahallesi'nde olup, minaresi üzerinde 1738 tarihi yazılıdır[46]. Bahçesinde eski bir kuyu ile hazire bulunmaktadır.

Müsellim Camii Teke Mütesellimi Kapıcıbaşı Hacı Mehmet Ağa tarafından 1796'da yaptırılır[47]. Muntazam kesme taştan yapılmış olan caminin beden

---

[46] Handan Yerli. Antalya Minareleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar). Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 2011

[47] Yetkisini kötüye kullanarak, gayr-i meşru yollardan servet sahibi olduğu bilinen mütesellim Mehmed'in 1812'de ölümünün ardından, serveti zapt edilerek vakfa dönüştürülür. Bunda, Hacı Mehmed'in uzunca bir müddet mütesellim olması hasebiyle, uhdesinde bulunan Teke sancağında servet sahibi zenginler arasına girmesi ve uzun süredir emval ve emlak biriktirdiğinin bilinmesi etkili olmuştur.

duvarları kademeler halinde yükselmektedir. Caminin üzeri sekizgen bir kasnak üzerine oturan kubbe ile örtülüdür. İbadet mekanının pencere içleri XVIII. Yüzyıl çinileri ile kaplanmıştır. Caminin kuzeybatı köşesine, beden duvarlarına bitişik minare oturtulmuştur. Minarenin kaide ve pabuç kısmı kesme taştan, silindirik gövdesi ile şerefesi ise tuğladan yapılmıştır.

Caminin güney batısına kare planlı kubbesi kiremitli doğuya iki, batıya bir penceresi bulunan küçük ve aydınlık bir bina olan kütüphane inşa edilir[48]. Dışarıya doğru çıkıntı meydana getiren kütüphanesinin yapı malzemesi camiden oldukça farklıdır. Moloz taştan olan kütüphane, daha geç devirlerde yapılmış olup, içten kubbeli, dıştan kiremit çatılı bir üst örtüsü bulunmaktadır.

Caminin iç avlusuna açılan kütüphane şehrin bilinen en eski kütüphanesidir. Kütüphaneye tamamı yazma olmak üzere 501 cilt kitap konulduğu mühürlü fihristten anlaşılmaktadır. Daha sonra bu kitaplara 88 adet daha ilave edilir. Kütüphane banisi dolayısıyla daha sonraları Tekelioğlu Kütüphanesi diye adlandırılır. 1922'de harap vaziyette bulunan kütüphanedeki kitaplar müzeye nakledilir[49].

---

[48] Mürsel Sümer. 189 Yıl Önce Antalya'da Kurulan bir Vakıf Kütüphanemiz; Mütesellim (Müsellim) Kütüphanesi

[49] Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Antalya'da Teke Sancağından kalan Yazma ve Arap Harfli Basma Eserler

Cami ve kütüphane ile medrese ve mektep için hazırlanan vakfiyede 42 bahçe, bir han, üç hamam ve 40 dükkanın vakfedildiği görülür.

Müsellim Camiinde biriktirilerek muhafaza edilir. Daha sonra bu kıymetli kitaplar 1924 yılında İskeledeki Gümrük Binasında Sıtkı Tekeli'nin çalışmalarıyla Kütüphane haline getirilir. Kütüphanenin kurucusu olan Sıtkı Tekeli kuruluşundan itibaren 36 yıl süreyle kütüphanede görev yapmış ve 1960 yılında emekli olmuştur. Kütüphane 1924'ten 1956 yılına kadar çeşitli binalarda faaliyet göstermiş 1956 yılında Elhamra Sineması olarak bilinen binaya taşınmıştır. Bu bina 1919 yılındaki işgal sırasında İtalyanlar tarafından meclis salonu olarak kullanılmış, 1924'te mübadelede hazineye geçmiş, 1929 dan 1956 ya kadar Elhamra Sineması adı altında faaliyet göstermiştir. 1956 yılında İl Genel Meclis kararıyla Halk Okuma Odasının yıkılmasından sonra Milli Eğitim Müdürlüğünün teklifiyle Maliye Bakanlığınca Kütüphane olarak tahsis edilmiştir. 1964 yılında Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğünün isteği üzerine Kütüphanede bulunan 994 adet El Yazması Eserler 5961 adet Arap Harfli Basma Eserler İstanbul Süleymaniye Kütüphanesine gönderilmiştir. Aynı tarihte Ankara Milli Kütüphane Genel Müdürlüğüne de Konsolosluk binasından Kütüphaneye çevrilen 246 adet Rumca eser devredilmiştir. 1956 dan 1985'e kadar sinemadan bozma binada hizmet veren kütüphane Antalya Belediye binasının çevre düzenlemesi sonucu yıkılmış ve bunun üzerine Altındağ mahallesi TRT Cad. 152. Sokakta bulunan Belediyeye ait Atatürk Kütüphanesi binasına Mart 1985 yılında taşınmıştır. 1993 Ağustos ayına kadar bu binada hizmet vermiştir.

XIX. Yüzyıl

Yüzyılın başlarında isyana kalkışmış olan Tekelioğlu İbrahim denizden ve karadan yapılan kuşatma neticesinde ele geçirilerek idam edilir[50]. Tekelioğlu ailesinin devlet tarafından el konulan serveti birçok emsallerine göre oldukça büyüktür. Hacı Mehmed Ağa ve oğlu İbrahim Ağa'nın görülmemiş baskı ve zulmünün halkta bu aileye karşı oluşturduğu nefret sebebiyle mezarları, o dönemler Antalya'sının dışında kalan Şarampol Mezarlığında bulunmaktadır. Teke Sancağı'nın, uzunca yıllar terör estiren bu aileden kurtarılmasının ardından, bu aileye mensup olduğu tespit edilen 51 kişi Selanik'e sürgün edilir.

Francis Beaufort, 1817'de gelmiş olduğu şehirden şöyle söz eder[51]. "Adalia'nın nüfusu herhalde 8000 kişiyi aşmamaktadır ve anladığıma göre bunların üçte ikisi Müslümanlar, geriye kalan üçte biri de Rumlardır. Bu Rumlar Türkçe dışında başka bir dil bilmezler; dualarından bazıları bu dile çevrilmiş olmakla beraber, ayinlerinin ana bölümü bir Papaz tarafından

---

50 Aylin Doğan. 19. Yüzyılda Teke Sancağı Antalya Merkez Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2012

51 http://kaleicimuzesi.com/

Yunanca olarak tekrarlanır, ancak ne anlama geldiğinden bu papazların çoğu cemaatleri kadar habersizdir."

1815-1836 yılları arasında Antalya Kalesinin kapıları şunlardır[52]. Kebir Kapı (Dört sıra kuşaklı, dirhem başlıklı, mismarlı, bayrak demirli, kilitli, çift kanatlı), Kemikli Kapı (Kemerli, kubbeli, çift kanatlı), Baruthane Burcu güneyindeki Kapı, Merdivenli Kapı, Küçük Kapı (Dışında Namazgah vardı), Divar Kapısı, İskele Kapısı (Has Bağçenin deniz tarafındadır), Mesdud Kapı, Burç Kapısı, Çarşı Kapısı (Sebilhane Burcu yakınındadır), Asitane Kapısı (Hıdırlık Burcunun sol tarafındadır), Ali Paşa Sarayı Kapısı (Ahşap çatılı bir kapıdır), Küçük Kapıdan İskele tarafına giden Kapı. Bu tarihler arasında liman, rıhtım, iskele ve depolar geniş çaplı tamir görür.

Bartlett 1840'larda Antalya hakkında şunları yazacaktır. "Nüfusunun sekiz bin civarında olduğu, bunun üçte ikisinin Müslüman, geri kalanının ise Rum olduğu tahmin ediliyor. İlk bakışta görülen eski surları, büyük kuleleri, sütunları, harabe ve kalıntıları, zarif üsluplu minareleri ve kalesiyle Adalia'nın heybetli bir görünümü var… Kentin pazar yerinde kervanlarla Smyrna'dan muntazam olarak getirilen çarşaflar, hırdavat ve İngiliz ve Alman menşeli dokuma ürünleri bulunabiliyor. Pamphylia'yı ve Lykia'yı da kapsayan

---

[52] Rifat Özdemir. Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)

Teke yöresinin kalbi olan Adalia şehrini bir paşa yönetiyor.”

XIX. Yüzyıl ortalarında Antalya ailesi Müslüman-gayrimüslim ayrımı yapmaksızın her yönüyle klasik Osmanlı aile tipini yansıtmaktadır[53]. Müslümanların çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları, gayrimüslimlerin ise ticari meslekleri tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Gayrimüslim ailelerin tercih ettikleri mahallelerin başında Cami-i Cedid ve Makbule Mahalleleri gelmekteydi. Ayrıca gayrimüslimlerin yaşadıkları evlerin Müslümanların evlerine göre daha mamur ve daha geniş olduğu, dolayısıyla fiyatlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

1861 tarihinde Konya Valisi Ragıp Paşa’ya hitaben kaleme alınan bir şukkada, Antalya’da var olan birçok meyhanenin İslam mahallesi içinde olduğuna ve bu sebeble kapatılması gerektiğine değinilir[54].

1869 yılında Antalya Kalesi’nin içinde ve dışında büyük ve küçük yirmi dört cami, otuz yedi mescit, on yedi medrese, bir adet Mevlevihane, bir rüştiye mektebi, otuz sübyan mektebi, yedi Rum ve bir Ermeni kilisesi, üç erkek ve kız Hristiyan Mektebi, bir Yahudi mabet ve

---

[53] Güven Dinç. Şer‘iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya’da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu

[54] Evren Dayar. Bu Ne Gam Bu Ne Keder! Antalya’da Efkar, Müzik Ve Çalgılı Kahvehaneler

mektebi, üç hamam, yüz yirmi bir mağaza, bir debbağhane, bir yağhane, bir kiremithane, on adet han, altı yüz dükkan, yedi değirmen, bir karantinahane vardır[55].

Teke Sancağı'nda haberleşme, telgraf hattı uzatılana kadar denizden vapurla, karadan ise posta sürücülüğü vasıtasıyla sağlanırken, Antalya'ya 1868 yılında kurulan ilk telgraf hattının ardından, önemli bir ticaret ve redif tabur merkezi, aynı zamanda sancağın büyük kazalarından biri olan Elmalı'ya bir telgraf hattının uzatılması, merkez kazadan 16 yıl sonra gerçekleşir[56].

1882 yılında ise Antalya Kazası'nda altmış bir cami, kırk sekiz mescit, otuz iki medrese, bir hükümet konağı, bir debboy, bir koğuş, bir kışla, bir rüsumat dairesi, bir fener dairesi, bir karantinahane, bir telgrafhane bulunmaktadır.

XIX. Yüzyılın sonlarında Antalya'da fakir ve gariplerin tedavi olması için bir Gureba Hastanesi açılmıştır. Hastanede 25-30 civarında yatak bulunmaktadır.

---

[55] Ali Rıza Gönüllü. Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960). Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2008

[56] Hatice Durgun. Teke Sancağı'nın Batısında Telgraf Hattı Tesisinin Gelişimi: Elmalı Örneği

XIX. Yüzyılın ilk yarısında Antalya'da bulunan vakıfların genellikle "*hayri vakıflar*"dan oluştuğu söylenebilir[57]. Bu vakıflar şunlardır: Yıkık Minare vakfı, İskender Camii vakfı, Ak Mescid vakfı, Zincirkıran Hüseyin Efendi hazretlerinin dergah-ı şerifinde meşrut olan atika ve cedide vakıfları, Ali Fahreddin'li Hacı Mehmed vakfı, Antalya ahalisinden Naci oğlu Hacı Mustafa vakfı, Toyranlı müderris vakfı, Şehirlizade vakfı, Beli Beğ vakfı, Köseler köyünden Salih Şeyh Sinan vakfı, İbrahim bin Ebubekir ve Adem Efendi bin Ataullah vakfı, Adem Efendi vakfı, Abdullah Hafız vakfı, Murad Paşa vakfı, Hoca Nebi vakfıdır.

[57] Aylin Doğan. 19. Yüzyılda Teke Sancağı Antalya Merkez Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2012

XX. Yüzyıl

Antalya ve civarında XIX. Yüzyılda var olan eşkıyalık faaliyetlerinin XX. Yüzyılın başlarında da azalmadan devam ettiği anlaşılıyor.

Genellikle, kargaşa çıkarma, zimmete para geçirme, hırsızlık, askerlikten kaçma gibi gerekçelere dayanan Antalya'ya sürgün gönderme uygulaması, XIX. Yüzyıl boyunca ve XX. Yüzyıl başlarına dek sürmüştür.

Antalya ceza mahkemesi tutanakları bilhassa karnaval günlerinde kentli Hristiyan ve Müslümanların sokakta bir arada eğlendiklerine tanıklık eder[58]. Bu eğlenceleri mahkemenin gündemine taşıyan ise, içkinin sınırsızca tüketildiği bu günlerde içkinin de tesiriyle yaşanan taşkınlıkların mahallelinin huzurunu bozmasıdır. Öte yandan XX. Yüzyılın başlarında dahi şehirdeki karnaval etkinlikleri oldukça şamatalı geçmeye devam etmiştir. Bu yüzden dönemin Antalya Mutasarrıfı'nın aldığı bir kararla 1912 yılında Paskalya dönemlerinde Antalya'da "öteden beri cari olan üç gün geceli gündüzlü silah atmak adeti" yasaklanmış ve Paskalya günleri bu şekilde silah atanlar hakkında şehir dahilinde silah

[58] Evren Dayar. Bu Ne Gam Bu Ne Keder! Antalya'da Efkar, Müzik Ve Çalgılı Kahvehaneler

atanlara tatbik edilecek cezanın uygulanacağı duyurulmuştur.

1916 yılında kentte bulunan meyhanelerden kırk ikisinin ruhsatsız olarak açıldığına bakılacak olunursa, bu dönemde kentteki içkili mekan sayısının çok daha fazla olduğu şüphesizdir.

1920'li yılların Antalya'sında çalgılı kahvehaneler, esas olarak bu kahvehanelerde yaşanan kavgalar nedeniyle gündeme gelir.

Antalya, Akdeniz tahıl ticaretindeki önemini yitirirken, şehir, merkezi idare tarafından sürekli olarak göz ardı edilir[59]. Balkan Savaşları ile başlayan ve Milli Mücadele dönemi ile sonuçlanan uzun savaş yılları şehrin mahrumiyet halini daha da artırır. Uzun savaş yılları üretici nüfusu kırmış; bu dönemde şehir, ticari ve ekonomik etkinliğini neredeyse tamamen yitirmiş, alt-yapı imkanlarından mahrum kalmıştır. Üstelik nüfusunun yüzde yetmişi sıtmalı (*dalaklı*) olan Antalya, kamu sağlığı açısında da oldukça kötü bir durumdadır.

1927 yılında gerçekleştirilen Cumhuriyet döneminin ilk genel nüfus sayımına göre nüfus yoğunluğu bakımından en fazla değere sahip ilçeler

---

[59] Evren Dayar. İsmet Paşa'nın 15 Mart 1926 Tarihli Antalya Seyahati

Korkuteli, Akseki, Antalya, ile Alaiye olur[60]. Antalya bu yıllarda oldukça genç ve sağlam bir nüfusa sahiptir. Öte yandan aynı genç nüfusun okuma yazma oranı oldukça düşük seviyededir. Dolayısıyla okuma yazma oranı yüzde beş ile Türkiye ortalamasının altındadır. Bu sebeple çok sayıda öğretmen ve okula ihtiyaç duyulduğu ortadadır. Antalya'ya olan ve şehirden dışarıya gerçekleşen göçlerin demografik yapıda önemli değişmelere yol açtığı da gözlenmektedir.

1887 ile 1908 yılları arasına tarihlenen Antalya şer'iyye sicillerinde karşılaştığı icar sözleşmeleriyle ilgili çalışmasında Dayar, Kırım Savaşı yıllarında ve savaşın ertesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygın olan çocuk icarları sözleşmelerinin şahitler huzurunda ve mahkemelerde akdedildiğini kaydeder[61].

Fatih'ten muafname sahibi olan Yahudi cemaati gümrük eminliği, vakıf işletmecisi, ticaret gibi işlerle iştigal etmekte, Türk-İslam ahaliyle yakın ilişkiler içinde bulunmaktadır[62]. Antalya şehrinde meskun Yahudiler de Tanzimat'la birlikte milliyetçilik akımından etkilenmeye başlarlar. Kendilerine bir dayanak olmak üzere Batılı emperyal güçlerle yakın temasa geçerler ve gerektiğinde

[60] Güven Dinç. Cumhuriyetin İlk Nüfus Sayımına Göre Antalya'nın Demografik Yapısı

[61] Evren Dayar. Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Antalya'da Çocuk İcarları

[62] Mustafa Oral. Duvarlar Arasında Antalya Yahudi Cemaati-II

onların himayesine girerler. Meşrutiyet ve Mütareke döneminde ise Akdeniz'de ve bu arada Antalya'da Roma'nın varisi olarak nüfuz sahibi olmak isteyen İtalyan misyonu ile çeşitli alanlarda işbirliği yaparlar. Türk ulus-devletinin yapılanma sürecine girdiği savaştan sonraki dönemde ise Rodos'a göçmeye başlarlar. Geriye kalan diğer cemaat mensupları 1945'ten sonraki dönemde Antalya şehrini tamamen terk ederler.

Rum Cemaatin yaşadığı mahalleler Yeni Kapu, Değirmenönü, Taşlık (doğuda), Makbule Mahallesi, Babadoğan, Hıdırlık (Kale içinde), Aya Panteleimon, Panaya ve Ayos, Leontios mahalleleridir[63]. Şehirdeki eski Rum kiliseleri Aya Panteleimon Kilisesi (Metropolitlik merkezi), Aya Ioannis Theoloğos Kilisesi (Yivli Minare Camii), Aya Dimitrios Kilisesi, Aya Leontios Kilisesi (küçük kilise, odakilise, pareklisi-Yenikapı Rum Kilisesi), Aya İrini Kilisesi (Kesik Minare, Cumain Camii), Aya Yorgi Kilisesi (Suna-İnan Kıraç Müzesi), Aya Nikola Kilisesi, Panaya Kilisesi (İsodia tis Theotokou veya Meryem Ana Kilisesi-Sultan Alaatın Camisi), Aya Alipios (Filippos) Kilisesi, Aya Yorgi-Hıdırlık Kilisesi idi.

---

[63] Vangelis Kechriotis. 20. Yüzyılın Başında Antalya'daki Rumlar

Ayazmalar ve Antalya dışındaki kiliseler ise Hadrianus kapısında şapel, İskele Hasbahçe'de Ayazma suyu, Aya Evstratios Kutsal Mağarası, Yennisi tis Panayas Kilisesi (Pınar Panayas'ı-Panaya buyuri), Kara Kilise, ve Aya Andreas Kilisesi idi. 1895 yılında, kısa bir sürede 500'den fazla evin yandığı büyük yangında Aya Dimitri Kilisesi ve Aya Leontios Kilisesi yanar. Buna karşılık, Yeni Mahalle ve Değirmenönü mahallelerinde, Aya Panteleimon ve Aya Yorgi Kiliseleri inşa edilir. Etrafta çıkabilecek bir yangına hızla müdahale edebilmek için, tulumbacıların kullandıkları aletler, kiliselerin duvarlarında asılı durmaktadır.

XX. Yüzyılın başlarında Girit'ten 4.690 göçmen kente gelir ve Şarampol'deki Osmaniye Mahallesi ile Antalya çevresindeki köy ve kasabalara yerleştirilir[64]. Balkan Savaşları sırasında Balkanlar'dan ve Yunanistan'ın Ege'yi işgali sonrasında da Aydın, Kuşadası ve İzmir'den Antalya'ya yoğun bir göç dalgası yaşanır. Bütün bu göçler, Cumhuriyetin ilk yıllarında, Antalya'yı bir "muhacirler kenti" haline getirir[65].

---

[64] Evren Dayar. Antalya'da Kültürel ve Toplumsal Hayat (1923-1932). Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üni. Antalya. 2010

[65] Lozan Barış Anlaşması sonucunda 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Türk-Rum Ahali Mübadelesi Mukavelenamesi maddelerine göre Anadolu'daki Rum Ortodoks halk ile Yunanistan'daki Müslüman halkın zorunlu mübadelesine karar verilir. Ancak bu mübadeleye Batı Trakya Türkleri ve İstanbul'da yerleşik şekilde bulunan Rumlar dahil edilmez.

Antalyalı 7.000 ile 8.000 arasında Rum 1922 yılında kenti terk eder. 1924 ile 1933 yılları arasında, Yunanistan'dan gelen 3.080 mübadele göçmeni ile 748 nüfus muhacir kente iskan edilir. 22 Ekim 1922'de Antalyalı Rumlar gidince şehrin nüfusu azalmış, Rumların ağırlıklı olduğu imalat sanayisi de hemen hemen çökmüştür. Mübadeleden sonra Antalya'da ev yapacak tek bir usta bile kalmamıştır. Ancak on, on beş yıl içinde Antalya'da, gereksinimlerin de getirdiği zorunlulukla, zanaatkarlıkta elverişli koşullar yaratılır[66].

Antalya'ya gelen mübadillere öncelikle Rumlardan kalan taşınmaz mallar verilir. Mübadillere verilmesi gereken evleri şehrin önde gelenlerinin işgal etmesi esasen bütün yurtta ev kiralarının aşırı derecede yükselmesine de sebep olur. Ancak mübadeleye tabi olan Anadolu'nun her şehrinde olduğu gibi Antalya'da da fuzuli işgaller sebebiyle numune köy inşasına gerek duyulur.

XX. Yüzyıla gelindiğinde Antalya kazasında bir hükümet dairesi, 77 cami ve mescid, sekiz tekke, 17 medrese, 31 mekteb, dört kütübhane, 1170 dükkan ve mağaza, 10 fabrika, dört destegah, 16 fırın, 17 değirmen,

---

[66] Gülcan Dilber Ilgın. Antalya'da Mübadele. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üni. Antalya. 2012

42 kahvehane, bir karantinahane, altı han ve yedi hamam bulunduğu görülmektedir[67].

İttihat ve Terakki Partisi 25 Eylül 1908 tarihinde Antalya Osmanlı İttihad Kulübü adı ile hükümet civarında faaliyete başlar. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin de Antalya'da kurulması için bazı çalışmalar yapılır.

1910'lu yıllarda Antalya'da yedi doktor ve dört eczane bulunmaktadır. Aynı yıllarda Antalya'da aşıya oldukça önem verilmekte ve yılda beş bin kişiye aşı yapılmaktadır. 1910 tarihinde Konya Vilayeti'ne gönderilen yazıda, Yorgi Pankapulas tarafından Antalya'da bir elektrik fabrikası kurulması ve buradan elde edilecek olan elektrik ile Antalya'nın aydınlatılması talebi yerinde görülür[68].

Antalya ilk kez 6 Temmuz 1915 tarihinde Fransız gemileri olan Paris II ve Alexandra tarafından

---

[67] Ali Rıza Gönüllü. Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960). Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2008

[68] Ali Rıza Gönüllü. Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960). Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2008. Ne var ki, Antalya'da elektriğin tarihçesi, 1925-1927 arasında bir hidroelektrik santrali inşa edilmesi ve 1928 yılında Antalya'nın elektriğine kavuşması olarak nakledilir. -Ahmet Ünsal. Antalya elektriğinin tarihçesi-

bombalanır[69]. Bombardımandan Memleket Gureba Hastanesi ve Postane büyük zarar görür. 16 Eylül 1916 tarihinde yapılan ikinci bombardımanda da üç un fabrikası zarar görür. Fransız gemilerinin saldırılarına Aydın'dan getirilen Yüzbaşı Mustafa Ertuğrul Bey komutasındaki Cebel Bataryası'yla karşılık verilir. 13 Aralık 1917 tarihinde Çalış Dağı burnunda Fransız gemilerinin bombalanması esnasında Paris II ve Alexsandrea batırılır.

Kaleiçi Yat Limanı'nda bulunan *İskele Camii,* 46 metrekarelik kullanım alanı, altındaki su kaynağı, altıgen yapısı ve sadeliğiyle dikkati çeker. Kaleiçi Yat Limanı'ndaki İskele Camii, Tekelioğlu Evi'nin önünde, Kırkmerdiven'in en alt basamağının önündedir. Köşk mescit şeklindeki İskele Camii, altıgen bir plan üzerine 1903 yılında Kenan Paşa ve Şakir Efendi tarafından yaptırılmıştır. Ancak bu tarihten önce de aynı noktada Selçuklu Dönemi'nden kalma bir caminin olduğu sanılmaktadır. Güney batı duvarında pencerenin üstünde üç satırlık 1903 tarihli bir inşa kitabesi bulunmaktadır.

---

[69] Nedim Sarıgüzel. Birinci Ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri (Biyografi Ve Faaliyetleri). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya-2009

1906 tarihinde Osmaniye *Şarampol Camii* inşa edilir. Cami giriş kapısı üzerinde özgün kitabesi bulunmaktadır.

Cumhuriyet öncesi dönemde Antalya'da bulunan medreseler şunlardır[70]. Ahi Kızı Mahallesinde banisi İbrahim Ağa olan Ahi Kızı Medresesi, Şeyh Şücaüddin Mahalesinde banisi Abdullah Efendi olan Ak Mescit, Aşık Doğan Mahallesinde banisi Aşık Doğan olan Aşık Doğan Medresesi, Yüksekalan Mahallesinde banisi Hacı Fakıh olan Cantelek Medresesi, Çömlekçi Mahallesinde banisi Mehmet Efendi olan Çömlekçi Medresesi, Sucular Mahallesinde banisi Nebi Efendi olan Çukur Medrese, Değirmenönü Camii Mahallesinde banisi Ahmet Efendi olan Değirmenönü Medresesi, Tophane Kapusu Mahallesinde banisi Naim Efendi olan Hacı Naim Efendi Medresesi, Yivli Cami yanında banisi Hatun Sultan olan Hatuniye Medresesi, Zindan Önünde banisi Karakaş olan Karakaş Medresesi, Kesik Minare Mahallesinde banisi Osman Efendi olan Kesik Minare Medresesi, Meydan Mahallesinde banisi Bostancızade olan Meydan Medresesi, Muratpaşa Cami bitişiğinde banisi Bekir Efendi olan Muratpaşa Medresesi, Elmalı Mahallesinde banisi Mütesellim H. Mehmet Ağa olan Müsellim Medresesi, İmaret Kapusu Mahallesinde banisi Osman

[70] Muzaffer Deniz. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Antalya Şehrinde Eğitim (1923-1950). Doktora Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2009

Efendi olan Osman Efendi Medresesi, Balı Bey Mahallesinde banisi Süleyman Efendi olan Susam Medresesi, Şeyh Sinan Mahallesinde banisi Hasan Efendi olan Sürmeli Medresesi, Şeyh Sinan Mahallesinde banisi Koca Furuş olan Şeyh Sinan Medresesi, Takkacı Mustafa Mahallesinde banisi Halil Efendi olan Varsaklı Mehmet Efendi Medresesi.

Halk arasında *Kale Kapusu* denilen ve Evliya Çelebi'nin "*birbirine geçme yedi kat eğri büğrü, kimi şarka kimi garba nazır kapular*" diye anlattığı kalenin tek kapısı Ş*ahrah* Antalya Belediyesi tarafından 1918'de yıktırılır[71].

İstiklal Harbi döneminde işgallere karşı direniş hareketi olarak İtalyan İşgaline karşı Antalya'da da bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulur[72]. Bu cemiyet Antalya'nın ileri gelenleri tarafından teşkil edilerek öncelikle Antalya ahalisinin işgallere karşı bilinçli hale gelmesini sağlamaya yönelik faaliyetler içinde olur.

---

[71] 1916 ile 1919 yılları arasında Antalya'nın önde gelen tüccarlarından olan Ömer Lütfü Efendi belediye başkanlığı yapar. İlk olarak 1888 yılında Antalya belediye başkanı olan Ömer Lütfi Efendi, 1900'de yerini Dizdarzade Rıza Bey'e bırakmış, 1906'da tekrar belediye başkanı olmuş, ancak bu defa da Meşrutiyet'in ilanıyla Mutasarrıf Hüsnü Efendi tarafından görevinden alınmıştır.

[72] Orhan Çeltikci. İstiklal Harbinde Antalya ve Havalisinde Kurulan Müdafaa-İ Hukuk Cemiyeti ve Faaliyetleri

İstiklal Harbi döneminde cemiyet bölgeden Milli mücadele için asker sevkiyatı yapma, cephede askerin ihtiyaçlarını karşılamak için ayni ve nakdi yardım toplayıp bunları sevk ve idare etme, Anadolu'nun Akdeniz'e açılan kapısı durumundaki Antalya limanını ihtiyaç karşılama ve haber aktarma açısından kullanıp İstiklal harbini aynı zamanda dünyaya da duyurma faaliyetleri içerisinde olur. İlçelerde de teşkilatlanıp bölgede bayındırlık faaliyetlerinde etkin rol oynar. Bölgede yaşanan asayiş olaylarında huzur ve sükun için önemli vazife üstlenir.

İtalyanların Antalya ile ilgilenmeleri I. Dünya Savaşı'ndan önce başlar[73]. 1913 yılından itibaren İtalyanlar, gerek açtıkları mektepler ve mağazalar aracılığıyla gerekse de kente yerleşen İtalyan vatandaşları aracılığıyla, Antalya'daki toplumsal hayat üzerinde etkili olur.

28 Mart 1919'daki işgalden önce bir telsiz-telgraf istasyonu kuran İtalyanlar, şehirde bir İtalyan okulu açmak için rahipler, rahibeler ve öğretmenler getirmişlerdir. İtalyanlar işgallerini herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan yapar. İtalyanlar işgalleri altında yaşayan bölgelerde yaşayan Türkleri Yunanlılara karşı korurken, Yunan işgal bölgesinden göç etmek zorunda kalan Türklere de yardım elini uzatır. Osmanlı

[73] Mevlüt Çelebi. Milli Mücadelede İtalyan İşgalleri

Hükümeti İtalyan işgallerine karşı da fiili bir mukavemet gösterilmesine izin vermez.

İşgal günlerinde İtalyan işgal güçleri adeta Türkiye'nin bağımsızlık savaşına destek vermişlerdir[74]. İtalyanlar gemilerle Türklere uçak parçaları taşımış[75], gelen uçak parçalarının Antalya şehir merkezinde bulunan Muratpaşa Camii avlusunda montajları yapılmış, Kurtuluş savaşının yapıldığı yıllarda Muratpaşa Camii kışla olarak kullanılmış, montajı yapılan uçaklar kurtuluş savaşında, savaşı etkileyecek şekilde cephede görev yapmışlardır.

Şehirdeki yoksullara yiyecek ve çeşitli eşya vermişler, savaş sonrasının yoksulluğunu yaşayan ve açlıkla boğuşan Antalya için bu yardımlar önemli bir etki yapmıştır. İtalyanlar yeni okullar açar, İtalyan hastanesinde salgın hastalıklarla boğuşan Antalya halkına da hizmet sunarlar. Savaş günlerinde Antalya'da altı, Antalya'nın ilçelerinden ise sadece Elmalı'da bir doktor bulunmaktadır. Bölgedeki bazı eski okulların yenilenmesi de bu dönemde yapılır. Antalya içinde ve Burdur yolunda bazı yol çalışmaları yapılır. O dönemde Yunanistan'ın

---

[74] Raşit Araz. İtalya'nın Antalya'yı İşgali

[75] 1922 yılında temin edilen ve İtalyanların Sicilya vapuruyla getirilen yirmi bir tayyare, başkaca temin edilip diğer gemilerle getirilen yakıt, yağ, kömür, bakır, makine aletleri, demir, tayyare malzemesi, sağlık malzemesi getirilmiştir.

değişik bölgelerinden ve adalardan Türkiye'ye göçen nüfusa da yardım edilir. Banco Di Roma Antalya'da bir şube açar. İtalyanlar Bağımsızlık savaşında Yunanistan'a karşı Türkiye tarafında yer alırlar. Bunun yanında İtalyanlar Antalya'yı işgal ettikten sonra, burada okul, hastane ve İtalyan malı satmak için dört mağaza açmışlardır. İtalyanların açtığı bu okula İslam ve Rum fakir çocukları devam eder. Buraya devam eden çocuklara ufak-tefek kırtasiye malzemesi ve sabahları ara sıra çikolata verilmektedir. İtalyanların açmış olduğu okulda eğitim, hastanede de muayene parasızdır. Ayrıca İtalyan Hastanesi'ne Müslümanlar ve fakir memurlar da tedavi olmak için müracaat etmektedir. Bunun yanında İtalyanların açmış oldukları mağazalarda, rayiç üzerinden mal satılır. İtalyanlar, işgal yıllarında Antalya'da bir sinema açmışlardır[76]. İtalyan subaylarının Yenikapı'da her gece düzenledikleri balolardan, danslı partilerden bahsedilir.

---

[76] Yenikapı'da bugünkü Büyükşehir Belediyesi'nin yanındaki yeşil alanda, eskiden İtalyan işgali yıllarında (1919) inşa edilen ahşap ve kagir karışımı bir Rum binası içinde Antalya'nın ilk sineması olan 'Nocera Sineması' vardı. 1922'de Antalyalı Rumlar Antalya'yı terk ettiklerinde, hazineye geçen bu binada, 1926 yılı sonunda Yüzbaşı Mahmut Yalay tarafından 'Leyla Sineması' adı ile tekrar hizmete girer.

İtalyanların Antalya'da arkeoloji çalışmalarına XIX. Yüzyılda başladıkları görülmektedir[77]. İşgalden sonraki yıllarda, İtalyan konsolosluk binası; aralarında mermerden güzel bir Bizans levhasıyla, mükemmel taş oymacılığı örneklerinin yer aldığı hediyelerin sergilendiği küçük bir müze haline getirilir.

Temeli 1918 yılında İtalyanlar tarafından atılan Antalya Eğitim Ve Araştırma Hastanesi 1920 yılına kadar İtalyan Hastanesi olarak sağlık hizmetini sürdürür[78]. 1920 yılında Gureba Hastanesi adını alan hastane 20 yatak kapasitesiyle hizmetlerine devam eder.

Antalya'yı işgal eden İtalyan birlikleri, şehirde yerleşen İtalyan nüfusun büyük bir kısmını da gemilere alarak 5 Temmuz 1921 tarihinde Antalya'dan ayrılırlar. İtalyan işgalinin sona ermesiyle özellikle Müslüman olmayan kesimlere Rum, Ermeni ve Yahudi nüfusa baskılar başlar ve çok miktarda ev ve arazi sahip değiştirir[79].

Antalya'da basın hayatı, 1920 yılında Haydar Rüştü (Öktem) Beyin, "Antalya'da Anadolu" isimli gazeteyi yayınlaması ile başlar[80]. Haydar Rüştü Bey,

---

[77] Mevlüt Çelebi. Antalya Bölgesinde İtalyan Arkeoloji Heyetleri

[78] http://antalyaeah.saglik.gov.tr/

[79] Raşit Araz. İtalya'nın Antalya'yı İşgali

[80] Ali Rıza Gönüllü. Antalya'da Basın Hayatı (1920-1949)

Yunanlıların baskısı sonucu İzmir'den ayrılarak Antalya'ya gelir[81]. Onun tarafından 19 Aralık 1920 tarihinde, Antalya'nın ilk gazetesi "Antalya'da Anadolu" adı ile yayınlanır[82]. Gazeteyi basan matbaa deniz yolu ile Antalya'ya getirilir ve hatta bu makinenin İtalyan kumandanının sağladığı otomobil ile nakli yapılır[83]. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Haydar Rüştü Bey'e gazetesini Antalya'da çıkarması için nakdi yardımda bulunur.

Gazetede 6 Mart 1922 tarihinden itibaren, Haydar Rüştü, "sahip ve ser muharrir" olarak gösterilmekte ve sorumlu müdürlüğün de Hafız Zühtü'nün üzerinde olduğu belirtilmektedir.

---

[81] Ali Haydar Öktem ya da Haydar Rüştü Öktem (1885-1951), Anadolu ve Duygu Gazeteleri sahipliği, Manisa, Denizli, İzmir İl Genel Meclis Üyeliği, İzmir Kordon Tramvayları Direktörlüğü, TBMM II., III., IV. ve V. Dönem Denizli, VI. Dönem Tunceli, VIII.Dönem İzmir Milletvekilliği ile II., III., IV. ve V. Dönem Divan-ı Riyaset Katipliği yapmıştır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

[82] Antalya'da Anadolu gazetesi yayınlanana kadar, 1889 yılında İsa Kerim'in Teke gazetesini, 1913 yılında Antalyalı Avukat Philip Efendi'nin Antalya gazetesini, I. Dünya savaşının başlarında Macit Bey'in (Selekler) Belkıs gazetesini çıkarma teşebbüsleri çeşitli sebeplerle başarısız olmuştur.

[83] Muhammet Güçlü. Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya'da Anadolu Gazetesi (19 Aralık 1920-12 Eylül 1922)

Bugün Büyükşehir Belediye Başkanlığı binası olarak kullanılan bina, daha önce 1923'te harap bir durumda Türkocağı'na tahsis edilmiş, bilahare 1932'de Halkevi'ne devredilmiş olan eski kilise binası ve müştemilatının yerine 1934'te yapılmış olan binadır.

Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat (1219-1236) zamanında eski bir Bizans kilisesine minare eklenerek camiye çevrilen ve mimarisinden dolayı, Yivli Minare olarak adlandırılan Yivli Minare Camisi, 1934'te müzeye dönüştürülür[84]. Cami 1972 yılına kadar avlusu ile birlikte müze olarak hizmet verir. Antalya Müzesi, 1922 yılında öğretmen Süleyman Fikri Erten (1876-1962) tarafından I. Dünya savaşından sonra bölgeye gelen işgal güçlerinin yağmasından kurtarılan eserlerin korunması amacıyla

---

[84] Evkaf Umum Müdürlüğü, 12.6.1934 tarihli Basbakanlığa gönderdiği yazısında; "Antalya'daki Yivli Minare Camisi'nin müze binası yapılmak üzere halen müze binası olarak kullanılan kilise ile mübadelesi Maarif Vekaleti'nce teklif edilmiş ve bu hususta mahallî Evkaf Müdürlüğü ile yapılan yazışma sonucunda Yivli Minare Camisi'nin yakınında bulunan müze olarak kararlaştırılan Kilise binası civarında ve o mahalatta başka cami olmadığı ve bu binanın kıble istikameti itibariyle camiye çevrilmesi mümkün bulunduğu anlaşılmış ve bu sebeple kilise binasının camiye çevrilmesine ve caminin de Müze binası olarak Maarife terki Mahallî İdare Heyeti kararı ile teyit edilmiş olduğundan tasvip buyrulduğu takdirde işin İcra Vekilleri Heyeti kararına bağlanması" arz edilmişti. Teklif, İcra Vekilleri Heyeti'nde kabul olunur ve Cumhurbaşkanı Atatürk'ün onayıyla yürürlüğe girerek ilginç mimarisiyle şehrin simgesi olan yapı müzeye dönüştürülür.

kurulur[85]. İlk olarak Kaleiçi'nde bulunan Alaaddin Camii'nde, daha donra Yivli Camii'nde (1937'den sonra) yer alan Müze 1972 yılında bugünkü binasına taşınır.

Arşiv belgelerinden Antalya sur haricinde bulunan Çacı Cafer Ağa Medrese ve Camiinden vakıflarıyla ilgili 1730 ile 1820 yılları arasındaki yazışmalar dolayısıyla haberdar oluruz[86]. Hadrianus Kapısı karşısındaki Cafer Ağa Camisi olarak da bilinen yapının yerine Karakaş Camiinin, Cumhuriyetten önce eski Belediye Başkanı Karakaşzade Hüsnü Bey (v. 1949) tarafından mescid olarak yaptırılmış olduğu ileri sürülür. 1956 yılında Vakıflar Müdürlüğü'nce mescide, bir de minare eklenir. Cami 1990 yılında yıkılmış, yerine yenisi inşa edilmiştir[87]. Belediye başkanı Hüsnü Karakaş'ın

---

85 1919'da Antalya'nın İtalyanlar tarafından işgali sırasında işgal kuvvetleri ile birlikte gelen arkeologlar, yöreyi gezerek buldukları antik eserleri toplayıp İtalyan Konsolosluğu'na taşımaya başladılar. O zamanlar Antalya tarihine ilgi duyan ve arkeolojiyi seven lise öğretmeni Süleyman Fikri Erten, tarihi eserleri medeniyet adına topladıklarını iddia eden İtalyanların bu hareketlerine karşı çıktı. Tekeli Mehmet Paşa Camii'nin yanında terk edilmiş küçük bir mescidi düzenleyerek Antalya Müze'sinin ilk temelini atmış oldu. Daha sonra İtalyanların Antalya'dan çekilmesi üzerine onların topladıkları eserleri de bu küçük müzeye getirdi.

86 http://katalog.devletarsivleri.gov.tr/

87 Karakaş Camisi, Turgut Cansever (1921-2009)'in Anadolu'nun çeşitli kültür katmanlarını birleştirerek çizdiği bir projedir. Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı Hasan

dedeleri arasında Zindan önündeki medresenin banisi Karakaş olan bir zatın varlığından haberdar oluruz[88].

Muhammed Nureddin Hazretleri (1835-1935) Kiğı'da dünyaya gelir. 1865'te Bayburt'ta muallim olarak görev yapar. Risale-i Ruhu'l Mürşidin isimli eserin sahibidir ve bu eseri ileride kendisinin irşad vazifesini omuzlayacak olan Mehmed Naim Kahveci Hazretleri'ne

---

Subaşı'nın ikinci döneminde (1994-99) projesi çizilen caminin inşaatına, yıkılan eski kagir caminin alanında 1992 yılında başlandı. Yönetiminde Ethem Aral Paşa, Lemi Alakavuk, Gültekin Aşkın ve Antalyalı işadamı Hasan Şengül'ün yer aldığı Karakaş Camii Yaptırma ve Yaşatma Derneği'nin topladığı yardımlarla cami ancak 2003 yılında bitirilebildi. Cami, rekonstrüksiyon, yani 'tekrardan inşa etme' yönteminin başarılı bir örneği olarak sayılmaktadır.

[88] Nakledilir ki, 1930 Belediye seçimlerinde Belediye Başkanı olan Karakaşzade Hüsnü Bey, Antalya Kaleiçi'nde bulunan tarihî şehir surlarını yıktırırken halkın masumane bir isteğini yerine getirdiğini düşünür. 1930'lu yılların başlarında, Kaleiçi'nde yaşayan Antalyalıların yüksek şehir surları nedeniyle rüzgar alamayıp çok sıkıntı çektikleri hakkındaki şikayetlerini sık sık dile getirmeleri üzerine belediye tarafından Antalya'daki surların yıkımına başlanır. Şehrin ilk mimarı Tarık Akıltopu anılarında şunları anlatır. "Karakaş Belediye Başkanı iken, Atatürk Antalya'ya gelir. Karakaş Atatürk'e, "Paşam şehir nefes alsın diye, kaleleri yıktırdım" deyince, Atatürk oraya yeni yapılmış binaları göstererek "O kaleleri yıktırdın da, bu kaleleri niye yaptırdın?" der." Atatürk Antalya'ya 1930, 1931 ve 1935 yıllarında olmak üzere üç defa gelmiştir.

göndermiştir. Talebeleri onun asabi mizaçlı, dersler konusunda çok titiz, dirayetli birisi olduğunu nakleder.

Nakşibendi Tarikatının Halidi koluna mensub olan Şeyh Muhammed Nureddin Hazretleri Mahmud es-Samini Hazretleri'nin bağlılarından ve vefatından sonra da halifelerindendir[89]. Mahmud es-Samini (k.s.) Hazretleri'nden icazet almıştır.

Muhammed Nurettin Hazretleri ömrünün son dönemini rahatsızlık nedeniyle yerleşmek zorunda kaldığı Antalya'da geçirmiş, 1935 senesinde Hakk'a kavuşmuştur. Antalya'da medfundur.

---

[89] Mahmud Samini Hazretleri için Evliyalar Şehri Elazığ'a bkn. Sh. 344-349

İl merkezine 18 km. mesafede bulunan Evdir Han 1219 yılına tarihlenir. Banisi I. İzzeddin Keykavus'tur. Antalya Burdur yolu üzerinde şehre 30 km. mesafede bulunan Kırkgöz Hanı 1247 tarihli olup banisi II. Gıyaseddin Keyhusrev'dir.

Balbey Mahallesindeki İkikapılı Han XIX. Yüzyıl eseri olup kitabesi yoktur. Günümüzde çarşı olarak hizmet vermektedir. Aynı mahalledeki Tekkapılı Han da XX. Yüzyıl başlarında inşa edilmiş olup İkikapılı Hana bitişik durumdadır.

Haşim İşcan Mahallesindeki Antalya Lisesi binası XIX. Yüzyıl eseridir. Öğretmenevi olarak hizmet veren eski Vali Konağı 1910-1915 yıllarına tarihlenir. 1916'da inşa edilen Gazi Mustafa Kemal İlköğretim Okulu, İtalyanların işgali sırasında İtalyanlar tarafından askeri kışla olarak kullanılır.

Antalya Aksu karayolu üzerinde Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubad tarafından yaptırıldığı düşünülen Soğucaksu Köprüsü XVI. Yüzyıl sonlarında Kuyucu Murat Paşa tarafından tamir ettirilir.

Üçkapılar'ın karşısına gelen yolun ortasında bulunan ve çevresi duvarla çevrili üçgen adacık halinde içinde çitlembik ağaçları olan bir Türk Kabristanı,

bundan başka Vakıf İşhanı çevresi ile Sobacılar Çarşısı'nın bulunduğu yerde, yine birer Türk mezarlığı vardı. Yahudi Mezarlığı ise Atatürk Caddesi üzerindeki Halkbank'ın arkasında, "Ekşili Bahçe" denilen yerdeydi. Bunlardan başka, Muratpaşa Camisi karşında, Melli İşhanı'nın bulunduğu yerde 1937 yılına kadar diğer bir Türk mezarlığı bulunmakta idi. Andızlı Mezarlık da denilen Antalya Mezarlığı kentin en eski mezarlığıdır.

Kale Kapısı'ndan iskeleye inen yoldaki Ansan Bahçesi'nin batısındaki parkın güney ucunda **Şengül Dede**'ye (Çıtlık) ait bir yatır vardır. Şengül Dede'nin medresede ders veren bir hoca olduğu söylenir. Bu sebeple sınava girecek öğrenciler eskiden bu yatıra gelip sınavlarının iyi geçmesi için dua ederlerdi. Bir rivayete göre, Şengül Dede öldükten sonra yakın bir arkadaşının rüyasına girerek ondan üstüne türbe yaptırmasını ister. Bunun üzerine arkadaşı mezarının bulunduğu yere tek odalı ve üstü kiremitli bir türbe yaptırır. Ancak bu türbe zamanla yıkılır. Diğer bir rivayete göre, Şengül Dede'nin türbesinin yanında bir çıtlık ağacı vardır. Şengül Dede yine bir arkadaşının rüyasına girerek, bu ağacın kesileceğini; ağacı kestirenin, kesenin ve taşıyanın birer hafta ara ile öleceklerini söyler. Hakikaten ağaç kestirilince; ağacı kestiren, kesen, taşıyan kişiler birer hafta ara ile ölürler.

Dede yatırı, Kale içinde Atatürk Fen Lisesi kapısı yanında, sokak üzerinde basit taşlarla etrafı çevrili bir mezardır[90]. Kime ait olduğu bilinmemekle beraber, mumlar yakılıp, adaklar adanmaktadır.

Hacı Zeliha Türbesi, Kışla Mahallesi Kemiklik mevkiinde, yol üzerinde yer almaktadır.

İskele yatırı, yat limanındaki mendireğin Mermerli Park yönünde, bir niş içindeki yatırdır. Kime ait olduğu bilinmemektedir.

Kaleiçi'nde Balıkpazarı Sokak'ta taksiciler tarafından çitlerle çevrilmiş olup üstünde **Ambarlı Dede** yazan bir yatır var. Bu ismin ona yoksulların babası olduğundan verilmiş olduğu söylenir. Anlatıldığına göre yolculara, kimsesizlere kucak açar, herkesi beslermiş ama Ambarlı Dede'nin mezarının yeri kesin değildir. Esas mekanının Antalya Gazeteciler Cemiyeti'nin bahçesi olduğu nakledilir.

---

[90] Okul 1997 yılında Antalya merkezde bulunan Kaleiçi mevkiinde eğitim öğretime başlar. Döşemealtı İlçesi Yeşilbayır Mahallesi'ndeki yeni binasına 2003 yılında Yusuf Ziya Öner Fen Lisesi ismiyle taşınır.

Kışla Mahallesi 35. Sokakta Evliyaullah'tan **Bingazi Dede'**nin (Kemikli) türbesi bulunmaktadır. Rivayete göre, yaklaşık 60 yıl önce türbenin olduğu yerde boynuz ağacı varmış. Sarhoşlar, sürekli o ağacın etrafına gelip tuvalet ihtiyacını giderirlermiş. Oraya yakın olan mahalle sakinleri bu durumdan oldukça rahatsızlık duymuş ve aralarında para toplayıp ağacın etrafına şerit çekmişler. Zamanla oradaki ağaç kuruyunca ağacın olduğu yere küçük bir duvar örülmüş. Daha sonra bir aracın çarpması sonucu duvar yıkılmış. Araç sahibi de oraya bu günkü şekliyle türbeyi yaptırmış.

Aşık Doğan Dede'nin kabri eski mezarlığın (Andızlı) karşısında, mezarlığın önünden geçen yol üzerindedir. Eskiden burada Aşık Doğan Medresesi vardı. Aşık Doğan bu medresede ders veriyordu. Ancak Aşık Doğan Dede'nin kaç yıl yaşadığı ve ne zaman öldüğü hakkında bilgi yoktur. Ancak adına "Aşık Doğan" dendiğine göre, onun bir saz şairi olduğu ve saz çaldığı söylenebilir. 1830 tarihli nüfus sayım defterine göre, şehirdeki mahallelerden biri Aşık Doğan ismini taşımaktadır[91].

[91] Aylin Doğan. 19. Yüzyılda Teke Sancağı Antalya Merkez Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2012

Aşık İhsan Yatırı, bugün İsmetpaşa Caddesi üzerinde, Kavaklı Mescit'in hemen yanındadır. Aşık İhsan'ın da diğerleri gibi medresede bir hoca ve saz şairi olduğu sanılıyor.

Ayrıca şehir merkezinde Arif Efendi, Şeyh Halis ve Hasan Efendi Türbeleri bulunmaktadır.

1530 ve 1575 tarihli tahrir defterlerinde Akseki'de bir mescit ve dört camie ait vakfın kaydı bulunmaktadır[92]. Bunlar, Fersun köyünde Şeyh Abdülaziz Mescidi vakfı, Murt köyünden[93] Halil ve Hoca Fakih Camii, Karadere köyü Yusuf v. Elsüz Camii[94], Viranyakası'nda Hacı Ahmed ve Akseki'nin merkezi olan Marolya'nın cami vakfıdır.

Kaza genelinde dört cami, bir mescit, sekiz zaviye ve bir de medrese bulunmaktadır. Akseki'de bu dönemde Bucaklu köyünde bir medrese bulunup, müderrisi ise Mevlana Fahreddin v. Mevlana Şemseddin Hüseyin'dir.

---

92 İsmail Kıvrım. 16. Yüzyılda Akseki (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

93 Eski adı Kiliseli olan Taşlıca vaktiyle Murt denilen bir köyle beraber mütaala edilerek Taşlıca Maa-Murt adı ile anılır. Murt köyü ahalisinin birçoğu 1830 yılında meydana gelen bir salgın hastalık nedeniyle ölür. Salgına rağmen sağ kalanlar, 1840 yılında yakındaki Kiliseli köyü içerisinde yazılır.

94 Günümüzde Gündoğmuş ilçesine 13 km. mesafede bulunan köy Akseki sınırına yakın yerdedir. Cumhuriyet öncesinde çok geniş bir çevreden öğrenci alan büyük bir medreseye sahip olan köy; Cumhuriyet döneminde Antalya'nın doğusunda ilk köy mekteplerini açmıştır. Cumhuriyet mektebinde çok sayıda eğitimci yetişmiştir. Ne var ki, günümüzde bu okulların ikisinden de hiçbir kalıntı yoktur.

Kazadaki vakıf gelirlerinden bir kısmı da bölgedeki zaviyelere ayrılmıştır. Bu dönemde Akseki'de dokuz zaviye bulunmaktadır. Bu zaviyelerin üçü Gödene'de, ikisi Minariye'de ve birer adet olmak üzere Alavade, Viranyakası ve Geleve'de bulunmaktadır. Gödene köyünün ilk zaviyesi Derviş İdris Zaviyesi, Gödene'deki diğer zaviye ise Ahmed veled-i Bulduk Zaviyesi'dir. Gödene köyünün üçüncü zaviyesi Ali veled-i Mehmed'in kurduğu zaviyedir. Akseki'deki diğer zaviyeler ise, Viranyakası köyünde Şeyh İdris Zaviyesi, Gelves köyünde Pir Ahmed veled-i İbrahim Zaviyesi, Alavade köyünde Hacı Yusuf Zaviyesi ve Minariye'de Genç ve Sadduk Abdal Zaviyesidir.

Eski adı Marla olan Akseki ilçesi Toroslar üzerinde kurulmuştur. Marla'nın sözcük anlamı 'Yüksek Ulemalar Diyarı' demektir. 1872'de Alanya'dan ayrılan Akseki, 1901 yılında Antalya Konya Eyaleti dahilinde bağımsız bir sancak olmuştur. Bu arada Akseki ilçesinin sınırları daraltılmış, bazı köyler Seydişehir ilçesine bırakılmıştır. İbradı, önceleri bir kasabayken, 1991 yılında ilçe yapılarak Akseki'den ayrılmıştır.

İlçede, Yeğen Mehmet Paşa İlçe Halk Kütüphanesi, koleksiyonunda 322 adet el yazması ile birlikte günümüzde çok sayıda kitapla halka hizmet sunmaktadır.

Merkez Camii tarihi ve mimari özellikleri

sebebiyle büyük öneme sahiptir. Yeğen Mehmet Paşa Caddesi üzerindeki 1896 tarihli Merkez Camiinin kitabesi girişte sağda yer almaktadır.

Hacı Doğrul Türbesi ilçeye 20 km. mesafede bulunan ve eski ismi Doğrul olan Yarpuz köyündedir[95]. Hacı Doğrul'un Mevlana Celaleddin Rumi'nin kardeşi olduğu ve Horasan'dan geldiği rivayet edilmektedir. Türbesindeki Yusufi Dede ve torunu, Yarpuz kasabasının yerlisidirler. Türbe 1988 tarihinde yapılmıştır. Türbe taş duvar ve beton kubbelidir. Müştemilatında bazı kilim, örtü ve dini levhalar vardır. Ziyaretçiler dileklerde bulunurlar. Yöre halkı her yıl bir defa pilav günü yapar, ikramda bulunurlar. Rivayete göre, Antalya'nın Serik ilçesinde Cuma Selası verilirken Serik'in ileri gelenlerine, "Bana bir at verin köyümde Cuma namazını kıldırmam lazım. Köyümde Cuma namazı kıldıracak hoca yok.", der. Altına bir at verirler, arkasından da iki atlı çıkarırlar. Ezan okunmasına 2-3 dakika kala köye gelir ve Cuma namazını kıldırır. Arkasından giden iki atlı ise aynı köye iki gün sonra varırlar. Köylüye sorduklarında köylüler Cuma namazını Yusufi Dede'nin kıldırdığını söylerler.

İlçeye iki km. mesafede bulunan *Dutluca* (Gelves) köyünde *Hac*ı adağına *Hacet Kan*ı diye ziyaret edilen, kurban kesilen türbenin **Pir Ahmed**'e veya

---

[95] Yaşar Kalafat. Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasaneri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları **-I**

müritlerinden birisine ait olması muhtemeldir. Vaktiyle Gelves'teki Pir Ahmed veled-i İbrahim zaviyesine zemin, bahçe ve değirmenler vakfedilmiştir. XVI. Yüzyılda 300 akçe geliri vardır[96]. Türbe Hacetgana / Hacı Agdana / Hacet Ganı / Hacet Kanı olarak anılmakta ve burada yatan zatın Horasan'dan bölgeye gelen bir eren olduğuna inanılmaktadır. Köydeki medresenin kurucusunun Pir Ahmed veya bir müridi olabileceği söylenmektedir.

Türk hukukçu ve siyasetçi **Mehmet Rasih Kaplan** (1883-1952), Akseki'de dünyaya gelir. Konya Ziyaiye ve İrfaniye medreselerini bitirir. Kahire Camiü'l-Ezher ve Kahire Darül Fünun'da içtimaiyat ve edebiyat öğrenimi görür. 1911 yılında İttihat ve Terakki Fırkası üyesi olarak Konya İl Meclisi Antalya üyeliği, Akseki Maarif Encümeni başkanlığı, Antalya Liva Daimi Encümeni üyeliği yapar. 1919'da, Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunda yer alır. TBMM'nin I. Dönemi için 29 Nisan 1920'de yapılan seçimde Antalya milletvekili olarak 8 Mayıs 1920'de Meclise katılır. İrşat, Dışişleri ve Milli Eğitim komisyonlarında çalışmıştır. 22 Eylül 1920'de Eskişehir İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçilir. Ayrıca Meclis Haysiyet Divanında görevlendirilir. Dönem içinde kürsüde dördü gizli oturumda olmak üzere 49 konuşma yapmıştır. 1921 yılında Antalya'da asker sevkiyatıyla görevlendirilir. II., III., IV., V., VI. ve VIII.

---

[96] İsmail Kıvrım. 16. Yüzyılda Akseki (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

dönemlerde Antalya'dan, VII. Dönemde Maraş'tan yeniden milletvekili seçilerek Meclisteki yerini 14 Mayıs 1950'ye kadar korumuştur. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Saltanat ve hilafetin kaldırılması ve kılık kıyafetin değiştirilmesi de dahil olmak üzere, bütün devrimler sırasında Atatürk'e destek olmuş; Milli mücadele sırasında İstanbul Hükümeti'nin Milliciler ve özellikle Mustafa Kemal için çıkardığı fetvaların halk indinde etkisiz kılınmasında da etkileri olmuş olduğu nakledilir.

Rasih Bey Hilal-i Ahmer tarafından Hindistan'a gönderilir. Hint Müslümanlarının Kurtuluş Savaşına desteği olan 124.000 İngiliz Lirası parayı getirip Gazi Mustafa Kemal'e teslim eder[97]. Bilahare mübadillere nakdi yardım sağlamak ve ülkenin diğer ihtiyaçları için Gazi Mustafa Kemal Paşa, yayımladığı beyannameyi Hindistan ve Pakistan'da dağıtmak üzere bir kurul

[97] Ali Asghar Han'ın makalesinden Rasih Efendi'nin Hindistan'a iki defa gitmiş olduğu görülüyor. 1913-1924 yılları arasındaki dönemde Hint Müslümanlarının Türk Kurtuluş Hareketine Yardımlarını konu alan makalede yardım kampanyalarında yer alan 30 bin Hintli Müslümanın İngiliz yönetimi tarafından tutuklanmış olduğu, 1919-1922 arasında para dışında önemli miktarda giyecek ve tıbbi yardım malzemesi gönderdikleri anlaşılıyor.

görevlendirir[98]. Bu kurulun başkanı Antalya milletvekili Hoca Rasih (Kaplan) Efendi, Hilal-i Ahmer Genel Merkezi üyelerinden Kemal Bey ile bir muhasebeci ve bir tercümandan oluşmaktadır. Türkiye'den ayrılan bu kurul birkaç gün Mısır'da kaldıktan sonra 9 Şubat 1924'te Bombay'a varır. İyi karşılanan Hoca Rasih Efendi ve heyeti, Güney Asya Müslümanlarının maddi yardımlarını toplayarak Mart ayında Türkiye'ye geri döner. Toplanan bu para mübadillerin ihtiyaçlarını karşıladığı gibi İş Bankası'nın kurulmasında ve TBMM'nin yeni binasının yapımında kullanılır.

Rasih Bey milletvekilliğinden sonra köyüne döner. Tamir ettirdiği babadan kalan evinde iki yıl daha yaşadıktan sonra vefat eder.

İlçeye sekiz km. mesafede bulunan *Çim(e)i* köyü iki medresesi, altı cami ve bir Nakşibendi Tekkesi olan birçok alim ve idareci yetiştirmiş bir köydür. Köyün Mezarlığı Korunması Gereken Anıt Eser olarak 2014 yılında tescillenmiştir.

Mezarlıkta **Abdi Paşa**, Mehmed Sadıki Paşa, Halid Hüsrev Paşa'nın validesi Sazene Kadın'a ait mezar taşları bulunmaktadır. Abdi Paşa Çimili İbrahim Paşa'nın

---

[98] Gülcan Dilber Ilgın. Antalya'da Mübadele. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üni. Antalya. 2012

oğludur. Tahsildar olarak devlet hizmetine girmiştir. Beylerbeyi rütbesine kadar yükselen paşa, Alanya mutasarrıfı da olmuştur. Bu görevi sırasında çevredeki yörükleri tam bir itaat altına almıştır. İyi bir asker olan Abdi Paşa 1821'de Sakız İsyanının bastırılmasında görev alır[99]. Karakışla'da bir sarnıç, Büyükilvat'ta Akarca Çeşmesi ve Belenilvat'ta bir cami yaptırmıştır. 1843'te Çimi'de vefat eder.

Çimili İbrahim Paşa'nın babası **Mehmet Sadıki Paşa** Merzifon Voyvodalığı ile memuriyete girer. Mirmiran rütbesine yükselen paşa 1732'de İbrail mutasarrıflığına getirilir[100]. 1768-1771 yılları arasında Alanya Mutasarrıflığı yapar[101]. Bu sırada Çimili'de saray denilen konaklar yaptırmış, çevreden asker toplamış, sancağın işlerini yürütmüştür. Başarısından dolayı civardaki bazı yerler kendisine arpalık olarak verilmiştir. Sadıki Paşa Çimi'deki medresenin kurulmasına büyük

---

[99] Osmanlının bu isyanı çok sert bir şekilde bastırmış olduğu ileri sürülür. "Bir devletin en tabii hakkını kullanması ve Mora'da yapılanlara küçük bir karşılık olan bu hareket, Avrupa'da büyük akisler uyandırdı. Lord Byron ve Victor Hugo gibi şairler, Beethoven gibi bestekarlar, ressamlar, gazeteciler, acıklı eserlerle Sakız isyanının bastırılmasını terennüm ettiler. Avrupa'da Türkler'in barbarlığı üzerinde uzun boylu sözler söylendi." -http://www.nasuhmahruki.com/-

[100] Brăila ilinin merkez şehridir. Romanya'nın güneydoğusunda, Tuna Nehri' nin kıyısında yer almaktadır.

[101] Mustafa Enhoş. Bütün Yönleri ile Akseki ve Aksekililer. İstanbul. 1974. Sh 378

yardımlarda bulunmuş, bu medresede Şeyhülislam Dürrizade Mustafa Efendi (1703-1775) tarafından verilen beratla kardeşleri Abdurrahman ve Mustafa Efendiler müderrislik yapmıştır[102]. 1778'de vefat eden Mehmet Sadıki Paşa Biladan Mezarlığında medfundur.

Orta Caminin haziresinde iki Nakşibendi halifesinin mezarı bulunmaktadır. Halidi kolu Şeyhi Bozkırlı Mehmet Kudsi (Memiş) Efendi'nin Akseki-Çimi köyü halifesi Boşnakzade Hacı Mehmet Efendi'nin mezar taşı (1860) ve Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi (1807-1903)'nin halifesi Hacı Hafız Kara Osman Efendi'nin mezar taşı (1887) kitabesi vardır.

Tunusluzade **Ahmet Sabri Efendi** (1867-1941), Çimi'de doğdu. Köydeki Büyük Medrese'de okudu. Öğrenimini Milas'ta tamamladı. Yörede vaazlarıyla dikkati çeken Ahmet Sabri Efendi Hürriyet'in ilanı sıralarında Büyük Medreseye müderris oldu. Daha sonra öğretmenliğe atandı. Mezarı Çimi'de Şeyh Mehmed ve Mehmed Tevfik Efendinin kabirleri yanındadır.

---

[102] Dürrizade Mustafa Efendi, 1756-57, 1762-67 ve 1774 'te kısa bir süre olmak üzere üç defa şeyhülislamlık makamında bulunur. Mustafa Efendi'nin beş oğlundan ikisi (Mehmed Ataullah ve Mehmed Arif) şeyhülislam, biri Rumeli kazaskeri, biri kadı, biri de müderris olmuştur.

İlçeye yedi km. mesafede bulunan *Emiraşıklar*'da medfun bulunan **Emir ve Genç Abdal** türbesi, köyün 500 m. kadar kuzeyinde, yol kenarındadır. Emir ve Genç Abdal isimli dervişler Minareli (eski Minariye) köyünden buraya gelip zaviyelerini kurmuşlardır[103]. Köylülere göre bu zatlar Horasan'dan bölgeye gelen evliyalardır. Burada misafirperverlikle karşılaşınca zaviyelerini kurup burada İslam'ı yaymak için uğraşmışlardır.

Anlatılır ki, Emir Dede'nin hanımı yufka ekmek yapmaktadır. Dede karısına saçta ekmek döndürerek yardım ediyormuş. Her nasılsa ekmeğin biri yanar gibi olmuş. Hanımı "uyukluyor musun?", diye sormuş. Hayır, demiş, Emir Dede, "Çamlıkta bir eşek yükünü deviriyordu. Sahibi Emir Dede, yetiş", dedi, eşeğin semerini doğrulttum". Çamlık köye 2-3 km. mesafededir. Eşek uçuruma yuvarlanmış olsa, kemiklerini bulmak bile zor olur.

Emiraşıklılar dedelerinin her devirde köylerini koruduklarına inanırlar. Kurtuluş Savaşı esnasında Demirci Mehmet Efe çeteleriyle birlikte Akseki bölgesine geldiğinde, İbradı'dan Akseki merkezine giderken yolu Dedelerin türbesi önünden geçer. Efeler atlarını ne kadar kamçılarlarsa kamçılasınlar bir türlü

[103] Mustafa Enhoş. Bütün Yönleri ile Akseki ve Aksekililer. İstanbul. 1974. Sh 197-199

köye süremezler. Çeteler köye girmeden, tarlalar içinden ana yola çıkarlar, Akseki'ye varırlar.

1920'li yıllarda Gödene'li (Menteşbey) Mehmet Efe, bölgeden geçen Demirci Efe tarafından Akseki'ye kaymakam ve jandarma komutanı yapılır. Mehmet Efe köyleri dolaşırken Emir ve Genç Abdal'ın türbesini yenileme çalışmalarını görür. Alay eden bir tavırla "Bu devirde türbe mi, tekke mi kaldı" der. Akşam eve gider, sıkıntılı rüyalar görmeye başlar. Babasına durumu açtığında konu açığa çıkar ve babası oğlundan hemen köye türbe yardımı için para göndermesini sağlar. Böylece kötü rüyalar kesilecektir.

Halen türbesi Seydişehir'de bulunan **Seyyid Harun Veli Hazretleri**'nin talebeleri tarafından görevlendirilen Emir ve Oğlu Genç Ebdal (Abdal) bölgeye irşad için gönderilir[104]. Yolda Emir Hazretleri vefat eder. Oğlu babasının vasiyeti üzerine devesi durana kadar vücudunu taşır ve deve oturunca türbesini yapar. Sonra da burada zaviyesini kurup çalışmalarına başlar.

Türbe köylüler tarafından yakın zamanda betonarme olarak yenilenmiştir. Burada aile fertlerinin de mezarları bulunmaktadır.

---

[104] http://sosyodenemeler.blogspot.com.tr/

Değişik dilekler, özellikle hayır duası için ziyaret edilen bir türbedir.

Anlatılır ki, Sırabbas (Sarıabbas) Mahallesi yıllarca boş kalır. Burada sadece bir kadın yaşamaktadır. Sıraabbas Köylüleri sık sık Emiraşıklara gelip buranın halkıyla dalga geçerler, onlara takılırlarmış. Bir gün türbenin olduğu yere gitmişler, türbe önüne kara bir köpek bağlamışlar ve köye haber vermişler. Hadi gelin sizin türbede büyük baş keseceğiz diye. Emiraşıklılar gelince de alaya almışlar ve gülmüşler. Sıraabbaslılar akşam eve gidince ne görsünler, gülenlerin, alay edenlerin biri haricinde evleri yanıyor. Tek gülmeyenin evine bir şey olmuyor. O evin gelini herkes köy terk ettiği halde terk etmiyor ve yıllarca o köyde tek başına yaşayıp ölüyor ve başına hiçbir şey gelmiyor.

Alanya sipahilerinin bir tımarı olan Minareli köyünde vaktiyle Genç Abdal ve Saruk Abdal isimli kişilerin zaviye kurmuş olduğu nakledilir[105].

Savur Aşık türbesi ilçeye 23 km. mesafede bulunan Minareli köyünün mezarlığındadır. Anlatılır ki, Savur Aşık Kanuni Süleyman Döneminde askerliğini yapan bir zattır. İki taraf harbe tutuşmuşken, Türk

---

[105] Mustafa Enhoş. Bütün Yönleri ile Akseki ve Aksekililer. İstanbul. 1974. Sh. 203

tarafında bir tedirginlik oluşur. Bunu gören Savur Aşık yerdeki kumları toplayarak düşmana savurur ve bu sefer karşı tarafta bozgun olur. Bunu gören padişah, “Savur ya aşık, savur ya aşık”, diye bağırır. Savaşın ardından terhis olan aşık bu köye gelir ve zaviyesini kurar. Muhtemelen Savur Aşık, Saruk Abdal’dır. Saruk Abdal’ın soyu Emiraşıklar’daki tekkeleri kurmuşlardır.

Şeyh Hüsamettin Türbesi Akseki’nin beş km. güneydoğusunda Asar dağının eteklerinde bulunan *Hüsamettin* (Yukarı Bucak) köyündedir[106].

Anlatıldığına göre Şeyh Hüsamettin Mısır’dan gelip köye yerleşen alim bir kişi, **Kadı Hüsamettin**’dir. Cemaatiyle birlikte köyün olduğu yere gelip Asar Dağı eteklerinde bu köyü kurar.

Değişik dilekler için ziyaret edilen türbede, kurban adağı kesilmekte ve fakirlere dağıtılmaktadır. Bahar aylarında toplu olarak yağmur duası için ziyaret edilmektedir.

İlçeye 15 km. mesafede bulunan köy Akseki yöresindeki en eski yerleşim yeridir. Eski adı Gödene’nin, bölgede Selçuklular'ın bölgeyi ele geçirmesine kadar hüküm süren Goden Krallığı’ndan geldiği bilinmektedir. Köyün ırmak tarafındaki tepede

---

[106] http://www.akseki.gov.tr/

bulunan kale kalıntıları bu krallığın kalıntılarıdır. Bölgenin Selçuklu yönetimine girmesi ile birlikte köye yerleşen Türkmen boyları tarafından köy Türkleştirilmiştir. İsmini Selçuklu Komutanı Menteşbey'den almıştır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında köy eşrafından İmparatorluğun yargı sistemine kadı yetiştirilmekle ünlenmiştir[107]. Eski kayıtlardan bir dini merkez olduğu anlaşılan Gödene, tarihi Götenna şehri civarında kurulmuştur. Çevresinde eski köprü, eski suyolları, zeytin ezme makinesi kalıntıları ve kale tepesinde eski mezar taşlarına raslanmaktadır. Vakıf kayıtlarından Alüser diye okunabilen bir yerde eski bir cami kaydına raslanmıştır. Bundan başka Hüseyin Bin Mustafa'nın yaptırdığı cami ile Hacı Dursun'un yaptırdığı camiler vakıf kayıtlarında görülür. Burasının 600-700 yıl önce Menteşbey adındaki bir kişi tarafından kurulmuş olduğu nakledilir.

Tutlu Dede türbesi ilçeye 35 km. mesafede bulunan *Çınardibi* köyündedir. Tutlu Dede Yörük/Türkmen Cemaatinden olan ve eski kayıtlarda Tusuz/Tutsuz olarak geçen köyün kurucusu olarak telaffuz edilir. Tutlu Dede'nin yaşlılıktan dolayı artık göçemez hale gelince köyün kurulduğu söylenmektedir.

---

107 Mehmet Ak. 19. Yüzyıl Nüfus Sayımlarına Göre Alaiye Sancağı

Ahmet Paşa'nın mezarı *Çaltılıçukur* köyü mezarlığında bulunmakta olup yakın geçmişte mezar taşı define avcıları tarafından tahrip edilmiştir[108]. Ahmet Paşa'nın Cem Sultan'ın ordusunda subay olduğu söylenir. Cem Sultan ile kardeşi II. Bayezid saltanat için savaşır. Savaşı kaybeden Cem Sultan Eskere'ye, yani Gündoğmuş'a gelir. Hatta burada Paşa Camii'ni yaptırır. Ahmet Paşa ise bu yöreye çok yakın olan Tırnas mevkiine, muhtemelen kuzeyden gelecek tehlikelere karşı yerleştirilir. Bir süre sonra (1482), Cem Sultan Rodos'a kaçar ve Ahmet Paşa ile İstanbul'a gidip padişahtan biat diler. Adet olduğundan dolayı, biatın karşılığında, kendisine Gürcü bir cariye verilir. Cariyenin yanında iki de kızı vardır. Bu kızlardan bir tanesi Karadere'ye, diğeri de Senir'e gelin gider. Bu köyler de Türkmen köyleridir. Ahmet Paşa böylelikle diğer köylerle dostluğu artırır. Daha sonra Ahmet Paşa, günümüzdeki Çaltılıçukur köyünün yakınında bulunan Hanaylı'ya yerleşir. Burası suyun bol olduğu bir yere çok yakındır. Hanaylı'da bir süre kalan Türkmenler, bir develerinin öldürülmesi yüzünden Asar'daki Hristiyanlarla kavgalı olurlar. Öldürülen deve karşılığında bu yeri, başka bir su kaynağına yakın olmasından dolayı, yerleşim yeri olarak seçerler. Burası Çaltılıçukur köyü adı ile varlığını sürdürür. Köyün oluşumuyla ilgili olarak anlatılan bir diğer önemli olay

---

[108] http://www.caltilicukur.com/

Gevedere adlı bir köyde baş gösteren salgın hastalıktır. Bu hastalığın veba olduğu söylenir. Köyde çok büyük iki mezarlık vardır. Salgın hastalıktan sonra ölülere yeterli kefen bulunamamasından dolayı, Geverede köyü Çaltılıçukur köyünden fazla miktarda kefenlik alır. Karşılığında da yaylalık olarak kullandıkları Daracık Yaylası ile Geverede köyünün bulunduğu yer Çaltılıçukur köyüne verilir. O köyde sağ kalanlar ise Çaltılıçukur köyüne taşınırlar. Çaltılıçukur köyündeki Hatıplar denilen sülale mensupları da bu köyden gelmektedir.

Dedeler yatırı ilçeye 13 km. mesafede bulunan *Akşahap* köyü yakınındadır. Köyün eski adı Ereşahap'tır. Tekeli Türkmenleri tarafından kurulan köyde Abdülkerim Çavuş tarafından yaptırılan Şahap Camii varmış. Yatır **Hu Dedeler** olarak anılmakta ve makam olarak kabul edilmektedir. Bölge halkı tarafından özellikle Yağmur Duası için ziyaret edilmektedir. Havaların çok kurak geçtiği yıllarda dahi burada yapılan dualardan sonra kesinlikle yağmur yağdığı söylenmektedir.

Eski ismi Kağras olan *Cevizli* ilçeye 26 km. mesafede bulunmaktadır. 1966'da belediye olan yerleşim yeri 12 Kasım 2012'de ilçeye bağlı bir köy olmuştur[109]. **Sarı Şeyh Hüseyin Efendi** Türbesi *Cevizli*'ye hakim konumda bir tepe üzerindedir. Türbedeki tabelaya göre

---

[109] http://www.cevizlililer.org.tr/

Hüseyin Efendi Kolağası, yani dönemin Yüzbaşısıdır. "Cevizli'yle ilgili mevcut olan en eski yazılı belgeler, Sultan I. Mahmud döneminde verilen, padişahın tuğrasını da içeren 1750 ve 1754 tarihli beratlardır. Bu beratlarda o dönemde Kağras'ın (Cevizli) bağlı olduğu Alaiye Sancağı kadısına verilen talimatlar göze çarpar. Kağras ve Sarı Şeyh zaviyeleri isimlerinin geçtiği bu beratlar, aynı zamanda en önemli ziyaret mekanı olan Sarı Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi hakkındaki bilinen en eski belgedir."

Anlatılır ki, Fatih zamanında Şeyh Hüseyin Efendi adında bir Kolağası, emrindeki birliklerle buraya gelerek çevrenin zaptı için savaşır. Şeyh Hüseyin şehit olursa da bölge Osmanlılara bağlanır. Sarı Şeyhin fedakarlığından dolayı padişah bir ferman buyurarak bu civarın aşarını Şeyh Hüseyin'in ruhuna ithafla bir aşevine bırakır. Bu gelenek Cumhuriyet dönemine kadar devam eder.

Türbe Cevizli Cami Yaptırma Derneğince 2012 yılında yenilenir. Çatısı kurşunla kaplanan türbenin duvarlarına desenli çiniler döşenmiştir. Bölge halkı tarafından büyük saygı gören Sarı Şeyh Hüseyin Efendi adına her yıl Ayran Festivali kapsamında vatandaşlar tarafından yemekler verilmektedir. Bu geleneğin 600 yıldır devam ettiği söylenir.

Sinan Dede Türbesi, *Bademli* Beldesindedir. İlçeye 55 km. mesafede bulunan Bademli'nin eski adı Bodamye/Bodamya'dır. Evkaf Kayıtlarında İbradı kazasına bağlı Bodamye Karyesi olarak geçmektedir. 1285 yılında Sinan Hoca tarafından yaptırılan cami Salih Efendi bin Hüseyin'e bırakılmıştır. Türbe içinde ayrıca Kenan Dede olarak anılan diğer bir zat vardır. Türbe Dedeler Türbesi olarak da anılmaktadır.

Bademli'de kaşıkçılık, rivayete göre Ahmet Yesevi Hazretlerinin müritleri olan, Sinan ve Kenan hoca tarafından başlatılmıştır. Yaptıkları kaşıkları, merkep sırtında Konya'ya götürüp satarak geçimlerini sağlayan bu iki büyük kişinin 1869'da Sinan Hoca tarafından yaptırılmış olan mezarları Cuma Camisi yanındadır[110]. Eskilerin Aşağı Mezarlık dediği yerdeki Pazar yeri de bugün yıkılarak harabe halini almıştır. Boriçi 'Cuma Camii' olarak bilinen mevkide de 1798-1799 yılına ait tarihi bir han bulunmaktadır[111]. Ayrıca Bademli Han Mevkinde (Dedeler Türbesinde) yaklaşık 150 yıllık Su Değirmeni mevcuttur. Değirmen restore edilerek köye tekrar kazandırılmıştır.

Türbe iki kubbeli olarak betonarmeden inşa edilmiştir. İlk kubbe altında Sinan ve Kenan Dede'nin

---

[110] Mustafa Enhoş. Bütün Yönleri ile Akseki ve Aksekililer. İstanbul. 1974. Sh 218

[111] http://www.bademlidernegi.com/

mezarları, ikinci kubbenin altında başka bir mezar vardır. Türbeye bitişik bir de ibadet yeri bulunmaktadır.

Uzun Dede Türbesi, ilçeye 38 km. mesafede bulunan *Kepez* köyünün yaylası olan Çimi Yaylası yolu üzerindedir[112]. Kepez köyü eski kayıtlarda Kışla olarak geçmektedir. Bu adı kışları buraya çıkan Yörük/Türkmenlerden almaktadır. Kayıtlarda Salsal Seydi Zaviyesine rastlanmaktadır. Salsal Seydi'nin Kolonizatör Dervişlerden olduğu belirtilmektedir. Yine Alanya Kayıtlarında Kışla Karyesinde Çatal Seydi adına kurulmuş zaviye bulunmaktadır. Çatal Seydi aslında zaviyesini Kepez'de kurmuştur. Yazları o da yaylaya çıkarmış. Bir sene yine yaylağa çıkarken Çimi Yaylası yolunda vefat etmiş ve burada gömülmüştür. Çimi Yaylası yolunda bulunan ve bölgede Uzun Dede olarak anılan iki uzun mezar vardır. Bunlardan birinin Çatal Seydi'ye ait olduğu düşünülür.

Kepez'in eski kayıtlarına göre, köyün yakınlarında konup göçen Seyyid Cemalettin, Seyyid İbrahim adlarındaki zatların tekkeleri bulunmaktaymış. Köy civarında günümüzde de ziyaret edilen yatırların bunların öğrencileri olabileceği düşünülmektedir. Bu bilgiler ışığında Uzun Dede olarak anılan zatın kayıtlarda adı geçen Salsal Seydi olma ihtimali vardır.

---

[112] Kepez Köyü. Akseki Dergisi. 2014. Sayı 16

Türbe üstü açık iki uzun mezardan oluşmaktadır. Burası özellikle bahar aylarında yağmur duası ve değişik dilekler için ziyaret edilmektedir.

İshak Seydi Türbesi, ilçeye 50 km. mesafede bulunan *Kepezbeleni* (Eskihisarlık) köyüne yakın konumda Sakseydi Mevkiindedir. Kepezbeleni köyü yakınlarından eski posta yolu geçermiş. Bu yol günümüzde kullanılmamaktadır. Bu yol üzerinde medfun olan İshak Seydi, Seyyid Harun'un öğrencisidir. Günümüzde bu geçiş yeri halk arasında Sakseydi olarak anılmaktadır.

İlçeye sekiz km. mesafede bulunan Belenalan köyünün eski adı **Belenilvat**'dır[113]. Köye Hacı Ahmet Efendi tarafından bir cami ve kuyu yaptırılıp Müderris Mehmet Sadık bin Hüseyin'e 1080 kuruşa vakfedilir. Çimili Mir Miran Abdi Paşa da Belenalan'a 1833'te bir cami yaptırır. Ayrıca Hocazadeler ve Tahir Efendiler adına iki medrese kurulur. Bu medreselerden birçok talebe icazet almıştır. Özellikle Hocazadelerin Medresesi meşhurdur. Kayıtlarda Şeyh Ali adında bir zatın da ders verdiği görülür.

---

[113] Mustafa Enhoş. Bütün Yönleri ile Akseki ve Aksekililer. İstanbul. 1974. Sh 182-183

XVI. Yüzyıl vakıf kayıtlarında Viranyakası köyünde bulunan Şeyh İdris Zaviyesi kaydı yer alır[114]. Günümüzde Erenyaka ismiyle anılan köy, ilk zamanlarda Mahmutlu'ya bağlıdır. Şeyh İdris buraya yerleştikten ve zaviyesini kurduktan sonra köy kalabalıklaşır[115]. Bu kişi bir de cami yaptırır. Daha sonra Mahmut Efendi tarafından bir medrese kurulur. Hacı Ahmet isimli bir kişi de yine burada bir cami yaptırır. Şeyh İdris'ten başka Ferti Dede ismindeki derviş de burada bir zaviye kurar.

İlçeye 33 km. mesafede bulunan *Sinan Hoca* köyüne adını veren "Alim bir zat"tır. Bunlar üç kardeştir. **Sinan Hoca** vefat edince vasiyeti üzerine naaşı bir deve üzerine bağlanır. Deve nerede çöker ise mezarı oraya yapılacaktır. Deve önce Cendeve köyüne gider. Fakat köyün çocukları deveyi taşlayınca Sinan Hoca "Kalk Candevem" diye seslenir. Deve gelir bugün mezarının olduğu yere çöker ve buraya mezarı yapılır. Türbe özellikle bahar aylarında yağmur duası için ziyaret edilir ve ziyaretin ardından muhakkak yağmur yağdığı söylenir.

Köy ilk dönem Osmanlı kayıtlarında Devam-ı Gebr (müslümanlığı kabul etmemiş Hrıstiyan köyü) olarak görülür ama takip eden yüzyıllarda Gebr sayısı

---

114 İsmail Kıvrım. 16. Yüzyılda Akseki (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

115 Mustafa Enhoş. Bütün Yönleri ile Akseki ve Aksekililer. İstanbul. 1974. Sh. 253

sürekli azalır[116]. Osmanlı döneminde Sultan Abdülmecit kendisine huzur hocalığı yapan Hasan Rıfkı Efendi'ye hediye mukabilinde hocanın da köyü olan Sülles’e 1845 tarihinde Mecidiye medresesini yaptırır. Hasan Efendi bir km. mesafeden kanal içinde içme suyu getirir. Medresenin 15 odası ve üç dersanesi vardır. Fakat zamanla bina bakımsızlık yüzünden harap olur ve yerine Kuran Kursu için yeniden bina yapılır. Eski Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki de burada öğretim görmüştür[117]. Mecidiye Medresesi bütün civar köylerden öğrencileri toplamış, burası adeta bir ilim merkezi olmuştur. Bu medresede Hasan Rıfkı Efendi, müderris Hacı Sadık Efendi, Abdurrahman Öztekin Efendi müderrislik yapmışlardır. Ahmet Hamdi Akseki bucağın camisinde dini kitapları kapsayan bir kütüphane kurmuştur. 1924 yılında köy parkının bulunduğu yerdeki güzel suyu olan pınara atfen ismi Güzelsu olarak değiştirilir.

---

[116] Mustafa Enhoş. Bütün Yönleri ile Akseki ve Aksekililer. İstanbul. 1974. Sh. 263

[117] AKSEKİ, Ahmet Hamdi (ö. 1887-1951), Din alimi, Türkiye Cumhuriyeti’nin üçüncü Diyanet İşleri başkanı. Akseki’nin Sülles (Güzelsu) nahiyesinde doğdu. Babası Güzelsu Camii imamı Mahmud Efendi’dir. Beş altı yaşlarında iken Kuran okumaya başladı. İlk Arapça derslerini nahiyedeki iki medreseden biri olan Mecidiye Medresesi’nde Abdurrahman Efendi’den aldı.

İlçeye 21 km. mesafede bulunan *Sadıklar* köyü ismini Hacı Sadık Akseki'den alır. Hacı Sadık Efendi (1849-1921) Sadıklar'da dünyaya gelir. Babası Nakşibendi şeyhlerinden Hadımlı Abdurrahman halifesi Şeyh Hasan'dır. İlköğrenimini Sadıklar'da babasından alarak Arapça, Sarf-nahiv okumuş bilahare Seydişehir, Konya, Ödemiş, İstanbul'da öğrenim görerek devrin büyük alimlerinden ders almıştır. Güzelsu ve Sadıklar medreselerinde müderrislik yapan Hacı Sadık Efendi 1900 yılında Hacc'a gider. Milli Mücadelenin başlangıcında hayattadır. Mücadelenin meşruiyetine dair vaazlar verir. Mücadeleye katılmanın ve yardımın büyük sevap olduğunu telkin eder. 1921 yılı Mayıs ortalarında şehitliğin ve milli cihadın faziletleri konusunda Sarıhacılar'da verdiği vaaz sırasında fenalaşır, vefat eder. Kanaatkar, dürüst, bilgili, değerli bir kişi olduğu nakledilir. 200 kuruş maaşla geçinirdi. Muhtelif sureleri tefsiriyle 70'ten fazla dini, ahlaki ve sosyal konuda vaazı vardır. Hasan Hüsnü Erdem ve Tahir Erdem oğullarıdır.

Hasan Hüsnü Erdem, (1889-1974), Türkiye Cumhuriyeti'nin altıncı Diyanet İşleri Başkanıdır[118]. Sadıklar köyünde doğdu. Babası müderris Sadık Efendi'dir. Hasan Hüsnü İlköğrenimini doğduğu köyde yapar ve babasından Arapça ve mantık ilimlerini okur.

---

[118] Erdem, Hasan Hüsnü - Veli Ertan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 11

Tahsiline bir müddet Konya’da devam ettikten sonra İstanbul’a giderek fetva emini Muğlalı Ali Rıza Efendi ve Fatih dersiamı Bayındırlı Mehmed Şükrü Efendi’nin derslerine devam edip icazetname alır (1912). Ardından Darülfünun Ulum-i Aliyye-i Diniyye Şubesi’ne girerse de bu bölümün kapatılması üzerine üçüncü sınıfına nakledildiği Darülhilafe Medresesi ali kısmını tamamlar (1916). Ayrıca ruus mülazemeti imtihanını birincilikle kazanır ve sonraları Medrese-i Süleymaniyye adını alan Medresetü’l-mütehassısin’in fıkıh ve usul-i fıkıh bölümünden de mezun olur. Dört mezhebe göre karşılaştırmalı olarak hazırladığı “Ahkam-ı Rada” adındaki çalışması Müderrisler Meclisince birinciliğe layık görülerek kendisine İstanbul Müderrisliği ruusu verilir (1918). 1920’de memuriyet hayatına dersiamlıkla başlayan ve ardından Antalya Darülmuallimin’i ile Mekteb-i Sultanisi’nde din dersleri muallimliği yapan (1920-1922) Erdem’in bu görevi süresince özellikle Milli Mücadele’yle ilgili vaaz ve hutbeleri halk üzerinde büyük bir tesir yapar. Bu vaaz ve hutbelerden bazıları Antalya’da Tenvir ve Yeni Hayat gazetelerinde yayımlanır[119]. Ayrıca 1922 yılının Ramazan Bayramında

[119] Milli Kütüphanede bazı nüshaları bulunan Yeni Hayat Dergisi 1920 yılında itibaren, Antalya Muallimler Cemiyeti tarafından, on beş günde bir yayınlanır. Derginin, Sorumlu Müdürü Hakkı Nezih ve Baş Yazarı, Vamık Kemal’dir.

Ankara Hacı Bayram Camii'nde vermiş olduğu vaaz, Ankara gazetelerinden Hakimiyet-i Milliye ile Öğüt'te hakkında övgü dolu yazıların yayımlanmasına sebep olur. Daha sonra sırasıyla Ankara Darülhilafet Medresesi fıkıh ve Mecelle müderrisliği ve müdürlüğü ile Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti Tedrisat Heyeti azalığı (1922-1924), Antalya Orta, Lise ve İmam-Hatip Mektebi'nde Türkçe, terbiye, ruhiyat, içtimaiyat, din ve meslek dersleri muallimliği (1924-1937), din derslerinin kaldırılması üzerine Antalya Orta Mektebi, Antalya Lisesi ve Isparta Ortaokulu Türkçe öğretmenliği (1931-1944), Diyanet İşleri Reisliği Müşavere Heyeti azalığı ve reisliği (1944-1961) yapar. Ayrıca bu son görevi sırasında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tefsir dersleri verir (1952-1959). Ömer Nasuhi Bilmen'in emekliye ayrılmasından sonra Diyanet İşleri başkanlığına getirilir (1961-1964). Burada yaptığı en önemli hizmet, başkanlığın kuruluş ve görevleri hakkında bir kanun hazırlatması ve tekamül kursları açtırmasıdır. 1964'te emekliye ayrıldıktan sonra 1966 yılında on ay kadar Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliği de yapar. Kabri kendi köyündeki aile kabristanındadır.

Eserleri, 1. Ebedi Risalet (Ankara 1948, 1962). Abdurrahman Azzam'ın er-Risaletü'l-ħalide adlı eserinin tercümesidir. 2. Riyazü's-salihin ve Tercemesi (I-III, Erdem, Hasan Hüsnü Ankara 1949). Nevevi'ye ait eserin

tercümesi olup ilk iki cildini Kıvamüddin Burslan'la birlikte, son cildini yalnız başına hazırlamıştır. Eserin daha sonra on beş civarında baskısı yapılmıştır. 3. İlahi Hadisler (Ankara 1952). Abdürrauf el-Münavi'nin el-İthafatü's-seniyye bi'l-ehadisi'l-kudsiyye'si esas olmak üzere çeşitli eserlerden istifade edilerek derlenen kutsi hadislerin tercümelerini içermektedir. Eserin çeşitli baskıları yapılmıştır (Ankara 1963, 1982, 1985, 1987). 4. Kırk Kudsi Hadis (Ankara 1952). Ali el-Kāri'nin el-Ehadisü'l-kudsiyye'sinin tercümesidir (5. bs., Ankara 1987). 5. Berat Gecesi Hakkında Bir Tetkik (Ankara 1953, 1954, 1959). 6. Oruç ve Ramazan İbadetlerine Dair Yüzbir Hadis (Ankara 1954, 1956, 1962). 7. Abdest Almanın Diş ve Göz Sağlığı Bakımından Önemi (Ankara 1963, 1982). Misvak kullanmanın gereği ve faziletiyle ilgili hadisleri de ihtiva etmektedir. 8. Riyazü's-salihin Hadislerinin Kavileri Olan Ashab-ı Kiram'ın, Hadis İmamlarının Hal Tercümeleri (Ankara 1964). Bunlardan başka İslam-Türk Ansiklopedisi'nde 250 civarında biyografi maddesi yazan Erdem'in henüz yayımlanmamış bazı eserleri de vardır.

Girit göçmenlerinin yerleştiği *İhsaniye* köyü, Antalya-Serik şosesinden 18 km. mesafede Aksu bucağının kuzey batısındadır[120]. Köyün civarında üç ziyaret yeri vardır. Bunların birinde bir kızın yatmakta olduğuna ve bazı geceler beyaz entarisi ile dışarda gezdiğine inanılır. Bir kayıp, kaza ve zarar sonunda adak adanır. Adayanın mali durumuna göre bu bir keçi, koyun yahut tavuk gibi bir hayvan veya lokum, şeker gibi tatlı bir şeydir.

Ağalar köyünde Arapzade Mehmet Ağa'nın yaptırdığı *Ağalarönü Camii* 1811 tarihini taşımaktadır. İhsaniye Mahallesi'nde yer alan ve Perge Antik Kenti'nden alınan taşlarla yapılan Ağalar Camisi, çökme tehlikesi sebebiyle bir süredir kullanılamaz. Kubbelerinde çatlaklar bulunan ve taşınmaz kültür varlıkları arasında yer alan caminin restorasyonu yapılır.

Aksu ilçe merkezine 40 km. mesafede bulunan *Karaöz* beldesinde Cebel Mahallesinde Pazarönü mevkii

---

[120] Hikmet Tanyu. Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. Ankara Üni. Yayınları. Ankara. 1967

mezarlık içinde Osmanlı döneminde yapılmış bir cami bulunmaktadır (Cebel Camisi).

Şehir merkezine 25 km. mesafede bulunan *Yeşilkaraman* (eski ismi Asikaraman) köyünde 1914 yılına ait kitabeli, Hristiyan bir usta tarafından yapılan ve içersindeki bitkisel motifli kalem işi süslemelerin dikkati çektiği bir cami bulunur.

Denizciliğin yöre insanı arasında önemli bir yeri bulunmaktadır[121]. İdari alandaki düzenlemeler ile 1829 yılında muhtarlık teşkilatı yürürlüğe konulur konulmaz Alaiye'de de uygulanır. Yeniçeri ocağı lağv edildikten sonra kurulan Mansure Ocağına ilk etapta asker yazılan yerlerden birisi Alaiye'dir. Eğitim-öğretime XIX. Yüzyıl açısından bakılınca sancak içerisinde belirli yerlerde önemli bir rağbet vardır. Ayrıca yöre ahalisinden zengin olanlar kapı halkı ile ihtişamlı bir hayat yaşamaktadır. Alaiye sancağında, şehirlerde yaşayanlar ile köylüler, Yörükler, abdallar ve kıbtiler müslim ahali içerisinde yer alırken, gayrimüslim ahali Alaiye merkezde yaşayan yerli Rumlardan oluşmaktadır. Ayrıca çevre sancaklardan gelip yabancı statüsünde kaydedilen Alaiye ve İbradı'da ticaret ve zanaatla uğraşan bir kısım müslim ve gayrimüslim ahali bulunmaktadır. Eğitime gösterilen rağbet sonucunda Alaiye'de yetişmiş ve devlet kademelerinde görev almış kadı, müderris, şeyhülislam, mutasarrıf, muhassıl, mütesellim, kazasker, hassa silahşoru, sadrazam, müftü ve vali gibi ünlü şahsiyetler bulunmaktadır. Özellikle İbradı, Marulye, Gödene ve Çimi'de eğitim oranı yüksektir ve bu durum yörenin

[121] Mehmet AK. 19. Yüzyıl Nüfus Sayımlarına Göre Alaiye Sancağı

engebeli arazi yapısı ve tarım alanının az olması ile de yakından ilgilidir.

İsmi Coracesium (Gökkarga)'dan Bizans döneminde Calanoros (Güzel Dağ)'a dönüşen şehir Alaeddin Keykubad'ın kaleyi almasıyla Alaiyye'ye değişir. 1935 yılında kenti ziyaret eden Atatürk ise Alanya adını verir[122].

1221'de şehrin hakimi Kyr Vart Selçukluların gücü karşısında direnemez ve teslim olur. Kızı Huand Hatun'u sultana eş olarak verir. Huand Hatun sonradan din değiştirerek Mah Peri Sultan adını alır. Büyük imar faaliyetlerine sahne olan şehir Konya'nın yanı sıra ikinci başkent olur, kışlık olarak kullanılır. Alaiye'yi 1333'te gezen İbn Battuta, burasının Türkmenlerle meskun olduğunu ve idarenin Karamanoğlu Yusuf Bey'de bulunduğunu kaydeder. Alanya 1427'de Karamanoğulları tarafından Memluk sultanına beş bin altın karşılığında satılır. 1471'de Gedik Ahmet Paşa tarafından Selçuklu hanedanının son bakiyelerinden olan Kılıcarslan'dan barış yolu ile alınarak Osmanlı topraklarına katılır. Alanya şehri, 1475 yılında, henüz kale dışına taşmamış iki bin kişilik nüfusu ile tamamıyla askeri bir şehir olarak görünmektedir[123]. Taş Bazarı Mahallesinde, Kasap

---

122 Alanya. İdris Bostan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 2

123 M. Akif Erdoğru. Fatih Sultan Mehmed Zamanında Ala'iye Sancağı. Alanya Kültür Sanat ve Turizm Vakfı. Konya. 2013

Mahmud Camii, Kemal Kadı Medresesi ile bir hamam yer almaktadır. Şehirde ise Kasım Fakih Mescidinden söz edilir. Kale içinde ayrıca Hıdır İlyaslık denilen önemli bir yer de bulunmaktadır. Meydan Mahallesinde ise Hamza Mescidi isimli bir mescidin olduğu görülür. Bunlardan başka, iskele, bazar, mumhane (şem'hane), koru, pamuk ipliği pazarr (bazar-ı rişte) isimleri geçmektedir. Ama bunların yerleri hakkında bilgi verilmez. Pek muhtemeldir ki, bütün bu binalar ve yerler, 1475 yılında vardı. Yeni osmanlı yönetimi bu süreç içinde sadece yeni bir iskele yapar veya mevcut iskeleyi yeniler. Zira liman çok eskiden beri kullanılmakta ve burada çok sayıda ziftçi cemaati çalışmaktadır.

1530 tarihli deftere göre, Sultan Alaeddin Camii isimli bir cami (sonradan Süleymaniye Camii) iç kalede bulunmaktadır. Kazada yirmi cami, on mescid, iki kale, iki hamam, 109 köy, yirmi dört konargöçer aşiret, iki mezraa, on mukataa, iki değirmen ve elli altı vakıf kaydedilmekte, vakıf eserler arasında da cami, mescid, medrese, zaviye ve hamam yer almaktadır.

1571'de Kıbrıs, 1864'te Konya vilayetine bağlanır. 1868'de Antalya'ya bağlanmış, üç yıl sonra da bu ilin ilçesi olmuştur.

Bugün hala var olan bazı eserler şehrin Bizans döneminde de imar görmüş olduğunu kanıtlamaktadır. Bunlar İçkaledeki IX. Yüzyıla tarihlenen eski kilise, Arap

Evliyası denilen kilise, Cilvarda Burnu üzerindeki manastır harabeleri ile yuvarlak kuleli sur kalıntılarıdır[124].

Orta Kale'de Akşebe türbesi, Hamam, Ehmedek adı verilen karmaşık yapı topluluğu gibi Selçuklu anıtları, Süleymaniye Camii, Han, Arasta gibi Osmanlı devri anıtları ile Arap Evliyası adı ile bilinen bir geç Bizans şapeli (Aya Yorgi Kilisesi) bulunmaktadır. Bu şapel daha sonra mescid olarak kullanılır. Kilisenin ön kısmında kayalıklar arasında bir Hristiyan mezarlığının bulunduğu, Müslümanlar zamanında da bu mezarlığın kullanılmaya devam ettiği nakledilir. Yapının, Türk döneminde mescide çevrilerek adını burada mezarı bulunduğu belirtilen Arap Evliyası isminde bir kişiden aldığı ileri sürülmektedir.

XIII. Yüzyıla tarihlenen Bedesten Hisariçi Mahallesinde, Süleymaniye Camisi yakınındadır. Kesme taştan dikdörtgen planlı bir yapıdır. 26 odası vardır ve 13 metre genişliğinde 35 metre uzunluğunda bir avluya sahiptir. Tarihi bina günümüzde otel, restoran ve kafeterya olarak kullanılmaktadır.

Alara Hanı Alaadin Keykubat tarafından Alanya-Antalya arasındaki kara ulaşımının güvenliğini sağlamak ve Akdeniz Bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi arasındaki

---

[124] Hatice Özyurt Özcan. Alanya Kalesinde Üç Bizans Kilisesi

ticaret yollarının üzerinde hakimiyet tesis etmek amacı ile 1231’de yaptırılır[125].

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanat zamanında (1236-1246) ilçenin 15 kilometre batısında Serapsu deresi kıyısında küçük bir tepe üzerinde yapılmış olan Şarapsa Hanı günümüzde restoran ve eğlence yeri olarak hizmet vermektedir.

Alaeddin Keykubad’ın 1227’de yaptırdığı *Tersane* küçük gemilerin yapıldığı ve tamir edildiği bir üs konumundadır. XIII. Yüzyıla tarihlenen *Tophane* aynı isimli mahallede yer alır.

Süleymaniye Camii, Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad tarafından kentin yeniden düzenlenmesi sırasında 1231 yılında kalenin zirve kısmında, İçkale'nin hemen dışında yaptırılmıştır. Ancak sonraki yıllarda cami yıkılmış ve XVI. Yüzyılda Osmanlı döneminde Kanuni Sultan Süleyman tarafından tekrar yaptırılmıştır.

Tophane Mahallesindeki *Gücüoğlu* Camii XX. Yüzyılın başlarında yapılır. Kuzeydoğu köşesinde ahşap minaresi bulunmaktadır.

Günümüzde kullanılan adını hemen yanında bulunan andız ağacından alan *Andızlı Cami* 1277 yılında Emir Bedrüddin tarafından yaptırılmıştır. Hemen

[125] Alara Hanı. Ara Altun. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 2

bitişiğinde kendisine has mimarisiyle yapılmış çok yüksek olmayan minaresi yer alır. İlçenin Tophane Mahallesinde bulunan bu cami gerek tarihi değeri gerekse minberinin oymacılık sanatının güzel bir örneği olması itibarı ile ilçede Selçuklulara ait birçok özelliği birden taşıyan en eski camilerdendir.

Kuyular Önü (Taşpazarı) Camisi Kuyular Önü Mahallesi'nde, İskele Caddesi'nde yer almaktadır[126]. Cami taş ve tuğla ile iki kat olarak yapılmıştır. Gedik Ahmet Paşa komutasındaki ordu Alanya'yı fethederken, Kasapzade Mahmut Paşayı da yanında getirmiştir. Bu paşa Alaiye'nin ilk Osmanlı Paşası olur. Görevi süresince bir caminin yapılmasına karar verir. Eskiden çevresi kuyularla dolu olan yere Kuyularönü Camii adıyla anılan bir cami yaptırır. 1765 yılına kadar hizmet veren bu cami ile ilgili olarak 1530 tarihli vakıf defterlerinde kaydına rastlanmaktadır. Musullu Şerif Hacıali Ağa adında birisi hac sırasında bir camii yaptırmayı düşünür. O yıllarda Alaiye'ye gelip Kasapzade Mahmut Paşa'nın yaptırdığı fakat eskiyip işlevini kaybeden caminin yerine 1765 yılında yeni bir camii yaptırır. Cami 1942 yılında yenilenir.

Alaaddin Keykubat tarafından yaptırıldığı sanılan, İçkalenin doğusundaki burçların yanında, kırmızı

---

[126] Banu Parlak. Antalya Cami Ve Mescitlerinde Yer Alan Mihraplar. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üni. Kayseri. 2011

tuğla ve harçla yapılan tek kubbeli ve sekiz yüzlü *Selçuklu Hamamı* günümüzde harap vaziyettedir.

XIII. Yüzyıla tarihlenen diğer bir hamam ise Tophane Mahallesindedir.

Alaeddin Keykubad'ın yaşadığı ve yönetim merkezi olarak kullandığı Selçuklu Sarayı İçkalenin kuzey doğu köşesinde yer alır.

Deniz Feneri 1880 yılında Fransız müteahhitler tarafından inşa edilmiş ve 1936 yılına kadar Fransızlar tarafından işletilmiştir[127]. Akdeniz'de seyreden gemiler için rota feneridir. Alanya kalesinin burçları üzerine kagir kule olarak yapılmıştır. Adeta Alanya kalesi ile bütünleşmiştir. Fenerin deniz seviyesinden yüksekliği 209 metre olup, kule yüksekliği ise altı metredir.

Alanya'nın 15 kilometre kadar kuzey doğusunda, sırtını Toros Dağlarının eteğine dayamış olan Yukarı Obaköy'ün Belen Mahallesinde bulunan medrese bakımsızlıktan harap olmuş, avlusunda otlar, ağaçlar bitmiş, fakat buna rağmen yapı orijinal durumunu kaybetmemiştir[128]. Çift eyvanlı, açık avlulu medresenin ilgi çekici yanı, ana eyvanının yalnız bir yanında kışlık dershane yapılıp, öbür yanının boş bırakılmış olmasıdır.

---

[127] https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/

[128] Aptullah Kuran. Karamanlı Medreseleri

Obaköy Medresesinin kitabesi yoktur, fakat binanın yapı karakteri ve süslemesi civarda bulunan 1373 tarihli Gülefşen Camiine çok benzediğinden medresenin de aynı tarihlerde inşa edildiği ileri sürülür. Bu devirde Karamanlı Hükümdarı Mahmud Alaeddin Bey (1359-1398) dir, fakat Alanya'yı yarı bağımsız olarak Bedreddin Mahmut Bey idare etmektedir. Ancak Obaköy Medresesinin Bedreddin Mahmud Bey tarafından yaptırıldığını gösteren bir vesika mevcut değildir.

Tamamı kareye yakın dikdörtgen teşkil edecek şekilde planı olan Obaköy Medresesinin ana eyvan yanındaki mekanlardan biri eksik yapılmıştır. Tamama yakını moloz taştır. Portali duvarlardan hafif çıkıntı yapmaktadır. Büyük bir niş kemerinin içinde basık kemerli kapı bulunur. Bu iki kemerin içinde de ters çevrilmiş iyon sütunu yerleştirilmiştir. Giriş eyvanı oldukça küçüktür ve bunun tam karşısında bulunan büyük, beşik tonozlu, iki pencereli ana eyvan bulunur. Ana eyvanın solunda, kare planlı üçgen geçişli kubbeli, içinde ocak ve iki penceresi olan derslik mekanı vardır. Bu hücrenin avluya açılan kapısı oldukça özgün taş işçiliği barındırır. Arabeskler iç içe geçmiş üçgenler ile bezenmiştir. Yan duvarlarda beşik tonoz ile örtülü, küçük mazgal pencereleri olan üçer adet hücre bulunur. Bu hücrelerin bacaları halen ayaktadır. Bu öğrenci hücreleri de birer kapı ile orta avluya açılırlar. Giriş eyvanının iki yanında öğrenci hücrelerine göre daha büyük tutulmuş,

beşik tonozlu, içinde ocakları, dolapları olan öğretmen hücreleri bulunmaktadır.

Gülefşen 1934 yılına kadar Oba köyü sınırları içinde kalır ve o tarihte yeni kurulan Çıplaklı köyüne dahil edilir. Çıplaklı 1999 yılında belde statüsüne geçer. Burada Alaeddin Bey türbesi, hamam, köşk, cami (XIV. Yüzyıl), köprü (XIV. Yüzyıl) gibi yapılar bulunmaktadır. Çıplaklı köyü Bucakoluk Orman İşletmelerine ait odun deposunun kuzey batısında Bizans dönemine ait olup üç mekandan oluşan *Altıkapıhan* bulunmaktadır. Orman işletmelerinin odun deposunun kuzeydoğusunda ise *Freskli Kilise* vardır.

Alanya Mersin Karayolunun yedinci kilometresinde *Kestel Hanı* bulunur.

Akşebe Sultan Türbesi ve Mescidi, Yukarı Kale içinde ve tarihi Bedesten'in batı kısmında yer almaktadır. Mescidin içi kırmızı tuğlalarla örülmüş, duvarları taştan ve üstü tek kubbe halindedir. Türbe, mescide bitişik olarak yapılmıştır. Mescidin sağ tarafında münferit olarak yapılmış bir de minare bulunmaktadır. İbrahim Hakkı Konyalı 1946 yılında Akşebe Sultan Türbesi ve Mescidi'ni şu şekilde anlatmaktadır. "Mabedin soluna, sonradan aynı renk tuğla ile bir yazlık mescit ve türbe eklenmiştir. Bu kısmın kıble tarafını yuvarlak bir kubbe, kuzeyini de dar bir tonoz örter. Kıble duvarındaki mihrab yeri, burasının yazlık bir mescit olduğunu

göstermektedir. Tonoz kısmın altında bir mezar ve üstünde 0.65m uzunluğunda Selçuk tarzında yapılmış kısa bir mezar taşı vardır. Yaşlı Alanyalılar 60 yıl kadar önce bu mezarda bir hırsızlık yapıldığını söylüyorlar. Bir ecnebi hesabına mezarın sandukası sökülmüştür. Tahminimize göre bu sanduka evvelce çini ile kaplı idi. Bu çiniler çalınmıştır. Buradan mescide açılır pencereler vardır. Mezarlarda hiç bir kitabe yoktur. Sonradan kubbenin altına ve mescidin içine ölü gömülmüş, perişan bir mezarlık haline konulmuştur. Biz, bu iki yapının da Selçuk eseri olduğuna inanıyoruz. Mescidin kapısının üzerinde 0.65 m. eninde ve 1.05 m. uzunluğunda kitabe taşı vardır. Devrinin çok güzel bir sülüsü ile yukarıdan aşağıya doğru ayetler yazılmıştır. Kitabeye göre mescit Sultan I. Alaüddin Keykubat zamanında 1230 yılında Akşebe tarafından yaptırılmıştır."

2008 Ağustosunda rölöve, restorasyon projelendirme çalışmaları yürütülür[129]. Üç mekanlı ve bir minareye sahip olan yapı, İ.Hakkı Konyalı'ya göre mescit, yazlık mescit ve türbeydi; Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne göre tekke; Hakkı Önkal'a göre medhal, türbe ve mescitten oluşuyordu. "Yapının mevcutta ve

---

[129] Şeyda Güvenç Duran. Alanya, Akşebe Mescit Ve Türbesi'nin Tasarım Dilini Anlamaya Yönelik Bir Sorgulama Ve Yeni Bulunan Selçuklu Duvar Graffitisi

geçmişte gezenlerin anlattıklarına göre bir mihrabı yoktu. Ama çinili bir minaresi vardı. İçinde sanduka yoktu ama türbe deniliyordu. Çalışmalar sırasında, son onarımlardan arda kalan özgün duvarlarda araştırma yapılırken renkli bezemeler fark edildi. Zaten örtüden su alan duvarlar hafifçe ıslatıldığında sarı, kırmızı, yeşil ve turuncu renklerde hayvansal ve bitkisel bezeme görüldü. Diğer küçük kubbede araştırmacıların dikkatini çekmiş ama bugüne kadar okunmamış Kuran ayetleri okundu ve belgelendi..Ve gelinen son noktada, belki de çalışmamızın son günlerinde 5 m. genişliğindeki duvar üzerinde beş satırlık graffiti dikkatimizi çekti. Fenerlerimizin soluk ışığında ince naylonların üzerine Arapça harfleri geçirirken mekan dile geldi, tarih canlandı, biliyorum Akşebe de oradaydı. Bugüne kadar hiçbir araştırmacının görmediği, bilmediği ve muhtemelen de üzerleri boyalı olmadığı için işçiliği yarım bırakılmış olan duvar, bize burasının H.652 yılında Akşebe için yapıldığını söylüyordu."

Duvarının güneye bakan tarafındaki bir taşta, siyah bir oyuk bulunmaktadır. Bu oyuğun içerisinde, mum artıkları ve bozuk paralar vardır. Burası, özellikle fıtık hastalığından şikayetçi olanların ziyaret ettiği bir yerdir. Ziyarete gelen bayan hastalar tavuk, erkek hastalar ise horoz keserek dua etmektedirler. Makam, Cuma günlerinin dışında her gün, özellikle Çarşamba günleri ziyaret edilmektedir.

Cuma günleri ziyaret edilmemesinin sebebi ise Evliya'nın Cuma günleri Cuma namazına gittiğinin düşünülmesindendir.

Hisariçi Mahallesindeki mescid XIII. Yüzyıla tarihlenir. Yapının orijinalinde türbe olmasının muhtemel olduğu ileri sürülür.

Yakın tarihte yıkılmış olduğu kaydedilen Tophane Mahallesindeki mescit XIX. Yüzyıla tarihlenir.

İçkale Kilisesi XI. Yüzyıla tarihlenir. Tophane Mahallesindeki Mikail Arhengelos Kilisesi 1888'de inşa edilmiştir. Aynı mahallede yine XIX. Yüzyıla tarihlenen bir diğer kilise ve şapel vardır.

Çomaklı Türbesi Alanya'ya yaklaşık olarak 15 km. uzaklıkta bulunan Payallar kasabası sınırları içerisinde, Alanya'yı Gündoğmuş ilçesinin Güzelbağ kasabasına bağlayan karayolunun hemen kenarındadır[130]. Türbe, yaklaşık olarak 5 m. uzunluğunda, 3 m. genişliğinde ve 2-2,5 m. yüksekliğinde bir yapıdır. Giriş kapısı, kuzey batı yönünde yapılmıştır. Türbenin içinin bir bölümüne gelenlerin ibadet etmesi için tahta döşenmiş olup diğer bölüm ise topraktır. İçeride sanduka veya mezar yoktur.

---

[130] Türktaş Metin, Alanya ve Köylerindeki Türbe ve Adak Yerleri –I-

Türbe'de yatan zatın Horasan'dan gelen yedi evliyadan birisi olduğu nakledilir. Bir savaşta şehit olduğu ve buraya gömüldüğü söylenmektedir. Burası eskiden beri ziyaret edilir. Özellikle yağmur yağmadığı aylarda, bütün köylü oraya gider ve yağmur duası eder. Türbe, her türlü hastalık için şifa arayanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Türbeye uzak yerlerden bile ziyaretçilerin geldiği söylenir. Gelen hastaların çoğunun uyku sırasında iyi olduğu ifade edilmektedir.

Hıdrellez Kilisesi (Aziz Georgi), ilçe merkezine 10 kilometre mesafede bulunan Hacı Mehmetli köyü sınırları içinde Hıdır İlyas mevkiindedir[131]. Toroslar'ın Akdeniz'e bakan eteğindeki, ne zaman kurulduğu bilinmeyen ancak kitabesinde 23 nisan 1873 yılında onarımdan geçirildiği yazan ve bir süre kadınlar mahfili yapılıp cami olarak kullanılan kilise, atıl vaziyette beklemektedir. Çatısı kagir, duvarları taş ve küçük bir apsisi olan kilise dikdörtgen planlıdır. Tavan süslemeleri ve duvarlardaki freskler bozulmuştur. Kilise cemaatinin mezar taşlarında olduğu gibi Grek alfabesi ile Türkçe (Karamanlıca) yazılan kitabesi Alanya Müzesi'nde sergilenmektedir.

Müslümanlarca da kutsal yer olarak rağbet gören bu yer, turistlerin uğrak yeri olmakla birlikte, yerli halk

[131] Sema Doğan. Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları 2004

da her yıl Hıdırellez haftasında baharı karşılamak için burayı ziyaret edip piknik yapmaktadırlar. Alanya Belediyesi tarafından restorasyonu yapılmaktadır.

Köklem Dede türbesi, ilçeye 20 km. mesafede bulunan *Türkler* kasabası sınırları içerisindedir[132]. Evliya'nın mezarı, kasabanın Merkez Mahallesini Bilaller Mahallesi'ne bağlayan köprünün hemen yanında, Kargı Çayı'nın kenarındadır. Evliya, yerli halk arasında Büklüm Dede, Türbe gibi adlarla da anılmaktadır. Mezarın boyu yaklaşık olarak 3 m, genişliği 1.5 m, duvarının yerden yüksekliği 60 cm. kadardır. Üzeri tahtadan bir çatı ile örtülmüştür. Evliyanın mezarı eski bir mezarlığın kenarındadır.

Evliya'nın kabrinin yanında bulunan büyükçe meşe ağacında çok miktarda çakılmış çivi ve bu çivilere bağlanmış bez parçaları, saç telleri, değişik renkte ipler, yünler ve boncuklar bulunmaktadır. Bunlar yatırı ziyaret eden kişiler tarafından çoğunluğu bir dilek tutularak bağlanmıştır.

Evliya, özellikle Çarşamba günleri birçok kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Her türlü rahatsızlıktan dolayı ziyaret edilmekte; özellikle çocuğu olmayan

---

[132] Türktaş Metin, Alanya ve Köylerindeki Türbe ve Adak Yerleri –I-

kadınlar daha fazla uğramaktadır. Evliyanın siğil tedavisinde de çok faydalı olduğu söylenmektedir. Bu rahatsızlıktan ziyarete gelenler, siğili keserek kanatmakta ve kanı bir çiviye sürerek çiviyi Evliyanın mezarının yanındaki çınara çakmaktadırlar. Bu şekilde bir çok insanın şikayetinden kurtulduğu anlatılır.

Pelit Evliyası, ilçenin Sugözü Mahallesi'nde bulunmaktadır[133]. Evliyanın mezarının içinde bulunduğu yapının kapısı üzerinde "**Musa Dede**" yazmaktadır. Buna rağmen, yöre halkınca "Pelit Evliyası" olarak bilinmekte ve anılmaktadır. Bu adın veriliş sebebi de, Evliyanın hemen yanında bulunan yaşlı bir pelit ağacının bir gece ters dönerek dip kısmının yukarıya, uç kısmının da yere çakılması ve Evliya'ya hiç zarar vermemiş olmasındandır. Yöre halkı, bu pelitlerin Evliya'yı koruduğuna inanmaktadır.

Musa Dede'nin mezarı, iki odadan meydana gelen ve mimari özellik taşımayan bir yapının içerisindedir. Yapının ilk odası ibadet yapmak için düzenlenmiş olup burada adak adayıp da dileği kabul olan insanların getirdikleri eşyalar bulunmaktadır. Evliyanın sandukası ikinci odadadır. Sandukanın baş

---

133 Türktaş Metin, Alanya ve Köylerindeki Türbe ve Adak Yerleri –II-

kısmında küçük bir çocuk sandukası yer almaktadır. Evliyanın mezarının içinde bulunduğu yapının kapısı daima kilitli bulunmaktadır. Kilidin anahtarı ise Allah rızası için buranın bakımını üstlenen türbedardadır.

Musa Dede'nin Horasan'dan gelen yedi kardeşten birisi ve onların en büyüğü olduğu söylenir. Onun Allah dostu ve ermiş olduğuna inanılır. Musa Dede'den her türlü rahatsızlık ve ihtiyaç için yardım istenmektedir. Çoğunlukla Çarşamba günleri ziyaret edilmekle birlikte haftanın diğer günlerinde de ziyaretler yapılmaktadır. Bu makamı ziyaret edenler arasında fıtık rahatsızlığı olanlar çoğunluktadır. Bu rahatsızlıktan gelenlerden erkek olanlar horoz, bayan olanlar ise tavuk getirerek orada kesmektedirler. Bundan başka adak olarak koyun, davar gibi hayvanlar da kesilmektedir. Ziyarete gelenler adak adamışlarsa onu yerine getirdikten sonra içeriye girip namaz kılmakta, Kur'an okuyarak dua etmektedirler. Bazı ziyaretçiler ise makamın dışında bir yere mum yakmaktadırlar, ancak mum yakma alışkanlığı diğer makamlara oranla burada daha azdır.

Pirce Alaaddin türbesi ilçeye 40 km. mesafede bulunan *Şıhlar* köyünde, köyün tarihi camisi ve ilkokulun hemen yanındadır. Türbe, tek kubbeden ibaret olup yanına sonradan küçük bir mescit ilave edilmiştir. Kubbenin altında Evliya'nın sandukası ve sandukanın etrafında da Evliya'nın yakınları olduğu söylenen altı tane

küçüklü büyüklü mezar yer almaktadır. Sandukanın üzeri, yeşil bir örtü ile örtülüdür ve yanında bir asa dayalı durmaktadır. Evliya, Horasan'dan gelen Sucu İbrahim'in tek oğlu olduğundan önceleri, Birce Alaaddin olarak bilinirmiş. Genç yaşta kerametler göstermeye başlayınca, halk ona, Pirce Alaaddin ismini verir. Pirce Alaaddin'in ne zaman yaşadığı kesin olarak bilinmemektedir; ancak, bu köyü ziyaret eden Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde şöyle yazmaktadır[134]. "Kariye-i Kadim-i Pirce Alaüddin Sultan, Selefke hakinde Selinti kazasında bir guhü balanın dameninde ikiyüz mamur ve müzeyyen bağ ve bahçeli ibadetgahı kadim köydür ve Pirce Alaüddin Sultan kutb-u aktabı zeman anda bir bağ-ı iremzat misalinde bir kubbe-i alide medfunlardır. Cami ve imareti ve medrese ve tekkesi vardır..." Yöre halkı arasında Evliyanın, birçok kerametleri anlatılmaktadır. Bunlardan Evliyanın gençliğinde geçen bir tanesi şöyledir. Pirce Alaaddin'in annesi ekmek yapıyormuş. Alaaddin, evin tek çocuğu olduğundan annesine yardım edip, onun yaptığı ekmekleri pişiriyormuş. Ekmek pişirirken, Koç Davut (Koş Davut) ismiyle anılan yerde (bu köye yirmi kilometre uzaklıkta) tahtacının katırı dereye uçmuş ve tahtacı, "yetiş ya Pirce Alaaddin!" diye bağırmış. Bunu hisseden Pirce Alaaddin, gidip katırı kurtarmış. Geri döndüğünde bıraktığı ekmek yanmak üzereymiş. Annesi kızıp bağırınca, Pirce Alaaddin durumu anlatmış. Annesi

[134] Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt Sh.300

buna inanmayınca, Pirce Alaaddin sırtındaki, katırın ayak izini annesine göstererek, söylediğinin doğruluğunu ispat etmiş. Bunun üzerine annesi, "eğer benden önce ölürsen, üstüne türbe yaptıracağım; senin türbenin damlası hiç kurumasın" diye dua etmiş. Gerçekten de şu anda türbenin tavanı yaz kış daima damlamaktadır.

Pirce Alaaddin, köye ilk geldiğinde koyun sürüleri varmış. Bugünkü çeşmenin olduğu yerde (çeşme türbenin çok yakınındadır) bir su sızıntısı görmüş. Bu sızıntıyı, koyunlarını sulamak için asasıyla eşelemiş ve su patlamış. Denilir ki, şimdi hala akan bu su dualıdır, hiçbir zaman kurumaz. Çeşmenin önündeki havuza birkaç defa çocuk düşmesine rağmen hiç birisi boğulmamıştır. Evliya, her rahatsızlık için ziyaret edilmektedir. İşi ters gidenler, çocuğu olmayanlar, bir hastalığı veya dileği olanlar ziyarete gelmektedirler. Çocuğu olmayan bayanların, Evliyanın asasının yukarısından su döktükleri ve asanın aşağısından damlayan suyu içtikleri takdirde, çocuğa kavuştukları inancı halk arasında yaygındır.

Türbesinde torunları Hacı Abdulhalim Efendi ve Şeyh Abdulkadir Efendi ile birlikte yatmaktadır[135]. Türbenin ne zaman yapıldığına dair sağlıklı bilgi olmamakla birlikte Pirce Alaaddin'in eşi tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Taş ve tuğla ile yapılan kubbeli

---

[135] Yaşar Kalafat. Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasaneri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları **-I**

türbede sadece üç mezar vardır. Genellikle ruhsal rahatsızlıkları olanlar tarafından şifa niyetine ziyaret edilir. Pirce lakabını küçük yaşta keramet gösterdiği için almıştır.

XVI. Yüzyıla tarihlenen **Sitti Zeynep** Türbesi Alanya Kalesi'ne çıkan yol üzerindedir. Büyük bir kayanın üzerinde yer alır. Yapı, kare planlı ve kubbeli iki odadan ibarettir. Kapıdan girişte solda, gelenlerin ibadet etmeleri ve oturmaları için bir oda mevcuttur. Bu oda Evliyanın bulunduğu odadan kafesli bir bölme ile ayrılmaktadır. Bunlardan ayrı olarak kuzey tarafta, üzeri kubbe ile örtülü bir oda daha vardır ki, burası da yine ibadet etmek için ayrılmıştır. Evliya Çelebi, binanın Bektaşi tekkesi olduğunu yazar[136]. Sitti Zeynep hakkında kesin bir bilgi yoktur. Kanuni Sultan Süleyman dönemi, Osmanlı vakıf defterlerinde türbeye ait vakfın adı "Sitti Zeynep bint Zeynülabidin" olarak geçmektedir. Buraya her türlü istek ve şikayet için ziyarete gelinir. Genellikle bayanlar ziyarete gelir ve gün olarak da Çarşambayı seçerler. Kocası içki mübtelası olan bayanlar, kocalarının bu beladan kurtulmaları için; evinde huzursuzluk olan kadınlar huzursuzluk sona ersin diye sıkça gelmektedir. Ziyarete gelenler, içeride namaz kılıp dua ederler, Kur'an okurlar. Mum yakmanın günah olduğu söylenmektedir,

---

136 “Şehrin şimalinde bir püşte üzre tekyei Sitti Zeyneb iki kargir kubbeli bir asitanei alidir. Ve Bektaşiyandan birkaç fukarası var” Evliya Çelebi. Seyahatname. Cilt IX. Sh. 299

ancak gelenlerin bazıları dışarıya mum yakmaktadır. Bu evliyanın Horasan'dan gelen yedi evliyadan birisi olduğu söylenmektedir. Bayan olduğu için de, ziyaretçilerinin çoğunluğu bayandır. Türbenin kapısı daima açıktır. Daha önceleri birkaç defa kapısının kitlendiği ancak geceleyin kilidin kendiliğinden kırıldığı anlatılmaktadır.

Tepecik Evliyası, Alanya'nın *Sapadere* köyündedir. Evliyanın mezarı, köyün yukarı tarafına giden yolun kenarındaki bir tepeciğin üzerinde, kenarları taş duvardan yapılmış ve üzeri çinko ile örtülmüş bir yapının içerisindedir. Burası, tek odadan ibaret olup mezarın etrafındaki boşluk, gelenlerin ibadet edebilmeleri için düzenlenmiştir. Yapının iç kısmının duvarlarında iğneler, iplikler, çuvaldızlar ve tığlar bulunmaktadır. Yine duvarda, ince çubuklardan yapılmış yay (yün atacağı) ve tüfekler asılı durmaktadır.

Yöre halkının anlattığına göre, bu makam bir çok rahatsızlık için ziyaret edilmektedir. Özellikle bir sakatlığı olan kişilere ve fıtık olanlara Evliyanın çok iyi geldiği söylenmektedir. Rahatsızlıklarından dolayı ziyarete gelenler, makamın kapısını üç defa öptükten sonra etrafını da üç defa dolaşırlar ve içeriye girerler. Fıtık rahatsızlığından ziyarete gelenler, yanlarında getirdikleri iğne, çuvaldız, tığ ve ipleri Evliyanın başucundaki pencereye benzeyen yere bırakırlar ve o gece tedavi olmak için orada sabahlarlar. Orada

geceleyenler, o gece getirdikleri aletlerle Evliyanın kendilerini ameliyat ettiğine inanmaktadırlar. Bir çok fıtık hastasının bu şekilde tedavi olduğu, yöre halkınca söylenmektedir. Çocuğu olmayan ziyaretçi bayanlar, eğer kız çocuğu istiyorlarsa, çubuktan bir yay; oğlan çocuğu istiyorlarsa ağaçtan bir tüfek yaparak duvarın iç kısmına asmaktadırlar. Bu Evliyanın bir başka özelliği de deve ile ilgili hiçbir şeyi sevmemesidir. Ziyarete gidip de gece orada kalanların yanlarında deve ile ilgili herhangi bir şey bulunursa Evliyanın o gece onlara sıkıntı verdiği söylenmektedir.

Koç Davut Türbesi, ilçeye 21 km. mesafede bulunan *Yeniköy* (Mahalle) yakınında bir tepe üzerindedir. Koç Davut sofu bir kişi olarak bilinir. Sapadere köyünde medfun bulunan Tepecik Evliyasının oğludur. Köy yakınındaki yaylaya ailesiyle gelen Evliyayı deve kovalamaya başlar. Davut yorulur ve geride kalır. Davut yorulunca Evliya bağırır. "Koş Davut, koş Davut" diye, fakat Davut orada medfun olur. Burası yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Bu alan da Koş Davut olarak anılmaktadır[137].

Mahmutseydi köyü, ilçenin 25 km. kuzeyinde, Toros dağlarının üzerinde, ormanlarla kaplı alan içine

---

[137] Evliya Çelebi Koç Davud Sultan'dan "fukarayı Bektaşiyandan nice keşif kerамatı aşikare olmuş bir candır" diye söz eder. Sh. 301

kurulan eski bir yerleşim birimidir[138]. Yakın tarihe kadar Onas ismiyle anılan köy, antik dönemden kalan kalıntılar üzerine kurulmuştur. Yapım tarihi belli olmayan caminin **Mahmud Seydi** tarafından yaptırıldığı kabul edilir. Köyün merkezinde meyilli bir arazi üzerinde yer alan caminin kaba yonu taştan yapılan beden duvarlarının zaman zaman yenilenerek son şeklini aldığı anlaşılmaktadır. Yapının özellikle taşıyıcı sistem ile örtü sisteminin ahşap malzemeden teşekkül etmesi, günümüze kadar büyük oranda tadilata gidilmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı, binanın asli unsurlarının çoğunun yenilendiği anlaşılmaktadır. Giriş kapısı üzerinde iki kitabe yer almaktadır. Bunlardan ilki 1976 yılında köy halkı tarafından gerçekleştirilen onarım sırasında Latin harfleriyle yazılmış olan kitabedir. Osmanlıca olarak yazılmış bulunan ikinci kitabede şu bilgilere yer verilir. *"Bu vakfi kuran parıldayan Sultan Alaeddin'dir. Cihanın parlayan yıldızı Mahmud'u payidar kıldı ve çevreyi nur içinde süsledi. Gönüllerde yadigar kalan pek şirin mekan oldu. Mahmud Seydi, Tekke'yi onun zamanında yaptı. Hizmete susamış mütevellisi ve bütün hizmetçileri payidar kaldı. 15 Ağustos 1836 senesinde dostlarımız vakfına sahip çıktılar."*

Camiye ait vakfiyenin düzenlenme tarihi 1462 senesine aittir. Vakfiye metninde, Onas ve çevresinin

---

[138] Ahmet Çaycı. Alanya Mahmûd Seydî Külliyesi

gelirlerinin tamamının Mahmud Seydi Vakfına ait olduğu belirtilerek buradan elde edilen hasılatın yarısının camiye yarısının da zaviyeye tahsis edilmesi istenmektedir. Gelirlerin camiye tahsis edilmesinin gerekçesi olarak, Cuma namazı ve beş vakit farz namazların kılınabilmesi için imam, hatip, müezzin ve vaizin istihdam edilmesi gösterilmektedir. Ayrıca bir kayyum (hademe), her namazın sünnetinin akabinde ihlas-ı şerifi okuyacak bir kari (okuyucu) ve her Cuma namazında Hz. Muhammed'in (s.a.v) ruhuna kelam-ı mecidi ve furkan-ı hamidi okuyarak ibadeti tamam edecek, yine tüm meşayıha, tüm geçmiş emirler, tüm mümin ve müminata, tüm müslim ve müslimata dua edecek bir duacının bulunması şart koşulmuştur. Bunların dışında caminin başlı başına bir sorumlusu, aksayan kısımlarını ikmal edecek birisi, bir katibi, bir toplayıcısı, bir süpürgecisi, bir loğkeşi (damına bakan kimse)'nin bulunması ve fiziki bakımdan aksayan kısımların ikmal edilmesi istenmektedir.

Caminin giriş kapısı üzerindeki 1836 tarihli tamir kitabesine göre, caminin vakfiyesinin 1836 yılında teşekkül ettiği ve vakfiyenin kurucusu olarak Sultan Alaeddin'in gösterildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Sultan Alaeddin ile Mahmud Seydi'nin çağdaş oldukları ve aynı dönemde yaşadıkları vurgulanmaktadır.

Çaycı makalesinde bu bilgilerin, tarihin seyrine uymayan bilgiler olduğunu ileri sürer. Çünkü Sultan Alaeddin Keykubat'ın sultanlık dönemi, 1219-1236 yılları arasında gerçekleşmiştir. Mahmud Seydi'nin yaşadığı dönem ise, XIV. Yüzyılın ilk çeyreği olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla yukarda kitabe bilgilerinin halk arasında yaşayan genel kanaatin kitabeye dönüştürüldüğü şeklindedir.

Türbe ve zaviye binası köyün güneyinde meyilli bir arazide inşa edilmiştir. Yapı, mezarlık sahası içinde yer almıştır. Mahmud Seydi Camii ile zaviye ve türbe binası arasında yaklaşık 300 metrelik uzaklık bulunmaktadır. Yapıların inşa tarihini belirten herhangi bir kitabe mevcut değildir. Yapılar doğudan batıya doğru türbedar odası, zaviye ve türbe tarzında sıralanmaktadır. Zaviyenin giriş kapısının üzerindeki 1728 tarihi, tamir tarihidir.

Vakfiyede, cami ve zaviyenin gelirleri yarı yarıya paylaştırılmaktadır. Cami ve zaviyenin ihtiyaçlarının giderilmesi için sorumlu, hizmetli, katip, süpürgeci, loğkeş (dam bakıcısı), türbedar gibi şahısların görevlendirilmesi istenilmektedir. Zaviyeyle ilgili detayda gelen ve gideninin (ziyaretçisinin) çok olduğu, mubdi‘(bid‘at eden)lerin üç günden daha fazla kalmaması ve bid‘at etmeyenlerin istedikleri kadar kalabilecekleri ifade edilmektedir. Böylece vakıftan elde edilen gelirlerin

görevlilere, yolcu ve misafirlere sarf edildiği anlaşılmaktadır.

Vakfiyede yer alan “Emirlerin emiri, haseb (şeref) ve neseb (soylu) sahibi, dinin reisi gibi sıfatlarla tavsif edilen Kılıçarslan Bey’in hakkında bazı ayrıntılar ise şöyledir. Kılıçarslan Bey, kayıtlarda Alaiye Beyi Lutfi Bey’in oğlu olarak geçmekte iken, vakfiyede babasının adı Ali Bey olarak verilmiştir. Ali Bey ismi muhtemelen yanlış yazılmış olmalıdır. Çünkü hemen hemen bütün kayıtlarda Kılıçarslan’ın Lutfi Bey’in oğlu olduğu aşikardır. Kılıçarslan, Alanya Beyi iken Gedik Ahmet Paşa yönetimindeki Osmanlı ordusu Alanya Kalesi’ni muhasara eder. Bunun üzerine savaşın yarar sağlamayacağını beyan eden kale halkı, Gedik Ahmed Paşa ile görüşmek istediklerini Kılıçarslan’a bildirirler. Kılıçarslan onları, istedikleri gibi davranabilecekleri hususunda serbest bırakır. Görüşmeler sonunda kale, 1471 yılında Osmanlılara teslim edilirken, Kılıçarslan buradan alınarak, Fatih Sultan Mehmed’in huzuruna getirilir. Fatih Sultan Mehmed, Kılıçarslan’a hil’atlar vererek Gümülcine Kalesi’ne gönderilmesini sağlar. Bir müddet burada ikamet eden Kılıçarslan, daha sonra Gümülcine Kalesi’nden Mısır’a kaçarak (1472) hayatının kalan bölümünü burada devam ettirir.

Seyyid Harun Veli’nin talebeleri arasında Mahmud Seydi adında bir öğrencinin ismi geçmektedir.

Seyyid Harun hastalanıp sekerat halinde iken, Mahmud Seyyid'in Alanya'ya, Zekeriyya Baba'nın Manavgat'a gitmelerini ve orada ilim meşalesini yakmalarını vasiyet eder.

Mahmud Seydi'nin ismi, Konya'nın Hadim ilçesi Dedemli Kasabası'nda medfun bulunan Seyyid Bayram'la ilgili menkıbede de geçmektedir. Bu menkıbedeki ifadeye göre, Mahmud Seydi'nin, Seyyid Bayram'ın kızıyla evlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Seyyid Harun Veli'nin vefat tarihi 1320 olup Mahmud Seydi de onun öğrencisi olduğuna göre, Mahmud Seydi'nin hayatta olduğu dönemi, XIV. Yüzyılın ilk yarısında aramak isabetli olmalıdır. Dolayısıyla, cami ve zaviyenin yapım tarihlerini XIV. Yüzyılın ilk çeyreğinde aramak yerinde olur.

Köylüler soylarının Mahmut Seydi'den geldiğini söylemektedirler. Denilir ki, *Deretürbelinas* köyünde medfun olan Mahmut Yusuf Narabi Mahmut Seydi'nin kardeşidir.

Türbe üç bölümden oluşan, dikdörtgen planlı, yığma moloz taştan inşa edilmiş, çatısı kiremitle örtülü bir türbedir. Mutfak, ibadet odası (eskiden zaviye yeri olarak kullanılmış) ve sandukanın bulunduğu üç bölümden oluşmaktadır. Mahmut Seydi'nin asası

sandukaya dayalı olarak durmaktadır. Türbeyi Hamdullah Emin Paşa yaptırmıştır[139].

Burası özellikle çocuğu olmayan kadınlar ve çeşitli hastalıkları ve dilekleri olanlar tarafından ziyaret edilen bir türbedir. Kurban adağı türbe yanında gerçekleştirilip, etler fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır.

---

[139] 1852 yılında Alanya'nın Mahmut Seydi köyünde doğan Hamdullah Emin Paşa, Mısır'da hukuk eğitimi almış, orada Harbiye Mektebine devam etmiş, daha sonra da İsviçre ve Londra'da hukuk ve iktisat eğitimi almıştır. Hukuk doktoru olarak İstanbul'da ağır ceza mahkemeleri başkanı olarak uzun süre görev yapmış, yaşlılığında köyüne geri gelmiş ve yaşamını orada sürdürmüştür. 1909'da kurulan Birinci Meclis'de Antalya Milletvekili olarak görev yapan Hamdullah Emin Paşa, doğduğu yer olan Mahmut Seydi köyünde 1923 yılında eğitime başlayan bir ilkokul yaptırmıştır. 'Hamdullah Emin Paşa ve Haremi Hatice Tahire Hanım Vakfı', Mahmut Seydi köyünde yaptırılan bu ilkokula öğrenim görmek amacıyla çevre köylerden gelen öğrencilerin barınması için inşa edilecek olan bir pansiyon ve öğrencilerin iaşe ve barınma giderlerini karşılamak üzere, eğitim ve öğretim amaçlı olarak, Hamdullah Emin Paşa tarafından 1932 yılında kurulmuştur. Çok sayıda arazi ve gayrımenkulü kapsayan tüm mülkü, ölümünden sonra kullanılmak kaydıyla vakfedilmiştir. 1939'da Hamdullah Emin Paşa'nın ölümünden sonra Vakfın işlerlik kazanabilmesi zaman almış ve ancak 1968 yılında etkinliğe başlayabilmiştir. Bu tarihte vakıf kuruluş senedinde de olduğu gibi tüm mülkler teker teker yeniden tespit edilmiş ve kiralama yoluyla gelir elde edilmeye başlanmıştır.

Türbeyi yaptıran Hamdullah Emin Paşa Mısır'da görevde iken, onu tanıyan zengin bir Mısırlının rüyasında bir evliya görünür. Zengin Mısırlı Mahmut Seydi Hazretlerinin sandukasının üstüne örtülmek üzere işlemeli güzel bir halı hediye eder. Türbeyi yenileyen Emin Paşa sandukanın üzerine bu hediyeyi koyar. Anlatılır ki, dönemin Alanya Kaymakamı 1932 yılında iki ilkokul çocuğuna bu halıyı çaldırır[140]. Halı kayıplara karışır, fakat halıyı çalan çocuklar yıllardır belirsiz bir hastalıktan muzdariptir.

Türbe ağaçlık bir alandadır. Fakat türbe etrafındaki ağaçlar kutsal kabul edilip kesilmezler. Kesenin rüyasına giren evliya odunları geri istemektedir.

Eskiden Mahmutseydi köyünün 11 mahallesinden biri olan Hurşitler Mahallesi olarak geçen *Deretürbelinas*'taki **Mahmut Yusuf Narabi** Hazretlerinin türbesi, Özellikle çocuğu olmayan kadınlar ve çeşitli dilekleri olanlar tarafından ziyaret edilen bir türbedir. İlçeye 35 km. mesafede bulunmaktadır.

Hacıpiri Evliyası adıyla anılan türbe, Kargıcak (Beldesi) Mahallesine bağlı Güzderesi Mevkiinde

---

[140] Oğuz Korum 'Unutulmayan Alanya Kaymakamları'nı anlattığı makalesinde halkla ihtilafa düşen kaymakamlardan söz ederse de bu olayla ilgili bir şey anlatmaz.

bulunan Hacipiri Mezarlığındadır. Türbe mezar şeklindedir. Makamın olduğu yer eski bir mezarlıktır. 1,5x3 m. boyutlarında harçsız taş duvarla çevrilmiş bir mezardır. Mezarın güneye bakan tarafında bir oyuk yer almakta, bu oyukta bırakılmış bozuk paralar ve mumlar bulunmaktadır.

Türbe evliyanın namaza gittiği düşünülerek Cuma günleri ziyaret edilmemektedir. Burası özellikle fıtık rahatsızlığından muzdarip olanlar tarafından rağbet görür. Ziyarete gelen bayan ise tavuk, erkek ise horoz adağı keserler. Burası tercihen Çarşamba günleri daha çok ziyaret edilmektedir.

1904 yılında Eynihal adıyla köy statüsüne kavuşan Demre, 1968'de dört köyün birleşmesiyle Belediye, 1987'de Kale adıyla ilçe olur. 2005 yılında Kale ismi Demre olarak değiştirilir.

Şehir merkezinde Aziz Nikolas kilisesi vardır. III. Yüzyılın ikinci yarısında Patara'da doğup Myra'da piskoposluk yapmış olan Aziz Nikolaos'ın saygın dini kişiliği öldükten sonra aziz mertebesine ulaşmasını sağlamış, başta eski Çarlık Rusyası olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesinin en popüler azizi olmuştur[141]. Almanya'nın Freiburg, İtalya'nın Bari ve Napoli şehirleri ile Sicilya adasında özel saygı duyulan Aziz Nikolaos, Hollanda ve İngiliz dillerinde Santa Klaus olarak tanınmış, bunlar sayesinde Amerika'da da sevilerek New York'u koruyan azizlerden biri sayılmıştır. Avrupa'nın kuzey ülkelerinde çocukların koruyucusu ve sevindiricisi Noel Baba geleneği Aziz Nikolaos inancıyla bütünleştirilerek yarı dini ve çok popüler efsanevi bir tipin yaratılmasına sebep olmuştur. Bu tipin kökünün kuzey ülkelerinin çok eski inançlarından alındığı, Noel Baba'nın geyikler tarafından çekilen bir kızakla dolaşmasından anlaşılır. Halbuki gerçek Myralı Aziz

[141] http://www.antalyamuzesi.gov.tr/

Nikolaos'ın yaşadığı yerler hiç kar görmeyen Akdeniz kıyılarıdır. Onun zor durumda olan çocukları koruyucu kişiliği, Noel geceleri hediyeler getirdiğine inanılan sempatik bir ihtiyara dönüşmüştür. Aziz Nikolaos olarak özellikle Doğu Akdenizli gemiciler ona saygı göstermiş, küçük büyük bütün teknelere resmi veya ikonası asılmış, sefere çıkarken "Dümenini Aziz Nikolaos tutsun" dileği gelenek olmuştur. Bu özelliği ona ilk çağın çok tanrılı döneminin denizler tanrısı Poseidon'a ait inançların IV. Yüzyıldan sonra Aziz Nikolaos'a yakıştırıldığını göstermektedir.

Aziz Nikolaos Kilisesi, Bizans sanat tarihinin önemli bir anıtı, Orta Bizans Dönemi'nin en seçkin örneğidir. V. Yüzyılda Myra'nın (Demre) Likya eyaletinin başkenti, Myra Başpiskoposu'nun da Anadolu'nun ikinci büyük din otoritesi olması, Aziz Nikolaos'un ölümünden sonraki yıllarda şehrin kudsiyet kazanmasında büyük rol oynamıştır. Myra halkı ölümünden sonra Aziz adına önce bir anıt, sonra da büyük bir bazilika inşa ettirmiş, bu devirde Aziz adına İstanbul'da büyük bir kilise inşa edilmiştir[142]. Myra'daki

---

142 Topkapı'da Kaynata, Posta ve Karatay sokaklarının çevrelediği köşededir. Aziz Nikolaos'a ithaf edilmiş olan bu kilisenin ilk temellerinin Bizans'a kadar indiği söylenir. Patrik Konstantinos zamanında Kayserili mimar Konstantinos Yolasığmazis'e hazırlattırılan proje çerçevesinde yeniden inşa edilmiş ve 17 Kasım 1831'de ibadete açılmıştır.

bazilika depremler ve şehre yapılan akınlar sonucu VIII. Yüzyılda büyük hasar görmüş, IX. Yüzyılda ise kubbeli kilise olarak yeniden inşa edilmiştir. Daha sonraki ilaveler XI. yüzyılda Orta Bizans devrinde gerçekleşir. Bu dönemin en önemli onarımının 1042'de İmparator IX. Konstantin ile karısı Zoe tarafından yapıldığı bilinmektedir. Duvar freskleri ve taban mozaiklerinin çoğu bu döneme aittir. Kilisenin diğer geniş kapsamlı onarımı 1862 yılında Rus Çarı I. Nikolay (1796-1855) tarafından gerçekleştirilmiştir. Orijinal planından oldukça sapmış bu onarıma ait çan kulesi ve omurgalı yeni orta kubbe ekleri bu çalışmaların ürünüdür. Bugünkü kilisenin özgün temelleri üzerinde değişik zamanlarda yapılmış birçok yapı bulunur. Böylece kilise çeşitli dönemlerde inşa edilmiş bir kompleks görünümündedir.

1511'de Şahkulu İsyanı sırasında şehrin cami ve zaviyeleri yıkılmış ve çok sayıda insan öldürülmüştür[143].

XVI. Yüzyılın sonlarına doğru Elmalı, askeri yollardan uzak kalmış olması yüzünden fazla gelişemese de, kendine göre yöresel bir ekonomik faaliyetin merkezi olur[144]. Daha sonraları Elmalı'nın, idari merkezinin Antalya'ya nakledilmiş olması ve mevkiinin ana yollardan sapa kalmış bulunmasından az çok zarar gördüğü tahmin edilmektedir. XIX. Yüzyılın sonunda Konya Vilayetinin Antalya sancağına bağlı olan Elmalı, Cumhuriyet'ten sonra 1940 yılında çıkan bir yangınla harap olursa da yeniden imar edilir. Belediyesi 1904 yılında kurulan Elmalı'ya 1883 yılında bir telgrafhane inşa edilir. XIX. Yüzyıl sonunda kasabada bir hükümet dairesi, 35 cami ve mescit, bir tekke, 22 mektep, 10 medrese, 24 değirmen, sekiz debbağhane, 10 kahvehane, üç kütüphane, üç Rum, bir Ermeni kilisesi, beş hamam, üç han bulunuyordu. Dükkan sayısı 508 idi. Halı hazırda Elmalı'da Eski Cami, Ulu Cami ve Murat Paşa Camii, sanat değeri taşıyan camilerdir.

---

143 Latif Armağan. Tarihsel Süreç İçinde Teke Yöresi

144 Ümit Lütfi Aksoy. Antalya-Elmalı Ömer Paşa Camii'nin Mimari ve Süsleme Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2010

Elmalı'da Türk hakimiyetinin başlamasıyla birlikte birçok imar faaliyetine girişildiği gözlenir[145]. 1455 tarihine ait kayıtlarda, Tekeoğlu vakfı olan *Bey Hamamı*'nın adının geçmesinden Tekeoğullarından itibaren şehrin imarına hız verildiği anlaşılmaktadır.

1530 ve 1567 yılı vakıflarında şehir merkezinde bulunan *Ahi Yakub Zaviyesi, Baba Haydar Zaviyesi, Seydi Ahmed Zaviyesi, Seydi Hızır Zaviyesi, Teke Bey Hamamı, Hacı Hasan Mektebi, Mekteb-i Mehmed b. Abdullah Kethüda-i Rüstem Paşa, Mektebhane-i Mehmed Çelebi b. Muslihiddin* ve XVII. Yüzyıl başlarında yapılan *Ömer Paşa Camii* ve cami yanındaki *Ahi Baba Türbesi* gibi dini ve kültürel yapıların varlığı kentin gelişimi açısından önemlidir. Ayrıca bu yapılar dışında *Vahab-i Ümmi, Ümmi Sinan, Baltası Gedik, Debbağ Baba* türbeleri de aynı ölçüde öneme haizdir.

XVII. Yüzyılda Elmalı'ya gelen Evliya Çelebi, şehirde 32 mihrabın bulunduğunu ve bunlardan en güzelinin *Ketenci Ömer Paşa Camii*'ne ait olduğunu ifade eder[146]. Ayrıca, *Eski Cami*'den bahsederek burada namaz kılan kimsenin dileklerinin kabul olacağını ifade eder. Bu camilerin dışında *Şeyh Yusuf Efendi Camii, Ümmi Sinan Efendi Camii* ve *Yeni Cami* ile 32 mescidin

---

[145] A. Şevki Duymaz. Kentsel Gelişim Ve Mimari Yapılar Üzerine Bir Çalışma Örneği: Elmalı Şehri

[146] Seyahatname. Evliya Çelebi. Cilt IX. Sh.278-281

yer aldığını bildirip, Elmalı'ya bağlı *Gerenler* köyünde bir cami, bir han ve 170 ev olduğunu kaydeder.

XIX. Yüzyıl sonlarında kentte vakıf sayısının arttığı ve buna bağlı olarak da yapısal bir gelişimin meydana geldiği gözlenir. Ne var ki, çeşitli sebeplerden dolayı bu eserlerin birçoğu günümüze ulaşamaz.

Elmalı ilçe merkezinde XVI. Yüzyılda yer aldığı ifade edilen zaviyeler Zaviye-i Ahi Mustafa, Zaviye-i Ahi Yakub, Zaviye-i Baba Haydar (Günümüzde Haydar Baba türbesi olarak geçer), Zaviye-i Kalkantaş, Zaviye-i Seydi Ahmed, Zaviye-i Seydi Hızır (Dervişan-ı Tekye) zaviyeleridir. *Çoban Baba, İsmail Ereni, Kepçe Baba, İshak Dede, Mahmut Dede* yatırları mevcut olup bunların birçoğu günümüze ulaşamamış ve Vahab Ümmi, Sinan Ümmi ve İshak Dede Türbeleri sonradan yerlerine yeniden inşa edilmiştir.

Şehirde Sinan Ümmi, Babazade, Hatipzade, Şeyhefendi ve Haydar Baba medreseleri ve bunların bünyesinde yer alan kütüphanelerin varlığından söz edilebilir. Bunların günümüzde özgün hali korunamadığı için mimari kuruluşları hakkında da bilgiler yetersizdir.

Tanzimat dönemi Elmalı şehrinde de yansımalarını bulur. Dar'ül-hilafet'ül-ali, Rüştiye ve Ravza-i Terakki gibi eğitim kurumlarının faaliyet gösterdiği bilinir.

Kentteki en eski cami olarak nitelendirilen yapı, *Eski Cami (Cam-i atik)*'dir. Bu isimle anılan mahallede bulunan yapıdan günümüze gelebilen tek mimari unsur, yol ortasında kalan ve XIV-XV. yüzyıla tarihlenen minaresidir. Evliya Çelebi, cami mihrabının önünde medfun bulunan **Şeyh Baba Sultan'**dan söz eder.

1567 tarihli evkaf defterinde Kütük Cami (Cami-i Cedit)'nin, *Şahkulu İsyanı'*ndan sonra Körpeoğlu Muhammed Fakih tarafından yaptırıldığı ifade edilir[147]. Yapının adı ilk kez 1530 tahririnde geçmekte olup; geliri kira getiren bağ, bahçe ve yardım için verilen akçelerle karşılanmaktadır. Anlaşılıyor ki, yapı harap olmuş ve yeniden inşa edilmiştir. Minare kapısı üzerinde bulunan kitabeden 1792 yılında Hacı Süleyman Ağa tarafından inşa ettirildiği görülür[148]. Orijinalde minare yanında olduğu söylenen caminin yerinde sonradan yapılmış cami bulunmaktadır. Yapı, Ağalar ve Kütük Camii Caddesinde yer almaktadır. Günümüze özgün halinden bir şey

---

[147] Şah Kulu isyanının tahribatına ait olarak Teke vakıf defterindeki şu kayıt dikkat çekicidir: "Vakf-ı Cami-i Cedid der nefs-i Elmalu sabıkan cami-i mezbûru Kızılbaş-ı la'in ihrak edicek Körpe Oğlu Muhammed Fakih nam kimesne cami-i mezbûrun yerine bir yeni cami bina etmiş deyu defter-i atikde mukayyed bulmağın yine defter-i cedide kayd olundu".

[148] Handan Yerli. Antalya Minareleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar). Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 2011

kalmamış ve aynı yerde modern bir camii binası bulunmaktadır. Minaresi, Eski Cami minaresi gibi tek başına kalmıştır.

Mescid-i Sinan Fakih (Sinan Ümmi Cami), aynı adla anılan mahallede yer almaktadır. Sinan Fakih tarafından inşa ettirilen yapının özgün izleri kalmamıştır. Camiin bulunduğu alan içerisinde, Sinan-ı Ümmi'nin türbesi yer almaktadır.

Elmalı Ömer Paşa Külliyesi ilçe merkezindeki çarşı içerisindedir[149]. Külliye binalarından cami, türbe, medrese, şadırvan, Cumhuriyet Caddesi'nde simetrik olarak yerleştirilmiş olup bunlardan cami, medresenin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Günümüzde külliye binaları ayakta olup, hamam oldukça yıpranmıştır. İşlev olarak sadece medrese bugün Halk ve Çocuk Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

Evliya Çelebi bu medrese hakkında, "elhasıl Anadolu eyaletinde Tire ve Mağnisa ve Amasyadan gayri yerde böyle binayi musanna yokdur.", diyerek takdirlerini belirtir[150].

Ömer Paşa Camisi'nin kitabesi vardır ancak medresenin kitabesi yoktur. Ömer Paşa Camii, medrese,

---

[149] Sibel Doğan. Antalya Medreseleri. Süleyman Demirel Üni. Yüksek Lisans Tezi. Isparta. 2012

[150] Seyahatname. Evliya Çelebi. IX. Cilt. Sh. 280

türbe ve şadırvanı bu kitabeye göre 1610 yılına tarihlendirilir. Caminin banisi olan Ketenci Ömer Paşa'nın babası Ali Bey'dir. Manavgatlı olan Ömer Paşa, Saraybosna fatihidir. Buradan aldığı ganimetlerle Elmalı Ömer Paşa külliyesini kurdurmuştur. 1640 yılında da Trabzon Valiliği yapmıştır. Ömer Paşa'nın doğum ve ölüm yılları bilinmemektedir[151].

1929 yılında yıldırım düşmesi sonucu minaresinin bir bölümü yıkılır ve minare yıkılırken düşen taşlar cami ve medreseye zarar verir. Külliye 1938 tarihinde onarılır. Medrese İl Kültür Turizm Müdürlüğüne tahsis edilmiş olup günümüzde halk kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. Ömer Paşa Camisi'nin kuzeyinde yer alan medrese, tek katlı, açık avlulu ve 'U' planlıdır. Yapıda kesme taş, moloz taş, tuğla ve sütunlarda mermer kullanılmıştır. Külliyeyi çevreleyen yollardan doğu ile batı caddeleri arasında kot farkı oldukça fazladır. Özellikle medrese belki de geçen zaman içinde kuzey ve doğusundaki caddelerin altında

---

[151] Ömer Paşa kapı ağalığından çavuşbaşılığına yükselmiş, daha sonra beylerbeyi olmuştur. 1603-1604'te Diyarbekir valiliğine gönderilmiş, 1623'te Trablusgarp beylerbeyiliğinin ardından önce Batum-Trabzon, daha sonra Karaman ve Maraş Beylerbeyiliğine tayin edilmiş, İran'a ve Abaza Mehmed Paşa üzerine yapılan seferlere katılmıştır (1628-1629). Aralık 1630'da Musul'da Veziriazam Hüsrev Paşa tarafından başarısızlıkları sebebiyle idam edilen paşalar arasında adı geçen Ömer Paşa'nın Ketencizade olması muhtemeldir.

kalmıştır. Bu da iç mekanların su almasına sebep olmaktadır. U planlı medrese, ortada bulunan kubbeli giriş bölümünün iki yanına sıralanmış dörder adet ve bunlara doğu ile batıdan birleşen ikişer adet kubbeli öğrenci hücrelerinden oluşur. Vakfiyesinde de belirtildiği gibi U şeklinde yan yana dizilmiş 12 öğrenci hücresinden oluşur. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde bahsettiği yüksek kubbeli dershane günümüzde bulunmamaktadır[152].

Türbe duvarında verilen bilgilere göre eser **Ahi Baba** Türbesi olarak ifade edilir. Ömer Paşa Camii'nin güneydoğu duvarına bitişik şekilde inşa edilmiştir. Kitabesi olmadığı için yapım tarihini gösteren bir bilgi de yoktur. Ancak binanın malzeme, plan ve mimari özelliğine göre, külliyeden daha sonraki yıllarda yapılmış olduğu, kapısında duran kitabesinden ve yüzeye yapıştırılmış olan çini motifli fayanslardan anlaşılmaktadır. Mimarı belli değildir. Banisi muhtemelen Ketenci Ömer Paşa olmalıdır. Bina, caminin güneydoğu duvarına bitişik olup hiçbir mimari özellik taşımayan basit ve sade bir yapıdır. Türbede camiyi yaptıran Ömer Paşa değil, onun şeyhi Ahi Baba yatmaktadır. Cami kitabesinde "Ahi Baba'nın türbesinde hizmet edene yevmiye bir dirhem" bilgisinden yola çıkılarak, bu türbede yatanın Ahi Baba olduğu

---

[152] Evliya Çelebi. Seyahatname. Cilt. IX. Sh. 279

kesinleşmiştir[153].1995 yılına kadar bakımsız duran türbe, o tarihte cami görevlilerinin ve cemaatin gayret ve emekleriyle yaptırılmış ve ziyarete açılmıştır.

Elmalı Ömer Paşa külliyesi, Mimar Sinan'ın külliyelerinde görülen genel kompozisyonu yansıtır. İstanbul dışında yapılan cami-türbe kompleksi ile medresesi, hamamı, çini ve kalem işi süslemeleriyle Ömer Paşa külliyesinin, devrindeki diğer büyük külliyelerle boy ölçüşebilecek bir özelliğe sahip olduğu ileri sürülür[154].

Camicedit Mahallesindeki Kütük (Hacı Süleyman) Camiinin minare kapısı üzerindeki kitabesi 1792 tarihini taşımaktadır.

Ömer Paşa Medresesinin doğusunda Ağalar yokuşunun sol tarafında bulunan halk pazarı ile bitişik haldeki Beyler (Ağalar) Hamamının onarım kitabesi 1890 tarihlidir.

Bursa'nın fethinden önce Buhara'dan gelen kırk abdaldan biri olarak gösterilen **Abdal Musa,** Bektaşi

---

153 http://www.elmali.gov.tr/

154 Ümit Lütfi Aksoy. Antalya-Elmalı Ömer Paşa Camii'nin Mimari ve Süsleme Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2010

olarak zikredilir[155]. Onun Bursa'nın fethinde Sultan Orhan'la birlikte olduğuna ve Geyikli Baba ile aralarında yakın bir münasebetin bulunduğuna işaret edilir. Kaygusuz Abdal'ın Abdal Musa'dan icazet alışı, Kaygusuz Abdal Menakıbı'nda genişçe anlatılır. Bazı Bektaşi kaynaklarında ve Finike yakınlarındaki Kafi Baba Tekkesi kitabesinde Abdal Musa "pir-i sani" lakabı ile anılmakta ve kurduğu tekke, Bektaşiliğin dört dergahından biri sayılmaktadır. Bektaşi ayini icra edilirken çevreye serilen on iki posttan on birincisinin Ayakçı Şah Abdal Musa Sultan Postu şeklinde adlandırılması, onun Bektaşiler arasındaki yerinin önemini göstermektedir.

Abdal Musa ile ilgili rivayetler hem Antalya, hem de Bursa ve çevresinde teşekkül etmiştir. Bursa'daki Abdal Musa ile Elmalı'daki Abdal Musa'nın iki ayrı şahıs olduğu iddiası, Bursa ve Elmalı'da Abdal Musa adına bağlanan iki ayrı türbeye dayandırılmaktadır. Hükümet merkezi olan Bursa çevresinde doğan Abdal Musa an'anesinin eskiden beri heterodoks (Sünni olmayan) Türk oymaklarının yaşadığı Aydın taraflarına intikal ettiği ve yine o vasıta ile Tahtacılar zümresinin yoğun olarak bulunduğu koyu bir Şii-Batıni merkezi olan Teke civarına girerek yerleştiği söylenebilir.

---

155 Abdal Mûsa - Orhan F. Köprülü. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 1

Abdal Musa'nın tarihi şahsiyetini kısmen de olsa aydınlatabilecek iki belge vardır. Bunlardan birincisi, Denizli'de bir çeşmenin sağ duvarında bulunan ve harap bir tekkeye ait olduğu tahmin edilen 1408 tarihli kitabede eş-Şeyh Mustafa Abdal Musa adının bulunmasıdır. Orhan Gazi ile birlikte Bursa'nın fethine katıldığı söylenen bir kimsenin bu tarihlerde hayatta olması mümkün değildir. Fatih devrinde Teke-ili'ne ait resmi bir belgede ise Finike yakınlarındaki Abdal Musa Tekkesi'nden bahsedilmektedir. Burada zikredilen tekke, Finike yakınlarında bulunan ve kitabesinden 1815'te tamir edildiği anlaşılan Kafi Baba Tekkesi olmalıdır. Bu belge, adı geçen tekkenin XIV. Yüzyıl ortalarında kurulduğunu göstermektedir. Elmalı'daki Abdal Musa Tekkesi ise, Evliya Çelebi'nin de belirttiği gibi, XVII. Yüzyıl ortalarında çok gelişmiş olup burada Ehl-i sünnet esaslarına bağlı üç yüzden fazla mücerred derviş yaşamakta idi. Elmalı yakınlarındaki tekkenin Bektaşiliğin XVI. Yüzyıldaki gelişmesinden sonra kurulduğu ve Abdal Musa ile ilgili rivayetlerin yavaş yavaş Finike'den buraya intikal ettiği tahmin edilmektedir. Finike dergahı ile ilgili rivayetlerin XVII. Yüzyılda bile devam ettiği, Evliya Çelebi'de görülmektedir. XVIII. Yüzyıl sonlarından itibaren Girit Bektaşi şeyhlerinin Elmalı dergahında yetiştikleri ve burasının XIX. Yüzyılın ilk yarısında faaliyette olduğu anlaşılmaktadır. Yeniçeri Ocağı'nın ilgası ve Bektaşi tekkelerinin kapatılmasından sonra Nakşilerin eline

geçtiği tahmin edilen Elmalı Abdal Musa Tekkesi'nin 1911'lerde harabe halinde olduğu, bir türbedarı bulunduğu, vakıf gelirlerinin de yılda otuz bin kuruşu geçtiği bilinmektedir.

Kaygusuz Abdal'ın Bursa'nın fethine (1326) katıldıktan sonra bu tekkede Abdal Musa'ya intisap ettiği yolundaki bilgiden, tekkenin XIV. Yüzyılın ikinci yarısında mevcut olduğu sonucuna varılmaktadır[156]. Evliya Çelebi Seyahatnamesi ile Teke Vilayeti Vakıfları Tahrir Defteri'nden tekkenin, kuruluşunu takip eden zaman içerisinde büyük bir gelişme gösterdiği ve XVII. Yüzyılda zengin vakıflara sahip tam teşekküllü bir Bektaşi asitanesi durumuna geldiği anlaşılmaktadır. Yine, Tekke köyünün de aslında bu tekkeye vakfedilmiş bir köy olduğu bilinmektedir. Tekkenin önemi ve bundan kaynaklanan zenginliği, adını taşıdığı ve türbesini barındırdığı Abdal Musa'nın, çok geniş bir alana yayılmış olan büyük şöhretine dayanmaktadır. Burada "şeyhin nazargahı" kabul edilen ve şifalı olduğuna inanılan bir su kuyusunun bulunması da ziyaretçi sayısını, dolayısıyla tekkenin cazibesini artıran bir husustur. "Musa Baba'nın nazargahıdır. Biemrillah hasta içse şifa bulur". Tekkenin gördüğü itibara dair çok geniş bilgiler veren Evliya Çelebi, ocağının hiç sönmemiş

---

156 Abdal Mûsa Tekkesi. M. Baha Tanman. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 1

olduğunu ve burada pişen "baba çorbası"nın misafirlere ilk günden beri ikram edilegeldiğini yazmaktadır.

Mevcut kitabe ve kayıtlardan, sırasıyla, 1813'te Abdal Musa'nın sandukasını kuşatan şebekenin yapıldığı, 1819'da şifalı su kuyusunun onarıldığı, tekkenin 1826'da Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşiliğin de lağvedilmesi üzerine 1829'da hükumetçe gönderilen memurlar tarafından, dergahta mevcut bütün eşyalar ve binlerce canlı hayvan satılıp, defteri İstanbul'a gönderilerek kapatıldığı ve 1874'te Sultan Abdülaziz tarafından ihya edildiği, daha sonra da II. Abdülhamid ve 1910'da Yusuf Baba adlı bir şeyh tarafından tamir ettirildiği bilinmektedir. 1968'de de ayakta kalmış tek binası olan türbe, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce tamir edilerek ziyarete açılmıştır. Tamir sırasında, bazı şahısların elinde bulunan ve Abdal Musa'ya ait olduğu söylenen hırka ile tahta kılıç da bir camekan içinde türbeye yerleştirilmiştir. Tekkenin 1874'ten sonraki döneminde, binalarının arka arkaya sıralanan üç avlu içinde toplanmış olduğu, birinci ve ikinci avluda mescid, meydanevi, derviş hücreleri, mihmanevi, aşevi, kiler, ekmekevi ve atevinin; üçüncü avluda ise türbe, hazire ve su kuyusunun bulunduğu izlerinden belli olmaktadır. Bektaşiliğin merkezi olan Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesi'nin pir evinde de görülen bu üç avlulu yerleşim düzeninin, Abdal Musa Tekkesi'nde başından beri mevcut olduğu ve 1874'teki ihyası sırasında buna uyulduğu tahmin edilebilir. Tekkenin

kuruluşundan 1826'daki kapatılışına kadar uzanan ilk dönemden bugüne türbe, su kuyusu ve hazire intikal edebilmiş, diğer bölümler yok olmuş veya kuvvetli bir ihtimalle kapatılışı sırasında yıkılmışlardır.

İlk inşaından beri tekkenin çekirdeğini teşkil eden türbe, XIV. Yüzyılın ikinci yarısında, Abdal Musa'nın hayatının sonlarına doğru veya ölümünü müteakip yapılmış olmalıdır. Tekeoğulları dönemine ait olduğu anlaşılan bu binanın mimarisi Selçuklu kümbetlerinin geleneğini sürdürmektedir. Kare planlı harimin üstünü örten ve içerden tromplara, dışardan da sekizgen kasnağa oturan kubbe, sekizgen piramit biçiminde bir külahla gizlenmiştir. Evliya Çelebi, bugün kurşunla kaplı olan bu külahın o devirde çam tahtası ile örtülü olduğunu yazmaktadır[157]. Muntazam kesme taşlarla ve itinalı bir işçilikle örülmüş olan duvarların birinde kapı, diğerlerinde küçük ve basık birer pencere bulunmaktadır. Girişin iki yanına, biri tekkenin Sultan Abdülaziz tarafından ihyasına, diğeri 1910 yılındaki onarıma ait olan iki manzum kitabe yerleştirilmiştir. Abdal Musa Sultan'ın sandukasının başucunda seyyid olduğunu gösteren yeşil imamesi durur. Duvarın dibinde ise Mehdi için bir mezar yeri ayrılmıştır. Anlatıldığına göre, buraya da Mehdi'nin cenazesi konacaktır. Sandukaların en büyüğü Abdal Musa'ya ait olup merkezde bulunmakta ve

[157] Seyahatname. Evliya Çelebi. Cilt. 9. Sh. 274

etrafını pirinçten yapılmış ajurlu bir şebeke çevrelemektedir. Diğerleri babası Hasan Gazi Sultan, annesi Ümmü Gülsüm Ana ve kız kardeşi Zeynep Ana ve müridi Kaygısız Sultan'a aittir. Türbenin önünde, ortası alemli ve kubbe şeklinde, yanları ise meyilli çatı görünümünde olan bir ahşap örtü ile kaplı giriş holü yer almaktadır. 1874'te tamamen yenilenmiş olduğu anlaşılan bu bölümde, Abdal Musa'nın müntesiplerine ait bazı isimsiz lahitler bulunmaktadır.

1735 ile 1917 arasındaki tarihi kapsayan Başbakanlık Osmanlı Arşivleri belgelerinden tespit edilen zaviye şeyhleri şu kişilerdir[158]. Şeyh Seyyid Feyzullah Efendi, (oğlu) Seyyid Hüseyin Efendi, (diğer oğlu) Abdal Musa türbesindeki hazirede medfun Seyyid Veli Efendi (v. 1812), Ahıskalı İsmail Hakkı Efendi (zaviyedar), Şeyh Mustafa Efendi (türbedar) (v.1859, Abdal Musa türbesindeki hazirede medfun), Şeyh Hüseyin Hüsni Efendi Nakşibendi, Şeyh Kudsi Efendi, Zaviyedar Mehmed Efendi, Şeyh Haşim Efendi, İbrahim oğlu Yusuf Çelebi.

Tekkenin haziresinde, bir kısmı toprak altında kalmış birçok mezar taşı bulunmaktadır. Fadıl Dede, Salih Dede, Hacı İsmail Dede, Celil Dede, Derviş Veli Baba, Hafız Süleyman Baba gibi daha birçok canların mezarları vardır. Postnişinlere, dervişlere ve bunların aile

---

[158] M. Cemal Öztürk. Osmanlı Arşiv Belgelerinde Abdal Musa

fertlerine ait olan bu taşların bir bölümü 1826'dan önceye aittir. Bu tarihte Bektaşiler'in mezar taşları da yeniçerilerin mezar taşlarıyla birlikte tahrip edildiği için, sağlam kalmış olan bu taşlar Türk kültür tarihi açısından büyük kıymet taşımaktadır.

Abdal Musa inancı ve kültürü, her yıl Haziran ayının 3. Haftasında türbesinin bulunduğu Tekke köyünde yapılan anma törenleri ve bütün yıl süren ziyaretlerle yaşatılmaya ve gelecek kuşaklara aktarılmaya çalışılmaktadır[159]. İlk kez 1983 yılı Haziran ayı başında başlatılan Abdal Musa Anma Törenleri'nin 2013'te otuzuncusu gerçekleştirilir. Ziyaretçiler arasında Anadolu'nun dört bir yanından gelen insanlar olduğu gibi komşu Akçaenis ile Kumluca ve Finike'nin Tahtacı Türkmen köylerinin halkı da bulunmaktadır.

Seyyid İbrahim Baba, aslen Sivas'lıdır[160]. Abdal Musa Dergahı postnişini iken, Haki Baba'nın Dedebaba seçilmesi üzerine, geçici olarak Kafi Baba postnişinliğine vekalet etmiştir. Yüksek düzeyde tasavvufi nefes ve şiirleri vardır. Kafi Baba Dergahında bulunduğu tarihlerde Kafi Baba'nın kabrine yedi köşeli bir türbe yaptırıp, kitabeyi yazmıştır. Yine Abdal Musa

---

159 Gökhan Burkan. Antalya Çevresindeki Bektaşi Tekkeleri. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi. Antalya 2010

160 Şevki Koca. Kafi Baba Bektaşî Dergahı

Dergahında, Abdal Musa'nın Lahdi üzerine çelik bir donatı yaptırarak yine çelikten mamul işçilik ile "En'el fakir es-seyyid ibrahim nercu-i mink'eş, el-şefaat" kaydını yazdırmıştır. İcazetnamesinde Halil Haki Dedebaba'nın yanı sıra dönemin Hacı Bektaş Çelebi Postnişini Muhammed Abdullah Çelebi'nin (vefat. 1824) mührü de bulunmaktadır. Seyyid İbrahim Baba, Abdal Musa Dergahında bir su kaynağı bularak buraya bir kuyu açtırmıştır. Bugün dahi yöre halkı tarafından "Zemzem Suyu" denilerek itibar edilir. Bu kuyunun lengerine yazılan kitabe metnini de Seyyid İbrahim Baba yazmış olup huruf-u ebced'le kuyunun inşa tarihini belirlemiştir. Elmalı Abdal Musa Dergahında medfun olan Seyyid İbrahim Baba 1821 yılında Hakk'a yürümüştür. Kabri yoğun ziyaretlere mekan olup oldukça bakımlı bir durumdadır. Kabrinde on iki terkli Bektaşi tacı konumlu bir kitabe olup, Azmi Baba tarafından yazılarak vefatına tarih düşürülmüştür.

Mustafa Baba, aslen Denizli vilayetinin Çal kazası, Çalçakırlar Köyü'ndendir[161]. 1859 tarihinde Hakk'a yürümüştür. Bektaşi dergahlarının zor döneminde Kafi Baba Dergahında pasif postnişinlik görevi yürütmüştür. Genellikle Abdal Musa Dergahında oturmuştur. Kabri halen Abdal Musa Dergahında olup, oldukça bakımlıdır. Kendisini Abdal Musa postnişini

---

[161] Şevki Koca. Kafi Baba Bektaşî Dergahı

gösterseler de doğru değildir. Girid Kandiye Dergahında da bir merkadi bulunmaktadır.

Abdal Musa türbesinin güneyinde tepe üstünde bir türbe daha vardır. Bu türbe **Gözcü Budala Sultan**'a aittir. İçinde bir lahit bulunmaktadır. Çatısında güzel bir alem vardır. Bu türbenin hemen yanında, yani güney tarafında genişçe bir alanda kırklar makamı mevcut olup, ortasında da sema meydanı vardır.

Anlatılır ki, tekkenin aşçışı olan Hasan Baba tekkede hiç odun kalmadığını fark eder[162]. Oysa yemeklerin yapıldığı kazanların kaynaması lazımdır. Hemen tekkenin arkasındaki dağa gidip odun getirse yetişemez, gitmese yemekler olmayacaktır. Ne yapacağına çok fazla düşünmeden karar verir ve ayaklarını yanan kazanın altına uzatır. Bunu gören Abdal Musa Sultan dervişliğin bu son aşamasına ulaşmış olan Hasan Baba'ya adeta imrenerek; "Ha budala ha!" der. O günden sonra Hasan Baba "Budala Sultan" diye anılır[163].

---

[162] Gökhan Burkan. Antalya Çevresindeki Bektaşi Tekkeleri. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi. Antalya 2010

[163] Bilindiği gibi, Mevlevi geleneğinde de benzer menkıbe, kabri Konya'daki türbesinde bulunan Ateşbaz Veli hakkında anlatılır.

Kaygusuz Abdal’ın öğütler kitabı Pendname’den[164]. “Kendini gör bakalım, suret misin yoksa can mısın? Ya da kul musun, sultan mısın? Niçin sen seni bilmeyesin ki?”

Kaygusuz Abdal XIV. Yüzyılın ikinci yarısında doğdu (ö. 1444). Hakkında bilinenler, ölümünden muhtemelen bir buçuk asır sonra kaleme alınan anonim Menakıbname’siyle eserlerindeki bazı ipuçlarından hareket ederek yapılan yorumlara dayanmaktadır[165]. Menakıbnameye göre Alanya sancağı beyinin oğlu olup adı Gaybi’dir. İyi bir tahsil gören Gaybi aynı zamanda pehlivandır; ata binmede, ok atmada, kılıç kullanmada eşi yoktur. Bir av sırasında vurduğu bir geyiğin peşine takılan Gaybi, geyiğin gidip Elmalı’da Abdal Musa’nın dergahına girdiğini görür. Dervişlere geyiği sorar, onlar da görmediklerini söylerler. Konuşmaları duyan Abdal Musa onu huzuruna çağırtır. Gaybi şeyhin huzuruna çıkınca bir geyik vurduğunu, geyiğin kaçıp buraya geldiğini belirtir. Abdal Musa, “Attığın oku tanır mısın?” deyince “evet” cevabını verir, bunun üzerine şeyh kolunu yukarıya kaldırır. Gaybi, attığı okun Abdal Musa’nın

---

164 İsmail Kaygusuz. Abdal Musa Velayetnamesi ve Kaygusuz Abdal Velayetnamesini içeren Veli Baba Elyazması Üzerinde Kısa Bir Sunuş

165 Kaygusuz Abdal - Nihat Azamat. TDV İslam Ansiklopedisi. **Cilt. 25**

koltuğuna saplanmış olduğunu görür ve şeyhin müridi olmaya karar verir. Durumu öğrenen babası, Teke beyinin de yardımıyla Abdal Musa'nın üzerine yürür. Abdal Musa müridleriyle ona karşı çıkar ve gösterdiği kerametler sayesinde Teke beyini öldürür. Bundan sonra babasının da rızasını alarak Abdal Musa'ya intisap eden Gaybi'ye şeyhi Kaygusuz mahlasını verir. Kırk yıl şeyhine hizmet eden Kaygusuz ondan icazet alır ve ardından hacca gitmek için izin ister. Abdal Musa'nın yanına verdiği kırk abdalla birlikte önce Mısır'a gider. Mısır sultanının huzuruna çıkan ve bazı kerametler gösteren Kaygusuz için sultan Nil kenarında Kasrü'l-ayn adlı bir dergah inşa ettirir. Kaygusuz bir süre sonra hacca gider; hac dönüşü Şam, Halep, Kilis, Antep, Bağdat, Hille, Kufe, Necef ve Kerbela'yı dolaşarak Hz. Ali ve Ehl-i beyt imamlarının kabirlerini ziyaret edip tekrar Bağdat'a gelir. Oradan Medain, Samerra, Musul, Nusaybin yoluyla Abdal Musa asitanesine döner. Menakıbname, Kaygusuz ve yanındaki kırk abdalın Abdal Musa tarafından karşılanması, Kaygusuz'un cuşa gelerek şeyhine kavuşmasının sevincini anlatan bir şiir söylemesiyle sona erer.

Menakıbnamesiyle Abdal Musa Velayetnamesi'nden ve şiirlerinden, onun Bektaşiliğin bir tarikat olarak örgütlenmesinden önce Anadolu'da Hacı Bektaş kültünün yerleşmesi ve yaygınlaşmasında birinci derecede etkili olan Abdal Musa'nın müridi olduğu,

kendisine Kaygusuz mahlasının mürşidi tarafından verildiği, XIV-XV. yüzyıllarda Anadolu'da yaygın bulunan Abdallar zümresine mensup olması dolayısıyla şiirlerinde Kaygusuz Abdal mahlasını kullandığı anlaşılmaktadır.

Kaygusuz Abdal, vasiyeti üzerine Mukattam dağı eteğindeki mağaraların bulunduğu bölgeye defnedilir. Öte yandan Kaygusuz'un Elmalı'ya bağlı Tekke köyünde bulunan Abdal Musa Türbesi'nde gömülü bulunduğuna dair yaygın bir kanaat varsa da bu kanaati doğrulayacak kanıt bulunmamaktadır. Nitekim buradaki türbenin Abdal Musa'ya ait olduğunu zikreden Evliya Çelebi Kaygusuz Abdal'ın mezarından bahsetmemektedir.

Bektaşiliğin teşekkülünden önce yaşamasına ve eserlerinde Hacı Bektaş-ı Veli'ye ve Bektaşiliğe atıfta bulunmamasına rağmen mürşidi Abdal Musa ile birlikte Rum Abdalları ve Kalenderiler zümresine mensup olmaları, bu zümrelerin XVI. Yüzyılda ortaya çıkmasından sonra giderek Bektaşiliğin içinde erimeleri sebebiyle Kaygusuz Abdal bu tarihten itibaren Bektaşiliğin önemli şahsiyetlerinden biri olmuş, Ehl-i beyt'e bağlılığı, tevella ve teberra sahibi olduğunu gösteren şiirlerinden dolayı Alevi-Bektaşi edebiyatının kurucusu sayılmıştır.

Kaygusuz Abdal'ın Kahire'de kurduğu tekkenin Bektaşiler'in dört halife makamından biri olması

(diğerleri Hacıbektaş, Necef, Kerbela), Kaygusuz'un Bektaşiler arasında şeyhi Abdal Musa'dan daha üstün bir dereceye sahip bulunduğunu göstermektedir. Eserleri Budalaname, Kitab-ı Miglate, Vücudname, Dilgüşa, Sarayname, Divan, Gülistan, Mesneviler'dir.

Eski ismi Gilevgi olan ve ilçeye 25 km. mesafede bulunan *Özdemir* köyünün batısında Çalca dağının tepesinde Gilevgi Kalesi, dağın eteğinde de höyük bulunmaktadır. Köy mezarlığı içersinde Abdal Musa'nın müridlerinden **Kilerci Baba** adındaki zatın türbesi vardır. Eskiden beri evlenemeyen kızlar ve erkekler, çocuğu olmayan eşler ve askere giden gençler bu zatın türbesinden toprak alırlar ve yanlarında taşırlar. Böylece sağ salim vatanlarına dönerler, diye bilinir. Ayrıca köyün doğusunda bulunan Karakaya (Eren) dağının tepesinde de bir türbesi vardır. Dağda kaybolan koyunları barındırır, keçi ırkını barındırmaz.

Baltası Gedik Mahmut Baba Abdal Musa Hazretlerinin oduncusu, bir rivayete göre ise de kardeşidir. Alanya Beyi'nin oğlu Gaybi, bir av sırasında Abdal Musa dergahına gelir ve burada Abdal Musa Hazretlerine intisap eder. Alanya Beyi, oğlu Gaybi'nin Abdal Musa dergahında zorla tutulduğunu zanneder. Adamlarını Elmalı'ya Abdal Musa Hazretlerinin üzerine gönderir. Hristiyan Teke Beyi Kılağası İsa Elmalı'ya

hareket eder. Bu haberi alan Abdal Musa Hazretleri de dervişleriyle onları karşılamaya çıkarlar.

Hristiyan Teke Beyi Kılağası İsa'nın adamlarıyla Abdal Musa Hazretlerinin dervişleri Elmalı'nın kuzeybatısındaki Baltası Gedik Türbesinin olduğu yerde karşılaşırlar. Savaşta Abdal Musa'nın oduncusu Mahmut Baba, Kılağası İsa'nın kafasını baltasıyla uçurur. Kılağası İsa'nın adamları da dağılırlar. Bu olaydan sonra Abdal Musa Hazretleri,

—Beni ziyarete gelen önce seni ziyaret etsin, sonra bana gelsin! Diyerek Mahmut Baba'ya bu olayın olduğu yere dergahını kurmasını söyler.

Mahmut Baba dergahını burada kurar. O zamanlarda Elmalı'ya gelen Antalya yolu Baltası Gedik mevkiinden geçmektedir. Günümüzde Baltası Gedik'te doğudan Elmalı'ya üç yol geldiği görülür. Bunlardan güneydoğudan gelen yol Gökpınar'dan, ortadan gelen yol Semahöyük'ten, üstten gelen yol da Bayındır'dan gelir. Ortadan gelen Semahöyük yolu Elmalı'nın eski Antalya yoludur.

Baltası Gedik dergahı Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar açıktır. 1925 yılında çıkarılan Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu'yla bu dergah da kapatılır. O günleri çocukluğunda yaşayan bir zat şunları anlatır. "Burada biz çocukken dervişler yaşardı. Dergahın her tarafı meyve

ağaçlarıyla doluydu. Dergahın içinde şadırvanı, aşevi bulunuyordu. Şu koca meşenin altında dervişlerin mezarları yer alıyordu. Buradaki dervişlerin birinin adı "Çuldum puldum" idi. Üstü başı eski giysilerden olduğu için onu böyle çağırıyorlardı. Birisi ona "Çuldum puldum!" diye seslendi mi o da "Baltası Gedik'te buldum!" diye cevap veriyordu. Çuldum puldum ve iki dervişin mezarı türbenin üst (kuzey) tarafındadır."

2000'li yılların başında Elmalı Belediyesi Baltası Gedik Türbesinde düzenleme çalışmaları yapar. Türbenin etrafı dozerlerle açılırken, türbenin kuzeyinde üç dervişin mezarı çıkar.

Bu gün buraya pek çok ziyaretçi gelmektedir. Elmalı'ya tepeden hakim olması, soğuk suyu ve söğütlerin gölgesiyle beğenilen bir mesire yeridir. Abdal Musa'yı seven Müslümanlar burada kurbanlarını kesmekte, dualarını ve ziyaretlerini yapmaktadırlar. Özellikle Kadir gecelerinde ve Abdal Musa'yı Anma Şenliklerinde ziyaretçisi pek çok olmaktadır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Abdal Musanın halifelerinden Sevindük Sultan'ın medfun bulunduğu ve birkaç fukarasının bulunduğu Sevindük Dede köyünden söz eder[166]. Günümüzde Tekke Köyü sınırları içerisinde Sevindik Baba Mezarlığı vardır. Abdal Musa Türbesinin

---

[166] Seyahatname. Evliya Çelebi. Cilt IX. Sh. 275

yaklaşık 1,5 km güneyindeki tepe üzerinde bulunan **Oturak Baba** Mezarlığı ve özel mülkiyette bulunan **Mestan Dede** Türbesi bulunmaktadır.

Elmalı'da doğmuş olan **Abdulvehhab Ümmi**'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir[167]. 1595'te memleketinde vefat etmiş olup Pınarbaşı mevkiindeki türbesi halen bir ziyaretgahtır. Evliya Çelebi, Seyahatname'sinin "Ziyaretgah-ı Elmalı Şehri" başlıklı bölümünde, Vahib Ümmi'den şöyle bahseder[168]. "Pınarbaşı'nda Abdülvehhab Efendi'nin bir mesiregah asitanesi var kim ehibba ve erbab-ı zürefanın aramgah ve namazgahıdır. Anda bir kubbe-i ali içinde medfundurlar (K.s.)."

Zamanında eğitim ve irşad faaliyetlerini sürdürdüğü hankahın yanına yapılmış olan ahşap türbede kendisiyle birlikte eşinin ve iki çocuğunun mezarları bulunmaktadır. Abdulvehhab Ummi'nin önemli özelliği, Osmanlı asırlarında en yaygın tarikatlardan biri olan Halvetiyye'nin Orta kol olarak adlandırılan Ahmediyye kolunun Mısriyye şubesinin ilk temsilcisi olmasıdır. Abdulvehhab Ummi'nin erkanını devam ettiren halifesi Eroğlu Nuri olmakla birlikte Şeyh Armağan ve Şeyh Ömer Mazhari de onun halifelerindendir. Şeyh Ömer Mazhari hakkındaki bilgiler, Abdulvehhab Ummi'den

---

167 Melek Dikmen. Elmalı'da İrfan Geleneği ve Eroğlu Nuri

168 Seyahatname. Evliya Çelebi. Cilt IX. Sh. 280

seyr u suluk görüp hilafet aldıktan sonra Denizli'ye gelip burada vefat ettiği yönündedir. Oğlu Zuhuri'yi kendisi yetiştirmiş olup daha sonra hilafete getirilmiştir. Zuhuri, Denizli'de yaşamakla birlikte zaman zaman merkez dergah olan Elmalı'ya da gidip gelmiştir. Her ikisinin de şiirleri bulunmaktadır. Abdulvehhab Ümmi'den sonra posta geçen Eroğlu, Malati mahlasıyla şiir yazan Hak aşığı sufinin yanında kendisinden sonra hilafete geçen Ümmi Sinan'ı da yetiştirmiştir.

Elmalı'dan olan **Ümmi Sinan**'ın doğum tarihinin 1563-1567 yılları arasında olduğu tahmin edilmektedir[169]. Medrese eğitimi görmüş olan Ümmi Sinan kendi adıyla anılan medresede dersler vermiştir. Elmalı'daki mezarı ve asitanesi, vefatından bu yana büyük bir ziyaretgahtır. Kendi adı ile anılan caminin duvarına bitişik olan eski türbe 1926'da yıkılmış olup 1959'da yapılan yeni türbe yine camiye bitişik olarak yapılmıştır. Ümmi Sinan'ın Süleyman ve Selami Halil adındaki oğulları tasavvufi eğitimlerini babalarından almışlardır. 1716 tarihinde vefat eden büyük oğlu Süleyman Efendi şiirlerinde 'Hakiri' mahlasını kullanmış olup mezarı babasının türbesi içindedir. Hakiri Süleyman Efendi de Denizlili Mustafa Nuzuli'yi yetiştirerek Kula'ya göndermiş, bu halkayı devam ettirmiştir. Aynı zamanda Murtaza Ali ve İbrahim adında her ikisi de tasavvufi eğitimden geçmiş

---

169 Ümmi Sinan. A. Azmi Bilgin. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42

şair iki oğlu vardır. Ümmi Sinan'ın torunu Murtaza Ali'nin, Ziyai mahlası ile yazdığı şiirler Divançe-i İlahiyat adındaki Mecmua'dadır. 1728 tarihinde vefat eden Ziyai'nin kabri, dedesi Ümmi Sinan'ın türbesi içindedir. Ziyai'nin oğlu Süleyman da, Hakiki mahlası ile şiirler yazmıştır. Ümmi Sinan'ın dergahında yetişmiş pek çok şahsiyet bulunmaktadır.

Oğulları dışında Uşaklı Şeyh Mehmed Efendi başta olmak üzere Kütahyalı Gulaboğlu Askeri, Uşaklı Muslihuddin Mustafa Efendi, Uşaklı Ahmed Matlai, Müfti Derviş Çavdaroğlu Ahmed Efendi, Kütahya yakınlarındaki Aslan'da oturan Subhi ve Niyazi-i Mısri gibi çok sayıda derviş yetiştirmiştir. Ümmi Sinan'ın yetiştirdiği isimler arasında en önemlisi, kendisinden sonra hilafete geçen Niyazi-i Mısri'dir.

Ümmi Sinan'ın Kutbü'l-meani ve Divan isimli iki eseri bulunmaktadır

Kınalı Türbesi, ilçeye 14 km. mesafede bulunan Eskihisar (Köyü) Mahallesi Kınalı Mevkiinde yer almaktadır. Köy yakınındaki türbe 6 Mayıs tarihinde Hıdrellez Törenleri kapsamında köylüler ve çevreden gelenler tarafından topluca ziyaret edilmektedir. Türbe betonarmeden kare plana yakın inşa edilmiştir. Çatısı kiremit kaplıdır.

İlla Baba Türbesi, Çalpınar (Köyü)

Mahallesindedir. Köy içinden geçen derenin karşı tarafındadır. Çalpınar köyünün eski adı **İlla**’dır. Köyün ismini burada medfun olan İlla Baba’dan aldığı söylenmektedir. Ermiş bir zat olarak anılmaktadır. Türbe betonarmeden kare plana yakın inşa edilmiştir. Türbe içinde üç sanduka bulunmaktadır.

Hamza Dede türbesi, ilçeye 14 km. mesafede bulunan *Beyler* (köyü) Mahallesindedir. Hamza Dedenin kim olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Türbe üstü açık mezar şeklindedir.

Hacı Baba türbesi, ilçeye 10 km. mesafede bulunan *Küçüksöğle* köyünün güneyinde, Kızlarsivrisi’nin eteğindedir. Hacı Babanın kim olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Türbe yığma taştan, düz çatılı, dikdörtgen planlı inşa edilmiştir. Özensiz yapımış bir türbedir.

Çoban İsa Türbesi, ilçeye 20 km. mesafede bulunan *Çobanisa* (Köyü) Mahallesindedir. Çobanisa köyüne adını veren zat, geçimini çobanlıkla sağlayan ermiş bir veli olarak anılmaktadır.

İlçeye 14 km. mesafede bulunan *Eskihisar* köyündeki cami ise XVIII. Yüzyıldan kalmadır. 2008’de restore edilmiştir.

Finike Evliyaları

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Finike hakkında şunları kaydeder[170]. Finike Kalesi Teke Eyaletinde Paşa hassıdır. Subaşısı vardır. Ve yüzelli akçe kazadır. Serdarı ve Dizdarı ve yetmiş neferatı ve gümrük emaneti vardır. Kale askerleri maaşlarını gümrük gelirlerinden alırlar. Amma idare yeri ve idarecisi ve Müftüsü Elmalı şehrindedir. Deniz kenarında bir derbendi çok güzeldir. Ve Mısır iskelesi olmak ile her sene çok gemiler gelip gümrük alınır. Ve Kalesi tepe üzerinde şekli beşgen bir sağlam olan küçük bir kaledir. Kapladığı alan malumum değildir. İçinde bir cami ve komutan ve asker evleri ve buğday ambarları vardır. Alçak bir demir kapısı vardır. Ve binası önünde deniz içinde bir sağlam mendirek kulesi vardır. Toplar ile tarafını korur. Bu kule sonradan inşa edilmiş, başka askeri ve komutanı vardır. Ve bunun kale dibinde bir dış mahallesi vardır. Hepsi toprak örtülü üç yüz evdir. Çarşı içinde camisi cemaati kesireye maliktir. Ve hani hamamı ve cümle dükkandır. Ve serapa bu kentin doğusunda limon ve turunç ve bağ ve bahçedir. Hatta yüz limon turunç bir akçeye satılır. Ve buna yakın kasabada Abdal Musa Sultanın bir hasta bakım yeri vardır. Bu dahi limon turunç ve nar ve incir hastalara iyi gelir. İçinde iyileştiren maddeler vardır. Bir dilimi sağlık getirir. Fakat bir vakfı olmadığı halde fukarası (Fakiri)

---

[170] Evliya Çelebi. Seyahatname. Cilt. IX. Sh. 276

azdır. Amma yine kırk elli fukara eksik değildir. Bunun bahçesi içinde (Nazar Dede) gömülüdür.

Dergaha ismini veren Kafi Baba'nın asıl ismi "Muhammed Bin Nida-i Kasım'dır[171]. Nida-i Kasım Baba, 1826 yılındaki büyük yıkımdan nasibini almış bulunan Bektaşi dergahlarında el yazma suretlerinin bulunduğuna inanılan ve ünlü Alamut dailerinden Hasan Sabbah'ın "İkan" isimli batıni Kur'an tefsirine ilişkin yazmış olduğu ve tamamen hurufi öğelerle işlenmiş 'Maarifname-i Kaf u Nun' isimli eserin sahibi olarak bilinir. Kafi Baba'nın Hurufilikten etkilenerek bu çalışmayı gerçekleştirdiği rivayet edilir. Gerçekte Nidai Kasım'a bu eserinden dolayı Kafi Baba dendiği söylenmektedir. Menakıbname ve rivayetlerde ise Kafi Baba'ya ilişkin olarak şunlar anlatılır. "Abdal Musa Sultan kırk dervişini Kaygusuz Abdal'ın emrine vererek Mısır'a gönderir. O dönemler Mısır sultanının (verem) hastalığı olan bir kız evladı bulunmaktadır. Sultan Kaygusuz'dan yardım ister; bunun üzerine Kaygusuz Abdal yanında getirdiği dervişlerinden olan Nida-i Kasım'ı görevlendirir. Kasım derviş, hastaya nefes ve nazar eyleyerek kızı hızla sağlığına kavuşturur. Bu kerametten etkilenen Mısır Sultanı, Kasım Dervişten bir dileği olup, olmadığını sorar. Bunun üzerine Kasım

[171] Şevki Koca. Kafi Baba Bektaşî Dergahı

Derviş kuşağından Nefir'ini çıkarır[172]. Ve, "Sultanım fazla bir talebim yok, şu nefiri dolduracak kadar yağ verirseniz (bazı menkıbelerde pirinç olarak da geçer) yeterli bulunur.", der. Bunu küçümseyen Mısır Sultanı Nefir'e yağ koydursa da Mısır'ın bir yıllık yağ stoku boşalmasına rağmen nefirin dolmadığını görünce panik içinde seslenir. "Kafi derviş, kafi" bunun üzerine Kasım Derviş nefiri kuşağına yeniden takar. Ancak ondan sonra ismi Kafi Baba şeklinde anılır olur.

Kafi Baba Dergahı, Finike'nin kuzeyinde ve Antalya vilayetine yaklaşık 120 km. mesafede antik ismi Lymra olarak bilinen yöre sınırları içinde, Yuvalı köyünün bitişiğindedir[173]. Dergahın Postnişin sıralaması şöyledir. Kafi Baba (v. 1454), Ayni Hasan Baba (v. 1811), Kalecik'li Haki Baba[174] (v. 1813), Seyyid İbrahim

---

[172] Nefir Bektaşilikte mücerret dervişlerin kutsal emanetlerindendir. Genellikle geyik boynuzundan imal edilir. İki tarafı huni şekilde delikli bir boru olup, bir ağzı Hz. Ali'nin kılıcına benzer şekilde çatal olup, üflendiğinde "Hü" sesi çıkarır. İsrafil'in emaneti addedilir. Yuf borusu da denir.

[173] Gökhan Burkan. Antalya Çevresindeki Bektaşi Tekkeleri. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi. Antalya 2010

[174] Kalecikli Haki Baba, kısa bir dönem Kalecik Koçu Baba Dergahı türbedarlığı yapmıştır. Yeniçeri 66'ncı Orta Baba'lığı görevinde bulunmuştur. Horasanlı Muhammed Nur Baba (vefatı 1798) tarafından, Kafi Baba Dergahı postnişinliğine getirilmiştir. Asıl adı Halil'dir. Kendisi pir evinde medfûndur.

Baba (v. 1821), Mustafa Baba (v. 1859), Yaşar Agahi Baba (v. 1885), Cafer Baba (v. 1897), Süleyman Vehbi Baba (v. 1901), Ramazan Baba (v. 1911).

Kafi Baba Dergahının bugün için sadece temel kalıntıları kalmış olsa da türbesi, aslına pek uygun olmamakla beraber onarılmış durumdadır. Özellikle "Yuvalı" köyü memsuplarının gayretleri ile oldukça bakımlı durumdadır. Dergah Cumhuriyet döneminde büyük tahribat görmüş, kutsal emanetlerin hepsi yağma edilmiştir. Türbede bugün için görevli bir türbedar bulunmaktadır. Her yıl 31 Mayıs 2 Haziran tarihleri arasında Kafi Baba Şenlikleri düzenlenmektedir.

Ayni Hasan Baba, 1812 yılında Hakk'a yürümüştür. Denizli-Tavas Kazak Abdal Dergahı müntesiplerinden olup aslen Gördeslidir. Türbe Haziresinde medfun olup, kabir şahidesi tahribat sebebiyle okunamamaktadır. Kabri bugün için korunaklı durumdadır. Kabir taşında on iki terkli Bektaşi tacı bulunmaktadır. Vefatına kadar postnişinlik yapmıştır.

Yaşar Agahi Baba, Kafi Baba Dergahı 1826 yılı II. Mahmud tarafından faaliyetten men edilse de askeri

---

1798 tarihinde Dedebaba seçilerek Hacı Bektaş Dergahına yerleşmiştir. 1813 tarihine kadar Hacı Bektaş postnişini olarak hizmet vermiştir.

stratejik amaçlar nedeniyle fiziksel bir tahribata maruz kalmamıştır. Öte yandan bu dergah özellikle Kıbrıs Bektaşi dergahlarından gelen dervişlere ilk konaklama mekanı olmuştur. Tekke 1863 yılında Sultan Abdülaziz'in iradesi ile yeniden Bektaşiliğe devrolunduğunda Kafi Baba Dergahı postnişinliğine Seyyid Nebi Dedebaba tarafından, Kadiri tarikatı kökenli olan Belgradlı Yaşar Agahi Baba nasbedilir. Hacı Bektaş Dergahı'na vakfettiği bir nefes dergisinde üzerinde "Kafi Baba Dergahı Postnişini" kaydı olan bir mührü olup, 1869 kaydı vardır.

Cafer Baba, günümüzde Arnavutluk'ta bir kasaba olan Leskovik'lidir. Mehmet Ali Hilmi Dedebaba tarafından Kafi Baba Dergahı postnişinliğine nasbedilmiştir. Mücerred babalardandır. Kısa bir dönem hizmette kalabilmiştir. 1897 yılında Hakk'a yürümüş olup kabri Kafi Baba Dergahı haziresindedir.

Süleyman Vehbi Baba, aslen Amasya'lıdır. 1901 yılında Hakk'a yürümüştür. Kısa bir dönem bu dergahda postnişinlik yapmışsa da icazetnamesi seccadenişinlik üzeredir. Kabri, Elmalı Abdal Musa Dergahı'ndadır. Mehmed Ali Hilmi Dedebaba tarafından postnişin olarak nasbedilmiştir.

Beldede çevre köylülerinin "Bedri Zaman Baba" ve "Ali Baba" dedikleri zatlara ait yatır merkadleri bulunmaktadır.

Kafi Baba Dergahına, Ramazan Baba'nın Hakk'a yürümesi sonrasında, Salih Niyazi Dedebaba tarafından bir postnişin atanmak istenilmişse de gerek 1912 yılında çıkan Balkan Harbi ve gerekse "İttihat ve Terakki" cemiyetinin bu tekkeyi askeri amaçlar için kullanması üzerine post cumhuriyetin kuruluşuna kadar boş kalmış ve bu dergahın müntesipleri Abdal Musa Dergahında hizmet görmüştür. İstanbul Topkapı Dergahı postnişini Büyük Abdullah Baba burada yeniden bir toparlanmaya niyet etmişse de, bazı (kendini bilmeyen) süreklerin tacizine maruz kalması üzerine yeniden İstanbul'a dönmüştür[175].

Elmalı Halvetilerinden **Eroğlu Nuri**'nin tam adı, Eroğlu Nuri Yahşi Efendi'dir[176]. Elmalı ile Finike arasında bir yerde doğduğu kabul edilen Eroğlu Nuri'nin doğum tarihi bilinmiyor. Ailesi hakkında da bilgi bulunmayan Eroğlu Nuri'nin Finike ya da Turunçova'da yaşadığı kabul edilir. 1603 yılında vefat eden Eroğlu Nuri'nin mezarı Turunçova yakınlarındaki Alacadağ'ın zirvesine yakın bir yerdedir. Mezar çevre köylüler tarafından taşlar ve demir çubuklarla çevrelenmiştir.

---

[175] Topkapı Sur dışı, Maltepe Mahallesi, Fazlı Paşa Caddesi, El-Hacc Abdullah Efendi vakfına bağlı Bektaşi dergahı 1920 tarihli vakfiyesine göre "iki bab dükkan, on oda, iki sofa ve bir matbahı meştemil bir babane" den ibaretmiş. Bu gün Dergah müştemilatından eser kalmamıştır. Abdullah Baba 1921'de vefat eder.

[176] Melek Dikmen. Elmalı'da İrfan Geleneği ve Eroğlu Nuri

Mezarın baş kısmına, “Halveti pirlerinden Nuri Eroğlu yatmaktadır. Bu zat Sinan-ı Ümmi’nin hocasıdır. Ölümü 1603. Ruhuna Fatiha” yazılı bir kitabe konulmuştur. Halk arasında “Eren” adı verilen mezar, her yıl çok sayıda kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Eroğlu, Halvetiyye’nin “Orta Kol” olarak bilinen Ahmediyye ekolüne bağlıdır. Manisa’da ortaya çıkan Ahmediyye daha sonra İstanbul’u merkez edinmiştir[177]. Ahmediyye, Vahab Ümmi, Eroğlu Nuri ve Ümmi Sinan’la Elmalı merkezli olarak Antalya coğrafyasında etkili olmuştur. Sinan Ümmi’ye ait tarikat silsilenamesi ve Elmalı Kütüphanesi’ndeki Halveti silsilenamesinde Eroğlu Nuri’nin Halvetiye’nin Yiğitbaşı Kolu’nun kurucusu Şeyh Ahmet Şemşeddin Marmaravi’nin halifelerinden Şeyh Abdülvehab Ümmi’den el aldığı bilgisi yer alır. Bu bilgileri Eroğlu Nuri’ye ait eserler de doğrulamaktadır. Vahab Ümmi’nin vefatından sonra Halvetiye’nin Yiğitbaşı Kolu, Eroğlu Nuri tarafından temsil edilecektir. Eroğlu Nuri, Vahab Ümmi’nin; Ümmi Sinan, Eroğlu Nuri’nin; Niyazi Mısri, Ümmi Sinan’ın halifesidir. Sinan Ümmi, Divan’ındaki bazı şiirlerinde şeyhinden saygıyla söz eder. **“**Tasavvuf bi’t Tarikat” (Risale-i Şerif Elmalı Eroğlu Efendi), “Mir’atü’l-Aşıkin”

---

177 Yiğitbaşı Ahmed için bkn. Abdulhalim Durma. Evliyalar Şehri Manisa. Sh. 187-194

ve “Divan-ı İlahiyat” adında üç ayrı eseri olduğu kabul edilse de, bunlardan ilk ikisinin aynı eser olabileceği düşünülmektedir. “Tasavvuf bi’t-Tarikat” adlı risalesi, tasavvuf ve mürşidin gerekliliğini işleyen, talipler için yazılmış tasavvufa giriş niteliğinde bir eserdir. “Mir’atü’l-Aşıkin” ise günümüze ulaşmış değildir. “Tasavvuf bi’t Tarikat” ve “Divaniçe-i İlahiyat” Mustafa Tatçı tarafından hazırlanıp yayınlanmıştır. Mustafa Tatçı, “Tasavvuf bi’t Tarikat” ve “Mir’atü’l-Aşıkin”in “ayrı başlıklarla istinsah edilmiş aynı eserler olabileceğini” vurgular. Eroğlu Nuri’nin divanı da Elmalılı diğer sufilerle aynı temaları işler. Eroğlu’nun şiirleri, Ahmed-i Yesevi’den Hacı Bektaş’a, Yunus Emre’den Yiğitbaşı Veli’ye, Yiğitbaşı Veli’den Vahab Ümmi’ye uzanan geleneğin devamı kabul edilir.

Menkıbelerde Eroğlu’nun temizliğe verdiği aşırı önem öne çıkmaktadır. Yemek artığı ya da çöplerini mezarı yanında bırakma gafletine düşen ziyaretçilerin geride bıraktıkları bilinmeyen bir güç tarafından yok edilmekte, mezar çevresi her daim tertemiz olarak kalmaktadır.

Köylüler, Eroğlu Nuri’den “Eren” diye söz eder. Yapılan ziyaret, adanan adak ya da görülen rüyanın ardından dünyaya gelen erkek çocuklara Eren adının verilmesi yörenin geleneğidir.

Gazipaşa Evliyaları

Gazipaşa, Antalya ve Alanya ile birlikte yörenin Türkleşmesi süreci içinde Selinus, Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat'ın 1221 yılında Alanya'yı, 1225'e kadar da buradan itibaren belki de Toroslar'dan kaynaklanıp şehir merkezinden geçerek denize karışan beş büyük çayın zaman zaman sel baskınına neden olması dolayısıyla Selinti olarak anılmaya başlanmıştır. Ancak Selçukluların Alanya hariç fethi kısa sürmüş ve 1243'te 2. Gıyaseddin'in Kösedağ Savaşı'nda İlhanlılar'a yenilmesinden yararlanan Ermeniler burayı yeniden ele geçirmiş ve 1275'te Karamanoğluların fethine kadar onların elinde kalmıştır. 1270'lerdeki Moğollar'ın Anadolu işgali sırasında Selinti, Anadolu Selçuklu Devleti'nin Konya ve bağlı bölgeleri sınırları içinde yer almaktaydı. Anadolu beylikleri döneminde 1335 yılından itibaren Antalya ve civarı Teke Beyliği'nde kalırken Alanya, Selinti ve doğusu ile Kuzey yöreleri merkezi Konya olan Karamanoğulları hakimiyetine girmiştir.

Osmanlı Döneminde Fatih Sultan Mehmet'in Deniz Kuvvetleri Komutanı (Kaptan'ı Derya) Gedik Ahmet Paşa, 1470 yılında Alanya'yı, 1472 yılında ise Selinti, Anamur ve Silifke yöresini Karamanoğlu Beyliği'nden alarak Osmanlı hakimiyetine dahil etmiştir.

Ünlü gezgin Evliya Çelebi meşhur Seyahatname'sinin 126. sayfasında "18. yüzyıl'da Selinti kazası, İçel (Mersin) sınırları içerisinde Silifke Sancağı'na bağlı 26 köyü olan ve yıllık 80 akçe vergi veren bir kazadır. Deniz kenarında bakımlı cami ve evler ile yemyeşil dağlara sahiptir. Kıbrıs'a 70 mil uzaklıkta iskelesi vardır." demektedir.

İlçeye 5-6 km. uzaklıkla *Hasdere* köyünün Gazipaşa ilçesinin ilk yerleşim yeri olduğu söylenir. Burada bulunan türbenin kime ait olduğu bilinmemektedir. Tek kare mekandan oluşmakta olup üzeri kubbe ile örtülüdür. Kubbe geçişleri tromplarla karşılanmıştır. Herhangi bir süslemesi yoktur. Yakın zamanda köylüler tarafından onarılmıştır.

İlçenin Koru Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Koru Dağı halk tarafından kutsal kabul edilmektedir[178]. Koru Dağı'nın en yüksek noktasında yakın zamana kadar yaygın olarak adaklar adanıp dilekler dilenmekteydi. Dağda herhangi bir mezar ya da türbe olmamasına rağmen burada mübarek bir zatın yattığı, söz konusu zatın özellikle çocuğu olmayanlara yardımcı olarak dileklerini yerine getirdiği inancı yaygındır.

---

[178] Huriye Emen. Gazipaşa'daki Geçiş Dönemi ve Halk Hekimliği Pratiklerinde Orta Asya Türk Kültürü ve İnanç Sisteminin Tesirleri

Bakılar Mahallesi’ni Koru Mahallesi’ne bağlayan Kısık mevkiindeki Dede Beleni, Koru Dağı gibi yüksek olmayıp denize nazır bir yamaç üzerindedir. Buranın kudsiyetinin nereden geldiği hususu belli değildir. Ancak, halk burada mübarek bir şahsın yattığını ve her türlü dileği yerine getirdiğini ileri sürmektedir. Burası adını söz konusu zattan almıştır. Dilek sahibi, tıpkı Koru Dağı Dedesi’nde olduğu gibi, burada iki rekat namaz kıldıktan sonra uykuya dalar. Gördüğü rüyaya bağlı olarak dileğinin akıbetini tahmin etmeye çalışır. Genelde dilek sahibinin rüyada görmek istediği motif, aksakallı bir dededir. Dedenin rüyadaki tutumu, dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine dair ipucu olarak kabul edilmektedir.

Gündoğmuş Evliyaları

Gündoğmuş yöresi Cumhuriyet kurulmadan önce Senir ve Çündüre, bölgelerine ayrılıyordu[179]. Orta çağda siyasi ilişkileri daha çok Alaiye kazası veya Sancağı ile olmuştur. Alaiye'nin XIX. Yüzyıl sonlarında kaza statüsüne indirildikten sonra kısmen Akseki'ye bağlı olarak siyasi hayatını sürdürdüğü görülür. Karaman Eyaleti, Konya Sancağı veya Teke Sancağı adı altında idari bağlılıkları vardı. Bazı kayıtlarda Konya Vilayeti, Teke (Antalya) Sancağı, Senir Kazası olarak da geçer. XIX. Yüzyıl sonlarındaki kayıtlarda (1889'dan sonra) nahiye olarak geçmektedir. Senir Düşenbih nahiyesi olarak bazen Manavgat'a bazen Akseki'ye bazen de doğrudan Antalya Teke beyliğine bağlı idi. Çündüre nahiyesi ise daha çok Alanya ile ilişkili olmuştur. Gündoğmuş'un eski adı Eksere'dir.

Eksere köyü 1936'ya kadar Akseki'ye bağlı bir köy iken 1936'da 'Gündoğmuş' adıyla ilçe yapılır.

Sultan Cem'in Silifke Valiliği döneminde yaptırıldığı sanılan Cem Paşa Camii, Ali Köprüsü'ne ilaveten Umutlu köyü vadisindeki Kemer Köprü Sultan

---

[179] Dünden Bugüne Antalya. Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Cilt. I

Alaaddin Keykubat tarafından yaptırılarak günümüze kadar varlıklarını sürdürmüştür.

Cem Sultan Cami ayakta kalabilen tek Osmanlı eseridir. 1954 yılından itibaren üç kez restore edilmiştir. Caminin minaresi yöreye özgü kesme taştan ve tek şerefeli olarak inşa edilmiştir. Cami kare planlı olup, giriş ve asma kat olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Caminin merkezi kubbesi dört yarım kubbe üzerinde oturmakta ve bu yarım kubbeleri de dört büyük sütun taşımaktadır. Caminin girişinin her iki yanındaki bölüm ve minarenin yanındaki şadırvan yapıya sonradan eklenmiştir.

Naim Hoca, Gündoğmuş'un ilk müftüsü Ali Rıza Efendi ile eşi Ayşe Hanımın sekiz çocuğunun en büyüğüdür[180]. 1908 yılında Gündoğmuş'ta (eski adıyla Eksere) doğmuş ve dedesi müderris Naim Efendinin adını almıştır.

Müderris Naim Efendinin ailesi Eksere'ye, Horasan-Konya üzerinden gelmiştir. Müderris Naim Efendi Konya'dan aldığı icazetle Alanya'ya (eski adı ile Alaiye) gidecek iken, yolu üzerindeki Eksere'yi yurt tutup yerleşir. Eksere'deki medrese'de hocalık yapar.

---

[180] http://www.gundogmushaber.com/

Talebeleri onu o kadar çok severler ki, “Allah bize hocamızın acısını göstermesin!” diye dua ederler. Adeta kaderin cilvesi olarak, ‘Çakal Sokmağı’ denen yerde talebeleriyle yol yaparlarken, kopan bir kayanın altında kalarak hep birlikte can verirler.

Müderris Naim Efendi’den sonra medresedeki göreve oğlu Ali Rıza Efendi devam eder. Ali Rıza Efendi Manavgat müftüsü iken, yaz aylarında Eksere’ye gelerek, medresedeki görevini de sürdürür. Aksekili Milletvekili Rasih Kaplan, memleket ziyaretlerinde, yakın dostu Ali Rıza Efendiyle buluşmakta zorluklar yaşayınca, “bak Hoca bu böyle olmayacak. Ben Eksere’yi ilçe yaptırayım, senin de buraya müftü olmanı sağlayayım, yerin yurdun belli olsun!” der. Rasih Kaplan verdiği sözleri yerine getirir. Onun bu hizmeti unutulmasın diye, Ali Rıza Efendinin oturduğu evin bulunduğu semte “Kaplan Mahallesi” adı verilir.

Kemer köprü ilçe merkezine yedi km. mesafede bulunan Umutlu köyünün alt kısmında yer almaktadır. Alara çayı üzerinde Sultan Aleaddin Keykubat tarafından inşa ettirilmiştir. Köprü bir büyük ve bir küçük olmak üzere iki kemerden oluşmaktadır. Köprünün tamamı günümüze kadar ayakta kalmayı başarmıştır. Burası Konya-Alanya kervanyolunun önemli geçiş noktasıdır.

Ali Köprüsü *Güneycik* köyünün alt kısmında yer almaktadır. Kemer Köprü gibi bu köprü de Konya-

Akseki ve Alanya Selçuklu kervanyolunun geçiş noktasıdır. İki büyük kemerli olan bu yapı, diğer köprü gibi, sağlam olarak günümüze kadar ayakta kalabilmiştir.

İlçeye 48 km. mesafede bulunan *Karaköy* sınırları içinde köyün yaklaşık 3 km. güneyindeki kale dağın tepesinde yer almaktadır. Burada Bizans dönemine ait kilise, hamam, antik yol, çeşme ve akropol kalıntıları bulunmaktadır.

Sultan Kadın Evliyasının kabri, ilçenin kuzey tarafında ve Antalya Konya il sınırı yakınlarında, Alanya yörüklerinin çıktıkları yaylaların hemen yanında bulunan Geyik Dağı (Halk arasında Giği Dağı olarak bilinir)'nın tepesindedir[181]. Yatır olarak bilinen yerde belirgin olarak bir mezar ya da benzeri bir şey yoktur. Sadece küçük bir taş yığını ve bu taşların yanında yaklaşık 40-50 cm. çapında bir delik bulunmaktadır.

Yöre halkının anlattığına göre, Sultan Kadın bir gün atı ile giderken bugünkü Sultan Pınarı diye anılan pınarın yanına gelince kış bastırmış ve orada kardan geçemeyerek mahsur kalmış. Kar geçit vermeyince kanatlanarak uçmuş ve Giği Dağı'nın tepesindeki deliğe girmiştir. Onu arayanlar deliğin ağzında Sultan Kadın'ın

---

[181] Türktaş Metin, Alanya ve Köylerindeki Türbe ve Adak Yerleri –II-

elbisesinin bir parçasını bulmuşlar ve onun o deliğe girdiğine kanaat getirerek orayı bir ziyaretgah haline getirmişlerdir.

Sultan Kadın Evliyası, yöre halkı tarafından çok itibar gören bir yerdir. Bu yaylalar sadece yazları çıkılabilen bir yer olduğu için burası ancak yazları ziyaret edilebilmektedir. Yatırın bulunduğu Geyik Dağı'nın yüksekliği yaklaşık olarak 2885 m. dir. Buraya ziyarete çıkanlar iki rekat namaz kılarlar ve dua ederler. Halk her türlü şikayetinden dolayı buraya gelebilmektedir. Mehmet Eröz, Yörükler isimli eserinde bu Evliya hakkında şunları anlatır. "Yatıra bu havalinin yörükleri ağustosta ziyarete gidip kurban keserler, iki rekat namaz kılarlar. Bekar erkekler, "Dolandım geldim ocağına, bir kız ver kucağıma", Çocuğu olmayanlar, "Dolandım geldim ocağına, bir evlat ver kucağıma" diye dua ederler. Aynı şeyleri bayanlar da yapmaktadırlar. Vaktiyle Konya'dan bile gelenler olurmuş."

İbradı Evliyaları

XVII. Asırda Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde İbradı'nın oldukça mamur ve mühim bir belde olduğunu yazar[182]. Vakıf kayıtlarında Kuyucu İsa, Ayne, Hoca Musa, Şeyh Mehmet ve Mevlana Abdülkadir tarafından yaptırılan mescit, cami ve medreseler vardır. XVIII ve XIX. Yüzyıllarda İbradı bir ilim ve zenginlik merkezi olmuştur.

Alemdar'ın ölümü ve yeniçerilerin üstünlüğü üzerine, Nizam-ı cedit teşkilatına memur olan İbradılı Kadı Abdurrahman Paşa askeriyle oturduğu Selimiye Kışlası'ndan bir kömürcü kayığına binerek Gemlik'e kaçar ve oradan Kütahya ve sonra yanında Alaiye ve Beyşehri sancakları vergi toplamaktan sorumlu memuru olan oğlu Abdullah Paşa ve büyük oğlu medrese Hocası Mehmet Bey olduğu halde İbradı'daki evine sığınır[183]. Kapukulu askerlerinin ısrarı üzerine Kadı Paşa'nın diri veya ölü ele geçirilmesi için bir ferman çıkarılır. Bu fermanın gereği için Teke vergi memuru Kapıcıbaşı Hacı

---

182 Dünden Bugüne Antalya. Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Cilt I-II. Böyle nakledilse de, Tarık Minkari, İbradı'nın Tarihi isimli makalesinde, Evliya'nın "Taşlık ve çalılık olduğu için ulaşamadım", demiş olduğunu kaydeder.

183 Mehmet Ak. Manavgat'ta Bir Ayan Ailesi Tugayoğulları

Mehmet Ağa’ya görev verilir.

Hacı Mehmet Ağa Antalya yöresinden topladığı on bin kadar yeniçeri ile İbradı’yı basar. Kadı Paşa İbradı’ya beş saat mesafede bulunan Zilan Köyü dağlarına kaçmışsa da, tutularak İbradı kasabasında Medrese Çarşısındaki konağında Ocak 1809’da boğdurulmuş ve Abdullah Paşa ile Medrese Hocası Mehmet Beyin idamları hakkında ferman yok iken, Tekeli oğlu Hacı Mehmet Ağa’nın oğlu İbrahim Bey, Abdullah Paşa ile dargın olduğundan Abdullah Paşa ve bir gün sonra Mehmet Bey idam edilmiştir. Bu üç kişinin kabirleri İbradı Mezarlığındadır.

“Hüvel hallakulbaki. El merhum vel mağfur. El muhtaç ila rahmeti rabbihil gafur. Sabikan Anadolu Valisi iken maktulen vefat eden Kadı Abdurrahman Paşa ruhiçün fatiha. 10 Z. 1223.”

Diğer taşta, *“Hüvelbaki. Ya İlahi ol mubarek ismi pakin izzeti Hem Resulün arı alem şahı kevneyn hürmeti. Eyle kabrim revzai cennet ya ilahel alemin. Gece gündüz eylesinler hun gilman hidmeti. Merhum Kadı Abdurrahman Paşa Zade. Maktulen vefat eden merhum. Seyid Mehmet Bey ruhiçün Fatiha. 22 7.1223.”*

Üçüncü taşta aynı ibare ve *“Abdullah Paşa 22. 7. 1223”* yazılıdır.

Kadı Abdurrahman Paşa ile Tekelioğulları arasında yaşanan çatışma sırasında Kadı Paşa ve oğullarının ortadan kaldırılmasıyla bunlara ait mal varlığı Tugayoğulları ile Tekelioğulları arasında paylaşılır.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Mısır Orduları ile İbradı'ya ilerlediği zaman, kılavuzlar İbradı üzerinde dururlar. "Havali-i Mezkurun Kesret-i rical-i mühimmiye ve ilmiyeye ve fukahaya maliki, sahip ve fakat bir sengistan mahal" olduğunun söylenmesi üzerine, İbrahim Paşa'ya, devletin kilit noktalarını elinde tutan bu kişilerin memleketlerini hoş tutmanın lüzumu hatırlatılmış ve gerekince, zevattan faydalanmak düşüncesiyle bir zabit kumandasında 70-80 kişilik bir müfreze İbradı'ya gönderilmiştir. Tecrübeli eşraf ve ayan, bu hareketi soğukkanlılıkla karşılamışlardır. "Kış geldi, yollar kapandı" gibi bahanelerle askerleri oyalamayı başarmışlardır. İlkbaharda da istilanın siyasi ve askeri sonucu belli olduğundan askerler öteye beriye dağılıp gitmişlerdir.

Kentin girişinde yer alan İbradı Mezarlığında bir çok Osmanlı alimine ait mezar taşı bulunmaktadır. Mezarlığın kuzeyinde çevresi 24 m. olan ağaç Türkiye'deki en yaşlı kestane ağaçlarından birisi olup tahminen 1000 yaşındadır. Kadıların koyduğu kanunlara göre idam edilen Zeynep Hanımın asıldığı Kestane ağacı bugün bir orman görüntüsü verecek kadar büyüklüktedir.

Zeynep Hanımın kaybolmuş mezarının bulunduğu İbradı Mezarlığının hemen yakınındaki bu yaşlı ağacın halk arasındaki adı "Arapastık kestanesi"dir[184].

1878' de zabıta teşkilatı kurulmuş, Tapu, Nüfus, Adliye daireleri bir süre halka hizmet vermiştir. 1875'te Rüştiye açılmış, 1914'te Posta ve Telgrafhane hizmete girmiştir.

İlçenin Aşağı Mahallesinde bulunan Büyük (Çarşı) Cami 1878 yılında yanmış olup 1894 tarihinde onarım görür. İbradı'nın geçirmiş olduğu yangınlardan biri de 1889 Yangınıdır[185]. Süruri ve Şeyh Medreseleri bu

---

[184] 1861 yılının eylül ayında İbradılı Mustafa Efendi'nin evinde büyük bir yangın çıkar. Yangına, Mustafa Efendi'nin evinde çalışan siyahi cariye Zeynep'in sebep olduğu öne sürülerek, bu kadının kestane ağacında asılmasına karar verilir. "Alaiyye (Alanya) Sancağı dahilindeki İbradı kazası sakinlerinden Mustafa Efendi'nin evini ateşe veren Zeynep adlı siyah cariyenin mahallinde idamı ve bu tür hadiselerin bir daha vuk'u bulmaması için iktiza eden..." Mustafa Efendi'nin ahırında başlayan yangın üç saat içinde Mustafa Efendi'nin konağından diğer konaklara da sıçrar ve yüz otuzdan fazla ev ve odanın kül olmasına neden olur. Köleliğin Kanunen de tartışmalı olduğu o yıllarda, Mustafa Efendinin siyahi cariyesi Zeynep Hanım'ın çıkardığı yangından dolayı idam edildiğinin ceride-i havadis'te yayımlanmasının nedeni, "İbret-i alem için" "kanun hükmünden gafil olan cühela ahali"ye kanunun şedidesini hatırlatmak olsa gerektir.

[185] Mustafa Enhoş. Bütün Yönleri ile Akseki ve Aksekililer. İstanbul. 1974. Sh. 282

yangında yanar. Bu yangından sonra Bab-ı ali ve Meşihattaki nüfuzlu kişilerin desteği ile kasabanın yeniden inşaını sağlamak üzere Antalya-Konya arasındaki yolun yapımı projelendirilir. 1903-1908 yılları arasında sadrazam olan Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa Konya'da vali olarak bulunmaktadır. Çalışkanlığı ile bilinen vali bu yol yapımı münasebetiyle İbradı'ya gelir. İbradı'ya girerken kendilerine özgü kıyafetleriyle 180 küsur kadı hep birlikte yol boyunca Vali Paşa'yı karşılarlar. Paşa sağa bakar kadı, sola bakar kadı. Bu durum karşısında dayanamayıp, "kendimi Bab-ı Meşihat hanesinde sandım", der.

Konya İsyanı 2 Ekim 1920'de başlar. İbradılılar Kasap Ahmet Ağa'nın evinde toplanırlar. İsyana katılıp katılmamak üzere bir karara varılamaz. Aslında bir isyan ortamı da yoktur. Fakat abartılmış sözler çabuk yayılır. Bunun üzerine 3200 kişilik kuvvetiyle Demirci Mehmet Efe gelir, dört gün kalır. Kadı Etem Efendiyi, Kadı Niyazi Efendiyi ve Hacı Sadi'yi astırır. İhtiyar Halil Haşmat Efendi ise işkence ile öldürülür. Evlerde silah arama bahanesiyle değerli eşyalar yağma edilir. Ayrıca Demirci Efe'nin istediği sefer masrafı 5000 lirayı halk öder[186]. Asıl karışıklığı yapan Hak ve Halife Cemiyeti

---

[186] Çok kısa bir süre sonra kendisi de isyan eden Demirci Efe'nin yakalanması için Güney cephesi Komutanlığının 11 Aralık'ta başlattığı harekat içinde ilk teması 16 Aralık'ta

adına vilayeti zapt etmeye kalkışanlar kaçıp ele geçmezler. İsyana fiilen katılan, teşvik eden, yardım eden ve Efe gelirken kaçan Ali Cemil, Kunduracı Ahmet, Kadı Şaban, Kadı Esat, Veliyiddin, Pehlivan Hasan, Hocanın Mustafa sürgüne mahkum edilirler. Genel aftan faydalandıkları gibi İstiklal Mahkemesinin lağvından sonra da beraat ederler.

İbradı'yı Akseki'ye bağlayan yol üzerinde bulunan mezarlıkta sanat değeri yüksek olan mezar taşları yer almaktadır.

Macit Selekler'in 1919-20'li yıllara dair gözlem ve tasvirinden İbradı'yı görürüz[187]. "*Evler sık, sokaklar dardır. 332 yangınında iki büyük cami, bir han, 160 ev, bir mektep yandığı halde derhal yapılmıştır. İki kahve, bir kunduracı, üç bakkal, bir çilingir, iki demirci dükkanı çalışır haldedir. Yanan camilerden başka Cuma kılınan iki cami, üç mescit ve bir de medrese vardı. Köy içinde iki pınar ve 6 metre derinliği olan elli kadar kuyu ve iki tane*

Keçiborlu'nun 20 km. kadar Güneydoğusunda İğdecik Köyü'nde gerçekleşmiş, arazinin engebeli oluşundan yararlanan Mehmet Efe kaçmıştır. 18 Aralık'a süren takibatta Demirci'nin 800 adamından 700 kadarı yakalanmıştır. Araya sokulan aracılar vasıtasıyla ikna edilen Demirci Mehmet Efe 30 Aralık 1920'de teslim olur. Daha önceki hizmetleri karşılığında hayatı bağışlanan Mehmet Efe köyünde sakin bir hayat sürdürerek 1959 yılına kadar yaşamıştır.

[187] Mahmut Davulcu. Ormana Yöresi Geleneksel Konut Mimarisi Ve Yapıcılık Geleneği

de sarnıç su ihtiyaçlarını temin eder.”

Ormana beldesi sivil mimarlık örnekleriyle doludur. Ormana’daki eski medresede Nakşibendi Şeyhi Abdurrahman Hadimi 1830’lu yıllarda ders verir. Buradan bir çok mahalli alimler yetişmiş olup son ders veren müderris Hacı Hafız Ahmet Cantez’dir. Üçü halen mevcut ve faal yedi camisi, içinde binlerce yıllık mezar taşları bulunan yüzlerce dönümlük irili ufaklı sekiz mezarlığı, 1919 yılında çıkan bir yangın sonucu şimdi yok olan 20-30 odalı medresesi vardır. 1968’de yıkılan ahşap minarenin yerine yenisi yapılır.

Ormana’da türbesi olan ünlü mutasavvıf, öz Türkçe şiirleri ile tanınan **Ali Zelili Baba**’dır[188]. Ayrıca Ali Zelili Baba türbesinin hemen alt başında yine beldede çok değer verilen halk aşığı **Gaybi Dede**’nin mezarı bulunmaktadır.

---

[188] http://www.eskieserler.com/’da hakkında şunlar kaydedilir. Mutasavvıf-şairdir. XVII. yüzyıl'da yaşadı, doğduğu köyde öldü. Asıl adı Ali'dir. Kadiri süfî ve bilginlerindendir. Nasıl bir öğrenim gördüğü hakkında bilgi yoktur. Niyazül-Müznibîn adlı mesnevisinden anlaşıldığına göre İslamî ilimlere oldukça vakıftır. Eserini II. Selim'in oğlu III. Murad'a ithaf etti. Doğum ve ölüm yeri Antalya / Akseki’dir. Cemal Kurnaz’ın 1979’daki yüksek lisans tezi Ali Zelili Efendi’nin bu eseri üzerinedir.

Kaş Evliyaları

Şehir Orta Lykia'daki eski Antiphellos kentinin üzerinde kurulduğundan dolayı günümüze kadar gelen pek fazla kalıntı yoktur[189]. Kaş'ta buluşmuş olan iki dilli bir kitabeden, Kaş'ın altındaki kentin Antiphellos olduğu kesin olarak anlaşılmıştır. Ancak Kaş'ın daha eski ismi Habesos'dur. Yerleşim yerine Kaş'ın adının verilmesinin Teke beyi zamanında olduğu, sahilin yarım ay şeklinde oluşu ve tıpkı Kaş'a benzemesi ve hemen karşısında bulunan Meis adasının coğrafi konumunun göze benzemesinden kaynaklandığı söylenir[190]. Kaş belediyesi 1923 yılında kurulmuştur.

Ahi Devlethan Zaviyesi Teke sancağına bağlı Kalkanlı kazasında tesis edilmiştir[191]. 1455 tarihinde, zaviyenin daha önce yapılan tahrir defterlerinde yer aldığının ve vakıfları ile ilgili Yıldırım Bayezid ve Mustafa Çelebi zamanında nişanlar verildiğinin belirtilmesi, muhtemelen XIV. Yüzyılda kurulduğunu göstermektedir. 1455'te zaviye şeyhliği, Ahi Yusuf'un oğlu Halil Fakih'in tasarrufundadır. Zaviyede şeyhlik makamının babadan oğula geçmesi, adı geçen kimselerin

[189] http://www.kulturvarliklari.gov.tr/
[190] http://www.kas.bel.tr/
[191] Kalkanlu (şimdiki Kaş-Kalkan)

Ahi Devlethan'ın soyundan gelen kimseler olduğunu göstermektedir.

Belediye Mahallesindeki Yeni Cami 1886 tarihli kitabesiyle bazilikal bir kiliseden dönüştürülmüştür. Yeni Cami, 1881 yılında o dönem Kaş'ın nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Rumlar tarafından kilise olarak yapılmıştır. Rumların 1924 yılında yapılan mübadele sonrası Kaş'ı terketmesi ile yapı, 1963 yılına kadar atıl durumda kalır. O sene Mehmet Çukurbağlı adlı vatandaşın katkıları ile yapılan restorasyon sonucunda yapı, camiye çevrilerek ibadete açılır. Minare de bu sırada eklenir. Caminin girişindeki Rumca yazı korunmaktadır. Kiliseye ait birçok küçük yapı, caminin avlusunda muhafaza edilmektedir.

İlçeye 25 km. mesafede bulunan Kasaba köyünde 1772 tarihli kitabesi olan Yusuf Ağa (Nasreddin) Camiinin banisi Yusuf Ağa'dır. Kesme taştan kare planlı kubbe ile örtülü olup kuzeyinde üç bölümlü, kubbeli son cemaat yeri olan bir camidir.

Beyaz duvarlı evleriyle meşhur Kalkan, 1920'li yıllara kadar Kalamaki adıyla anılan eski bir Rum balıkçı köyüdür. O zamandan geriye kalan köyün kilisesi bugün cami olarak kullanılmaktadır. Geç dönemde kiliseden camiye dönüştürülen yapının inşa tarihi konusunda eldeki veriler kesin değildir. İnşa kitabesi günümüze ulaşmamış olan yapının güney cephesindeki onarım kitabesinden 07.

12. 1934 tarihinde, Kocamustafa oğlu Mustafa Kocakaya tarafından kiliseden camiye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Caminin güney-batı köşesine yakın güney duvarı üzerinde, çan kulesi yerine geç dönemde inşa edilmiş tek şerefeli bir minaresi bulunmaktadır.

Gömbe'de Ahi Şeyh İshak zaviyesi bulunmakta idi.

Konyaaltı Evliyaları

Bugün Konyaaltı olarak adlandırılan bölgenin, yakın tarihimize kadar, Antalya'nın falezler üzerinde yer almasından dolayı "Koyaltı" biçiminde anıldığı ve halk dilinde söylene söylene Konyaaltı'na dönüştüğü belirtilmektedir. 2008'de ilçe olur.

Konyaaltı ilçesine bağlı olan *Bahtılı* köyünün adının nereden geldiği ve geçmişi hakkında bilgi yoktur. Halk arasında anlatıldığına göre, köy Teke Beyliğinden önce vardı. Köyün kurucusu evliya **Pirinç Çelebi**'dir. Pirinç Çelebi "Yedi Kardeşler" denilen ve hepsi evliya olan kardeşlerden birisidir. Bu kardeşlerden biri Antalya`ya yerleşen Şeyh Cüce'dir. İkisi Doyran köyünde kalan evliya Fatma ve Zehra'dır. Biri Saklıkent'e yakın Eren Dağı'nın zirvesinde mezarı bulunan **Eren Dede**'dir. Kardeşlerden biri *Çakırlar* köyünün kurucusudur. Çakırlar'a yerleşirken "burası benim mekanım olsun" diyerek sınırları çizmiş, gözleri çakır renkli olduğu için de köyün adı Çakırlar olmuştur. Diğer kardeşin adı Ali olup *Durali* köyünün kurucusudur. "Ben de burada durayım" dediği için köyün adı Duraliler olmuştur.

Şehir merkezine 12 km. mesafede bulunan *Bahtılı* köyünün (mahallesi) kurucusu Pirinç Çelebi ise derelerin dolup taştığı bir zamanda afet olmaması için asasıyla Aşağıkaraman ile Bahtılı arasında kalan bölgeyi işaret ederek, "Ey mübarek şöyle bir akıver", demesiyle bir anda sular yolunu buluvermiş[192]. Çakırlar ve Duraliler arasındaki sınırı belirlemiş ve "bu da benim bahtıma" diyerek köyün adını Bahtılı koymuştur.

Anlatılır ki, Teke beyi Pirinç Çelebi'nin kendinden habersiz cami yaptırdığını duyup iki asker gönderir. Askerler Pirinç Çelebi'ye gelip beyden habersiz cami yaptıramayacağını söylerler. Pirinç Çelebi de onları evine buyur eder ve onlara birer kepçe pilav, atlarına da birer avuç yem verir. Askerler hem kendilerinin hem de atlarının doymayacağını düşünürler, fakat kendileri de atları da yiyeceklerini bitiremezler. Bu kerameti görünce bir hayli şaşıran askerler Pirinç Çelebiye hürmette bulunurlar. Daha sonra Pirinç Çelebi askerlere beylerine selam söylemelerini, bu camiye karışamayacağını, yoksa onun gözlerini oyacağını söyler (bu lafı söylediği zaman Teke bey gözlerine bir şeyin dokunduğunu hisseder). Ayrıca askerlere, "Evladım bu camiyi bitirmek bana nasip olmayacak, yakın tarihte beyiniz geliversin ve camiyi bitiriversin", diye buyurur. Teke Bey Pirinç Çelebinin Evliya bir zat olduğunu anlar. Çok geçmeden

---

192 http://www.konyaalti.gov.tr/

Pirinç Çelebinin yanına gelir. Geldiği vakit Pirinç Çelebiyi öbür aleme intikal etmiş olarak bulur. Defnini gerçekleştirir ve caminin kalan kısmını yaptırır. Caminin ismini de Pirinç Çelebi Cami koyar.

Yakın zamanlarda Pirinç Çelebi'nin türbesi yapılır. Köyde onun adına bir cami ve yanında köyün okulu vardır.

Şehir merkezine 15 km. mesafede bulunan Doyran beldesinde orman alanı içinde IX-XII. yüzyıllara tarihlenen bir manastır kalıntısı vardır. Duacı köyünde bir kilise kalıntısı ile Geyikbayırı köyünde bir şapel kalıntısı bulunmaktadır.

Korkuteli Evliyaları

Osmanlı döneminde kışlık yerleşim alanı olarak kullanılan Alaeddin Mahallesinin adı Anadolu Selçuklu hükümdarı Sultan Alaeddin'e dayanır. Kentin üç km batısındaki Alaeddin Camisi ise Selçuklu sonrası XIV. Yüzyıla ait bir yapı olup üzerinde Moğol etkisi görülür[193]. Günümüze yalnızca minaresi ve kapısı ulaşan caminin kitabesinde Kuyucu Murad Paşa tarafından 1571 yılında tekrar yaptırıldığı anlaşılmaktadır[194].

Bu camiye çok yakın olan Emir Sinaneddin Medresesi ise 1319'da Hamidoğulları döneminde Sinaneddin Calis Hızır Bey tarafından yaptırılır[195]. Beylikler Dönemi eseri olan Sinaneddin Medresesi dikdörtgen plana sahiptir. Antalya Bölgesinde rastlanan tek iki katlı medrese yapısıdır. Açık avluyu alt

---

193 Alpaslan Gönenç. Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2011

194 Handan Yerli. Antalya Minareleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar). Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 2011

195 Sibel Doğan. Antalya Medreseleri. Süleyman Demirel Üni. Yüksek Lisans Tezi. Isparta. 2012

katta revaklar ve üst katta sundurma ve bunların arkasında öğrenci hücreleri çevreler. Giriş eyvanı ve karşısında yer alan ana eyvan iki kat halinde yükselmektedir. İki katlı, açık avlulu, iki eyvanlı gruba dahil olan medrese onarımlarla özgün halini korumaktadır[196]. 2009 yılında cami ve medrese restore edilir.

1970'den sonraki yıllarda yapılan Korkuteli Barajı'nın inşası sırasında patlatılan dinamitler sebebiyle medresenin taçkapısı, özellikle üstteki kitabesi zarar görür. 1972'de dış kaplamalar ve üst kat hücrelerinin tonozları onarılır. 1991-1992 yıllarında araştırma kazısı, proje çalışmaları yapılmış, bozuk taşlar değiştirilmiş, metal konstrüksiyonlu merdiven, sıva 1994 yılında ise çatısı yapılmıştır. Halihazırda Korkuteli Belediyesine kiralanmış olup boş durumdadır.

Çaybaşı Mahallesinde tamir eden şahsın ismiyle anılan XVI. Yüzyıla ait Hüseyin Ağa Hamamı bulunmaktadır. Aşağıpazar Mahallesindeki Fatih İlköğretim Okulu binası 1917 tarihlidir.

Rivayete göre Selçuklular Korkuteli'yi fethederken beş büyük zat şehit düşer. Bunlar **Yarendede**, **Kurtbaba** (İmrahor karşısı), **Ali Fahrettin-i Kebir** (Büyükköy), **Ali Fahrettin-i Sağır** (Küçükköy) ve

---

[196] Sinaneddin Medresesi. Hayati Binler-Ali Kılcı

Kureyşbaba (Gümüşlü) isimli kişilerdir. Bu yerlerde türbelerin olduğu sanılmaktadır. Ancak şimdiye kadar herhangi bir kazı çalışması yapılıp bu eserlere rastlanmamıştır[197].

Atatürk Orman Parkı arkası-Dallas Tepesindeki türbe 2012'de restore edilir. Korkuteli halkı Yaren Dede Türbesi'ne giderek orada kurban keser, kurbanın etinden komşulara dağıtarak onların duasını alır.

İlçe merkezine 20 km. mesafede bulunan *Göçerler* köyü mezarlığında **Hasan Dede** isimli bir türbe mevcuttur. Türbede yatan kişinin köylülerce sevilen sayılan, fakir fukaranın dostu, hayırsever, ilim sahibi bir zat olduğu nakledilmektedir. Türbenin orijinali toprak dam şeklindedir. Yıpranınca köy sakinleri tarafından tadilat görür. Eskiden dileklerin gerçekleşmesi için adak kurbanlarını türbenin yakınında keserler, kanını kapı eşiğine sürerler, duasını yaptıktan sonra da etlerini fakir fukaraya dağıtırlarmış. Dilek dileyen kişiler elbisesinden bir parça bez koparır, içine dileğini yazar veya dileğini simgeleyen nesneyi koyup türbenin saçaklarına veya bitişiğindeki ağaçlara bağlarmış. Dileğinin gerçekleştiğini görürse türbeye şükür duasına gelirmiş.

Yeşilyayla beldesinde 1896 tarihli kerpiç bir cami bulunmaktadır.

---

[197] http://www.korkuteli.bel.tr/

Günümüzde yol genişletme çalışmalarıyla birlikte, **Sadıkoğlu** türbesi yoldan biraz daha uzaklaşmış ve üstü açık hale getirilmiştir.

1475 yılında, Manavgat Aspendos nehri üzerinde seyr ü sefer yapan nehir gemilerinin ana durak merkezlerinden biriydi[198]. Alanya Yörükleri ile Gencek Yörüklerinin kışladığı bir bölgeydi. Manavgat merkezde (nefs), köy nüfusu kadar bile bir nüfus bulunmamaktaydı. İmar edilmiş yerleşik bir merkez de değildi.

XIX. Yüzyılın başlarında ayanlık makamını ele geçiren Tugayoğulları Teke Sancağında ayanlık yapan Tekelioğulları tarafından desteklenir ve hatta Kadı Abdurrahman Paşa ile Tekelioğulları arasında yaşanan çatışma sırasında Kadı Paşa ve oğullarının ortadan kaldırılmasıyla bunlara ait mal varlığı bu iki ayan ailesi arasında paylaşılır[199]. XIX. Yüzyılın ilk yarısına kadar Manavgat'ta ayanlık yapan Tugayoğulları bundan sonra kaza müdürlüğünü elde etmeyi de başarırlar. XX. Yüzyılın başlarında da Antalya meclis idare azalığına seçilirler. Bütün bu idari görevler sırasında vergi

[198] M. Akif Erdoğru. Fatih Sultan Mehmed Zamanında Ala'iye Sancağı. Alanya Kültür Sanat ve Turizm Vakfı. Konya. 2013
[199] Mehmet Ak. Manavgat'ta Bir Ayan Ailesi Tugayoğulları

toplamaktan asker sevkine kadar çeşitli alanlarda rol alırlar. Bunun yanında zaman zaman yaptıkları yolsuzluklar sebebiyle halk tarafından merkeze şikayet edilen Tugayoğulları, sahip oldukları mevki ve makamları edindikleri servetle de pekiştirerek yörede bir asır boyunca etkili olurlar.

Seydiler Mahallesi'nde medfun bulunan **Seyyid Cemaleddin**'in türbesi bulunmaktadır.

Konya'nın Seydişehir ilçesini kuran Seyyid Harun Hazretleri (v. 1320) vefatına yakın seçkin müridlerinden **Zekeriya Baba**'yı Manavgat'a irşad için yollar[200].

Beydiğin köyünün 2,5 km. kuzeydoğusunda yer alan Kargı Han'ın kitabesi yok olmuştur. Ne zaman inşa edildiği hakkında kesin ipuçları verecek yapı süslemeleri veya detaylar mevcut değildir. Ancak Kırkgöz Han ile Sarafşa Han'a dayanılarak yapımı, 1236-1246 tarihleri arasına yerleştirilir[201].

---

200 Mehmet Önder. Seydişehir'de Seyyid Harun Külliyesi Vakıfları ve Banisi

201 Alanya Yakınlarındaki Kargı Han. Kurt Erdmann. Çeviren Mehmet Uysal. Muhammet Güçlü

Serik Evliyaları

Serik, “Karahisar-ı Teke” adıyla 1393 yılında Teke Sancağına bağlı bir kaza olarak Anadolu Eyaleti’ne bağlanır. XVI. Yüzyıldan itibaren “Karahisar” nahiyesi ve “Serik” nahiyesi adlarıyla ikiye ayrılır. Bugünkü Yanköy civarında bulunan ve halk dilinde “Asar” adıyla bilinen Sillyon, Karahisar nahiyesinin merkezi, Belkıs (Aspendos Tiyatrosu çevresi) Serik nahiyesinin merkezi olur. Osmanlı döneminde XVII. Yüzyılın ikinci yarısında, bölge önemini kaybeder.

XIX. Yüzyılda Karahisar-ı Teke kazası yerine Serik adı kullanılmaya başlanır. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ilk nüfus sayımında (1831 yılındaki nüfus sayımı kayıtlarında) Serik adı kullanılmıştır. XX. Yüzyılın başlarında Serik nahiyesi Kökez, Tekke ve Gebiz adıyla üç yerleşim yerinden oluşur. Nahiye merkezi olarak da Tekke kullanılmıştır. 1914 tarihli karara göre Serik, Teke Mutasarraflığına bağlanan Antalya kazasının bir nahiyesi olmuştur. Nahiye merkezi Kökez olup nahiyeye 31 köy bağlanmıştır.

İlçenin *Boztepe* köyünde 1820 tarihli Hacı Hasan Ağa Camii bulunmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet döneminde yapılan Teke livası vakıf kaydına göre, Karahisar nahiyesinde Balı Zaviyesi (Balı Baba Zaviyesi olarak ün kazanmıştır) nin adı geçmektedir[202]. Balı Zaviyesi tarihi Sillyon (Asar-Yanköy hisarı) kentinin 5-6 km. kuzeyindeki Tekke köyünde bulunmaktadır. Balı Zaviyesine Sultan Alaeddin Keçici köyünü vakfeder. Buradan zaviyenin Selçuklular dönemine kadar geri gittiği anlaşılmaktadır.

"Serik de Kadı yokken Tekke'de Kadı vardı" sözü, köyün yaşlılarından sıkça duyulur. Köyün isminin geldiği Tekke ve **Bali Baba** türbesi köy kadar meşhurdur. Rivayete göre, Bali Baba Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin talebelerinden biridir. Onun halifelerinden sonra son devre kadar burda tasavvuf şeyhleri bulunmuştur. Son devirde Şazeli-Bedevi tarikatına mensup mutasavvıfların bulunduğu söylenmektedir.

Bali Baba türbesi her ne kadar yerli halkın desteği ile tamir geçirmiş olsa da, mekanda daha erken tarihli yine bir kutsal alanın varlığı anlaşılabilmektedir[203]. Burası bir su kaynağı yanındadır. Erken dönem malzemeleri devşirme olarak kullanılmıştır. Adak amaçlı

---

202 Muhammet Güçlü Kuruluşundan Günümüze Balıbey Mahallesi (Balibey-Bali Bey-Balbey Mahallesi)

203 Sillyon Anti Kentinde ve Çevresinde Yüzey Araştırması Projesi. Proje Yürütücüsü. Elif Özer. Pamukkale Üni. Denizli. 2010

kullanılan kayadan oyulmuş ve günümüzde de kullanımı devam eden mumluk, erken dönemlerden itibaren ritüelin nasıl yapıldığı hakkında fikir vermesi bakımından önemlidir.

Antalya’da Bektaşilik

Evliya Çelebi Antalya’da Koyun Baba ismiyle anılan bir Bektaşi tekkesinden söz eder[204]. “..Kal’adan taşra şark tarafında hendek kenarında tekyei Koyun Baba Sultan asitanei Bektaşiyandır. Limon turunçlu ve gül gülistanlı mesiregah bir tekyedir. Şeyhi Boşnakulasıl Zülfikar Dede’nin demine bu sahibi Tarik merdanı Huda candır. Ayende ve revendeye nimeti biimtinandır.”

[204] Evliya Çelebi. Seyahatname. Sh. 288

Antalya’da Galibilik

Galip Hasan Kuşçuoğlu (1919-2013) Çorum'da derviş anne ve babadan dünyaya gelir. Çocukluğu, Kadiri ve Rufai Şeyhi Ali Ahıskavi'nin yanında geçen Kuşçuoğlu, yedi tarikten icazetli Çorumlu Şeyh Hacı Mustafa Anaç'ın hizmetinde bulunarak ondan tasavvuf ilmi tahsil eder. Amcası H. Bekir Kuşçuoğlu (v. 1929) Rufai ve Nakşi Şeyhidir[205]. Çocukluğu tasavvufi ortamlarda geçen Galip Hasan Kuşçuoğlu, ailesinin geçimini mobilya ustalığı ve tüccarlık yaparak temin eder. Kuşçuoğlu 1950 yılında Ali Sezai Kurtaran'ın Halifesi Kadiri ve Rufai Şeyhi Mustafa Yardımedici'ye intisab etmiş, 1956 yılında halifeliği (icazet) verilmiştir. 1993 senesinde Galibi Tarikatı'nı tesis etmiş ve sistemleştirmiştir. Çağdaşlığın gerekliliğine dair çeşitli vurgular yapmıştır. "Allah vardır diyen herkes Müslümandır. Peygamberler din getirmemiş, İslamiyet üzere gelmişler, şeriat getirmişlerdir. Hepsinin şeriatı haktır. Kişi hangi peygamberin şeriatına bağlıysa o isimle anılır (Muhammedi, İsevi, Musevi gibi)." Bu düşüncelerin hayat sistemi olduğunu söyler. Şeriatlar arası diyaloğu da savunmaktadır.

---

[205] Ebubekir Sıddık Çorumi olarak anılan Bekir Kuşçuoğlu hk. Evliyalar Şehri Çorum’a bkn. Sh 36-48

Hasan Galip Kuşçuoğlu Antalya'da vefat eder. Bakanlar Kurulundan alınan izinle 15 Aralık 2013 tarihinde manevi talimat ve vasiyeti üzerine İstanbul Beylikdüzü Gürpınar Dergahına defnedilir[206]. Efendi Hazretleri 1992 yılından itibaren Antalya'ya yerleşmiş ve burası tarikatın ikinci merkezi olmuştur[207].

Galibilerin Antalya/Ahatlı'da ibadethaneleri bulunmaktadır. Bu ibadethanede namaz kılındığı, toplu zikir törenleri, sohbetler, yemek dağıtımları, ekmek dağıtımı, Hatm-i Rufai yapıldığı görülmektedir.

---

206 http://www.galibivakfi.net/

207 Buşra Başeğit. Bir Dini Grup Üzeine Sosyolojik Araştırma (Galibiler - Antalya). Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üni. Isparta. 2015

Yivli Minare Külliyesinin dördüncü binası olan Mevlevihane teraslanmış düz bir arazi üzerinde ve ana caddenin yanında yer almaktadır. İlk defa Selçuklular zamanında yapıldığı rivayet edilen yapı, daha sonra XVIII. Yüzyılda Tekeli Mehmet Paşa tarafından Mevlevihane haline getirilir.

Antalya, Mevleviliğin Anadolu'da en erken yayıldığı yerlerden birisidir. İki katlı yapının alt kat planı dikkate alındığında, I. Alaeddin Keykubad döneminde yapılmış bir Mevlevihane yapısı olduğu düşünülür. XVIII. Yüzyılda Tekeli Mehmet Paşa tarafından dergaha çevrilen yapıya ikinci katın eklenmesi mümkündür.

Boyuna dikdörtgen planda, kalın beyaz badanalı bir sıva tabakası ile kaplanmış olan yapının taksimatı güney cephe ortasındaki yay kemerli giriş kapısının açıldığı üçgen intikalli ve üzeri fenerli bir kubbe ile örtülmüş ana mekan ile bunun üç yanında kalan tali hücrelerden meydana gelmiştir. Doğu kenarda eyvan şeklinde açılan tonozlu kısım mutribin bulunduğu yer olup, dikdörtgen bir penceresi olan bu bölümün zemini orta kısmın zemininden daha yüksektir. Kuzey cephenin doğu cephesinde gene orta zeminden daha yüksekte, doğudaki eyvan şeklinde tonozlu bir hücre yer almaktadır. Ortadaki kubbeli kısma açılan ve yönleri

kuzey güney istikametinde iki hücre bulunmakta olup birer kapı ile orta kısma açılır. Doğu cephede yer alan iki hücre arasında dar ve tonozlu koridor bulunmaktadır. Bu hücrelerin üzerleri beşik tonozla örtülüdür. Orta kubbenin sadece fenerinde ve batı kenarı ortasında pencereleri vardır. Dıştan uzunca bir dikdörtgen olan planı muntazam olmayıp güneydoğu duvarlar hafif çıkıntı teşkil etmektedir. Güney cephenin orta kısmının tonozlu eyvanlar ile birleştiği yerde duvarlar bir payanda ile desteklenmektedir. Cephe ortasındaki giriş kapısı kesme taştan yay kemerli yapılarak kapı üzerine kemerli bir niş konulmuştur.

Üst örtü kubbe dahil tamamı kiremitle kaplanmıştır. Orta kubbe üzerindeki fener altıgen kasnaklı küçük bir kubbe ile örtülmekte ve her kenar üzerinde yuvarlak kemerli pencereler bulunmaktadır. Bacalar kesme taştır. Batı ve kuzeyde ikinci kat olarak ikişer hücre daha bulunmakta olup bunların girişleri kuzey cephe üzerindedir.

Batı ve Kuzey cephedeki birinci kat hücrelerin üzerinde aynı ölçülerde olan ikinci kat hücrelerin dervişlerin ikametine tahsis edilmiş hücreler olduğu tahmin edilmektedir.

XX. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar Mevlevi tekkesi olarak kullanıldığı belirtilen yapı birkaç kez onarılmıştır. 1961 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce

gerçekleştirilmiş olan onarımdan sonra 1972 yılında Güzel Sanatlar'a galeri olarak verildiği sırada bazı değişiklikler yapılmıştır. Sıvalar yenilenmiş, yapının görünümünü bozmayacak biçimde aydınlatma düzeni kurulmuştur. Duvarların harap olmaması için beş cm. önüne demirler konulmuş, üzerlerine sunta resim panoları çakılmıştır. Batıda, üst katta çıkışı sağlayan merdivenler yapılmıştır. 1984 yılında sıvalar yenilenmiştir. Alt katın batısında, güneydeki odada bir niş ve yapı ortaya çıkarılmış, kapı doldurularak kapatılmış, niş dolap olarak kullanılmak üzere bırakılmıştır. Merdivenin ve kapının önüne birer ahşap kapı yapılmıştır. Mevlevihane tümüyle sıvalı olduğundan malzemesi anlaşılamamaktadır. Ancak, duvarların moloz ve düzensiz kesme taşlarla örülmüş olduğu belirtilmektedir.

Yapı birçok onarım geçirmesine rağmen orijinal özelliklerini koruyan ve işlev kazandırılarak resim galerisi olarak kullanılan Selçuklu dönemine, büyük olasılıkla I. Alaeddin Keykubad zamanına ait bir tarikat yapısıdır. Selçuklular döneminde inşa edilen tarikat yapılarının sınırlı örneklerinin günümüze gelebilmiş olması ve bir bölümünün oldukça harap durumda bulunması, Antalya Mevlevihanesinin önemini artırmaktadır.

1373 senesi civarında Antalya'yı Kıbrıslıların elinden alan ve Antalya Fatihi olarak bilinen

Hamidoğullarından Yunus Beyin oğlu Zincirkıran Mehmed Bey (ö.1377) XVI. Asırda II. Bayezidin oğlu şehzade Sultan Korkut'un, annesi Nigar Hatun'un vefatı ve tekkeye defnedilmesi üzerine Mevlevihane için yazdırdığı vakfiyede ve Sefine-i Mevleviyye'de Antalya Mevlevihanesinin kurucusu olarak gösterilmiştir[208]. Sefineye göre Antalya'yı yabancılardan temizlemek, halka yardım etmek ve Mevlevihaneyi kurmak üzere gönderilen Zincirkıran Mehmed Efendi vefatından sonra Mevlevihanenin hamuşuna defnolunmuş ve kendisinden sonra meşihat makamına Ahmed Çelebi geçmiştir.

XVII. Asırda Antalya'ya gelen Evliya Çelebi dergahla ilgili, "Kal'a içinde mevlevihane, kargir ve kubbe-i alisi asitane-i Celaleddin'dir, sahibü'l hayratı da mihrab önünde bir sivrice kubbe-i alinin içinde medfundur" demektedir[209].

Antalyalı olan ve 1631-1652 yılları arasında Galata Mevlevihanesi postnişinliğinde bulunan Adem Dede de Antalya Mevlevihanesine bazı vakıflar bağışlamıştır.

Sahih Ahmed Dede Antalya Mevlevihanesinden söz ederken, "..Ve hicret-i nebiyyenin 1627 yılında

---

[208] Sezai Küçük. XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler. Doktora Tezi. Marmara Üni. İstanbul. 2000

[209] Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt Sh. 288

Muhammed Çelebi merhumun oğlu Şah Çelebi 45 yaşında Çelebi Bostan Efendi tarafından Antalya dahil-i surda olan Mevlevihaneye gönderildi. 1635 yılında 53 yaşında vefat eyledi. Oğlu Antalya şeyhi Zincirkıran Mehmed Efendi 33 yaşında hayatta baki kaldı. 1638 yılında Zincirkıran Mehmed Efendi 35 yaşında iken İstanbul'a Galata Mevlevihanesine teşrif buyurup Şarih İsmail Efendi mes[c]lis-i saadetine vasıl oldu. Adem Dede hücrenişin idi. Sultan Murad-ı Rabiden Çelebi Mehmed Efendiye inam ve ihsan–ı Humayun olunup ikram-ı kesire ile yine Antalya'ya avdet buyurdu", demektedir. 1667 senesinde altmış beş yaşında iken burada vefat etmiştir.

Antalya Mevlevihanesinde kuruluşundan XIX. Asra gelinceye kadar vazife yapmış postnişinlerle ilgili, tekkenin kurucusu Zincirkıran Mehmed Efendi, daha sonra yerine geçen Ahmed Çelebi, XVII. Asırda da şeyh olan Şah Çelebi ve oğlu diğer Zincirkıran Mehmed Efendi'den başka isimlere rastlanmamaktadır.

1830 tarihli nüfus defterinden, Cami-i atik Mahallesinde ikamet eden orta boylu kır sakallı mevlevihane şeyhi Hafız Ahmed ibni Abdullah'ın 57 yaşında olduğu bilgisini öğreniriz[210]. 1841 tarihli

---

210 Aylin Doğan. 19. Yüzyılda Teke Sancağı Antalya Merkez Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı. Doktora Tezi. Marmara Üni. İstanbul. 2012

yazışmadan Mevlevi şeyhinin Hasan Dede olduğu anlaşılmaktadır. 1856 tarihli bir belge, “Samsun Mevlevihanesi Meşihat Vekaleti'ne tayin olunan Antalyalı Hasan Dede'ye Canik tarafına gitmesi sebebiyle teshilat ve muavenet gösterilmesi” ile ilgilidir. 1895 tarihli yazışma’dan Mevlevihane şeyhinin Hüsameddin Efendi olduğu anlaşılmaktadır.

XIX. Asra gelindiğinde 1847’de vefat eden Mehmed Şah Dede, 1883-1894 yılları arasında postnişin olarak bulunan Muhammed Şemseddin Dede, 1894 senesinden 1911 senesinde azledilinceye kadar Şemseddin Efendi oğlu Hüsameddin Dede ve onun yerine Kastamonu Mevlevihanesinden tayin edilen Mehmed Said Hemdem Dede, son olarak da Şeyh Ali Dede vazife yapmıştır[211].

Kastamonu Mevlevihanesinde de Sivaslı İbrahim

---

[211] Son şeyhin, Şemsettin oğlu Hüsamettin Efendinin kayınbiraderi Korkuteli eski Belediye Başkanı Ali Çomaklı olduğu iler sürülür. Korkuteli'de 1968-1973 yılları arasında Demokrat Parti'nden belediye başkanlığı görevi yapan ve 2008’in sonlarında kalp yetmezliği nedeniyle 81 yaşında hayatını kaybeden Ali Çomaklı için Korkuteli Belediye Başkanlığı önünde tören düzenlenir. Sağanak yağmur altında gerçekleştirilen törenin ardından cenaze, Çayırlı Camiinde kılınan öğle namazının ardından Paşa Mezarlığına defnedilir. Ne var ki, bu bilgi yaş sebebiyle şüpheli görünüyor.

Dede’nin 1886 yılında vefatıyla yerine aynı tarihte oğlu Said Efendi posta tayin edilmiş, fakat Said Efendi henüz rüşde ulaşmadığından kendisine türbedar vazifesinde bulunan Halil Dede 1894 senesine kadar vekalet etmiş, 1894 senesinde Said Efendi asaleten posta tayin edilmiştir. Türbedar Halil Dede de 1896 senesinde vefat etmiştir. Said Efendi, 1909 senesi Mayıs ayı başlarına kadar on iki seneye yakın Kastamonu Mevlevihanesi postnişini olarak görev yapmış, aynı tarihte Mevlevi tarikatına yakışmayacak davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle Kastamonu’daki görevinden azledilerek Antalya Mevlevihaneliğinde görevlendirilmiştir. Ne var ki Antalya’da görevi devr alması problemli olur.

Hüsameddin Dede ile Mehmed Said Hemdem Dede arasındaki vukua gelen olaylar ve tartışmalarla ilgili bir çok belge bulunmaktadır[212]. Yazışmalar 1910-1913 yıllarını kapsamaktadır.

1915 yılında teşkil edilen Mücahidin-i Mevlevi Alayında Antalya’nın ismi geçmez. 1929 yılında Mevlevihaneyi gezen Riefstahl da, tekkeler kapatıldıktan hemen sonraki mevlevihanenin durumunu, “kaderine terkedilmiş, semahane, ahşap derviş hücreleri ve hamuşandan ibaret bir tekke” şeklinde nakl etmektedir.

---

[212] Osman Cilacı. Vesikalar Işığında Antalya Mevlevihanesi Postnişinlik Devir Teslimi

Antalya Mevlevihanesi, içersinde mukabele ayinleri yapılan, fakat çile çıkarılmayan üçüncü derece Mevlevi merkezlerindendir.

Ayrıca, XVII. Yüzyılda Evliya Çelebi şehirde bir Gülşeni tekkesinin varlığından söz eder[213].

---

213 XVII. Asırda Tasavvuf

Yer ve İsim İndeksi

A

B

C

İ

K

M

N

O

Ö

P

R

S

Ş

T

U

Ü

Y

Z

Kaynakça

Kitaplar

1. AYKUT A. Sait. İbn Battuta seyahatnamesi YKY Cilt. I
2. ÇELEBİ Evliya. Seyahatname. IX. Cilt.
3. DURMA Abdulhalim. Evliyalar Şehri Elazığ
4. DURMA Abdulhalim. Evliyalar Şehri Manisa
5. ENHOŞ Mustafa. Bütün Yönleri ile Akseki ve Aksekililer. İstanbul. 1974
6. ERDOĞRU M. Akif. Fatih Sultan Mehmed Zamanında Ala'iye Sancağı. Alanya Kültür Sanat ve Turizm Vakfı. Konya. 2013
7. KEMİKLİ Bilal. Elmalı: İlim ve İrfan Şehri. Antalya, 2011
8. TANYU Hikmet. Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. Ankara Üni. Yayınları. Ankara. 1967
9. UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı. Osmanlı Tarihi. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara. 1998
10. YILMAZ Leyla–Kemal Tuzcu. Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri. Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi. Haarlem. Hollanda. 2010
11. Kültür Envanteri. Antalya Valiliği. (Merkez, Alanya, Akseki-Gündoğmuş-İbradı-Gazipaşa, Demre, Kaş, Kemer-Kumluca-Finike, Korkuteli-Elmalı, Manavgat-Serik)

12. Dünden Bugüne Antalya. Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. CiltI-II

Tezler

1. ABDULLAYEV Kamran. İmam Şernubi'nin Tabakatü'l-Evliya Adlı Eserinde Keramet ve Sufiler. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2011
2. AKSOY Ümit Lütfi. Antalya-Elmalı Ömer Paşa Camii'nin Mimari ve Süsleme Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2010
3. BAŞEĞİT Buşra. Bir Dini Grup Üzeine Sosyolojik Araştırma (Galibiler - Antalya). Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üni. Isparta. 2015
4. BURKAN Gökhan. Antalya Çevresindeki Bektaşi Tekkeleri. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi. Antalya 2010
5. DAYAR Evren. Antalya'da Kültürel ve Toplumsal Hayat (1923-1932). Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üni. Antalya. 2010
6. DENİZ Muzaffer. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Antalya Şehrinde Eğitim (1923-1950). Doktora Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2009

7. DOĞAN Aylin. 19. Yüzyılda Teke Sancağı Antalya Merkez Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2012
8. DOĞAN Sibel. Antalya Medreseleri. Süleyman Demirel Üni. Yüksek Lisans Tezi. Isparta. 2012
9. GÖNENÇ Alpaslan. Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2011
10. GÖNÜLLÜ Ali Rıza. Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960). Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2008
11. ILGIN Gülcan Dilber. Antalya'da Mübadele. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üni. Antalya. 2012
12. ODABAŞI Zehra. Selçuklu Devleti'nde Mühtedi Vakıfları: Celaleddin Karatay Vakıfları Örneği. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. 2012
13. ÖZTAŞ Gülizar, Antalya Merkez Selçuklu Dönemi Eserleri, Yüksek Lisans tezi, SDÜ., Isparta, 2000
14. PARLAK Banu. Antalya Cami Ve Mescitlerinde Yer Alan Mihraplar. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üni. Kayseri. 2011
15. SARIGÜZEL Nedim. Birinci Ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri (Biyografi Ve Faaliyetleri). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya-2009

16. YERLİ Handan. Antalya Minareleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar). Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 2011

Makaleler

1. AK Mehmet . Manavgat'ta Bir Ayan Ailesi Tugayoğulları
2. AK Mehmet. 19. Yüzyıl Nüfus Sayımlarına Göre Alaiye Sancağı
3. ARAZ Raşit. İtalya'nın Antalya'yı İşgali
4. ARMAĞAN Latif. XVI. Yüzyılda Antalya'da Dini–Sosyal Yapılar ve Şehrin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma
5. ARMAĞAN A. Latif. XVI. Yüzyılda Antalya
6. ARMAĞAN Latif. Tarihsel Süreç İçinde Teke Yöresi
7. BAŞGELEN Nezih. Anıtları ve Tarihiyle Antalya-Kaleiçi
8. BİNLER Hayati-Ali Kılcı. Sinaneddin Medresesi
9. CİLACI Osman. Vesikalar Işığında Antalya Mevlevihanesi Postnişinlik Devir Teslimi
10. ÇAYCI Ahmet. Alanya Mahmud Seydi Külliyesi
11. ÇELEBİ Mevlüt. Milli Mücadelede İtalyan İşgalleri
12. ÇELEBİ Mevlüt. Antalya Bölgesinde İtalyan Arkeoloji Heyetler

13. ÇELTİKCİ Orhan. İstiklal Harbinde Antalya Ve Havalisinde Kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Ve Faaliyetleri
14. DAVULCU Mahmut. Ormana Yöresi Geleneksel Konut Mimarisi Ve Yapıcılık Geleneği
15. DAYAR Evren. Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Antalya'da Çocuk İcarları
16. DAYAR Evren. Bu Ne Gam Bu Ne Keder! Antalya'da Efkar, Müzik Ve Çalgılı Kahvehaneler
17. DAYAR Evren. 19. Yüzyılda Antalya'da Siyah Köleler Ve İbradı'da "Arapastık Kestanesi"
18. DAYAR Evren. İsmet Paşa'nın 15 Mart 1926 Tarihli Antalya Seyahati
19. DİKMEN Melek. Elmalı'da İrfan Geleneği ve Eroğlu Nuri
20. DİNÇ Güven. Şer'İyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu
21. DİNÇ Güven. Cumhuriyetin İlk Nüfus Sayımına Göre Antalya'nın Demografik Yapısı
22. DOĞAN Nermin Şaman. Selçuklu Döneminde Siyasi ve Bani Kimliği ile Mübarizeddin Ertokuş
23. DOĞAN Sema. Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları 2004
24. DURAN Şeyda Güvenç. Alanya, Akşebe Mescit Ve Türbesi'nin Tasarım Dilini Anlamaya Yönelik

Bir Sorgulama Ve Yeni Bulunan Selçuklu Duvar Graffitisi

25. DURGUN Hatice. Teke Sancağı'nın Batısında Telgraf Hattı Tesisinin Gelişimi: Elmalı Örneği
26. DUYMAZ A. Şevki. Kentsel Gelişim Ve Mimari Yapılar Üzerine Bir Çalışma Örneği: Elmalı Şehri
27. EMEN Huriye. Gazipaşa'daki Geçiş Dönemi ve Halk Hekimliği Pratiklerinde Orta Asya Türk Kültürü ve İnanç Sisteminin Tesirleri
28. ERDMANN Kurt. Alanya Yakınlarındaki Kargı Han. Çeviren. Mehmet Uysal. Muhammet Güçlü
29. ERDOĞRU M. Akif. Antalya ve Havalisi Tarihi İçin Bir Kaynak: Defter-i Evkaf-ı Liva-i Teke
30. GÖNÜLLÜ Ali Rıza. Antalya'da Basın Hayatı (1920-1949)
31. GÜÇLÜ Muhammet. Kuruluşundan Günümüze Balıbey Mahallesi (Balibey-Bali Bey-Balbey Mahallesi)
32. GÜÇLÜ Muhammet. Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya'da Anadolu Gazetesi (19 Aralık 1920-12 Eylül 1922)
33. HAN Ali Asghar. Hint Müslümanlarının Türk Kurtuluş Hareketine Yardımları (1913-1924)
34. KALAFAT Yaşar. Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasaneri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları **–I**

35. KAYGUSUZ İsmail. Abdal Musa Velayetnamesi ve Kaygusuz Abdal Velayetnamesini içeren Veli Baba Elyazması Üzerinde Kısa Bir Sunuş
36. KECHRİOTİS Vangelis. 20. Yüzyılın Başında Antalya'daki Rumlar
37. KIVRIM İsmail. 16. Yüzyılda Akseki (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)
38. KOCA Şevki. Kafi Baba Bektaşi Dergahı
39. KORUM Oğuz. Unutulmayan Alanya Kaymakamları
40. KURAN Aptullah. Karamanlı Medreseleri
41. MİNKARİ Tarık. İbradı'nın Tarihi
42. Kentsel Koruma Çalışması: Elmalı. Işıl Polat, K. Kutgün Eyüpgiller ve Mine Topçubaşı
43. ORAL Mustafa. Duvarlar Arasında Antalya Yahudi Cemaati-II
44. ÖNDER Mehmet. Seydişehir'de Seyyid Harun Külliyesi Vakıfları ve Banisi
45. ÖZCAN Hatice Özyurt. Alanya Kalesinde Üç Bizans Kilisesi
46. ÖZDEMİR Rifat. Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)
47. ÖZTÜRK M. Cemal. Osmanlı Arşiv Belgelerinde Abdal Musa
48. SÜMER Mürsel. 189 Yıl Önce Antalya'da Kurulan bir Vakıf Kütüphanemiz; Mütesellim (Müsellim) Kütüphanesi

49. TÜRKTAŞ Metin, Alanya ve Köylerindeki Türbe ve Adak Yerleri –I-
50. TÜRKTAŞ Metin, Alanya ve Köylerindeki Türbe ve Adak Yerleri –II-
51. ÜNSAL Ahmet. Antalya elektriğinin tarihçesi
52. YILMAZ Leyla. Antalya-Ahi Kızı Mescidi: Bir Selçuklu Binasının Osmanlı Devrinde Yeniden Kullanımı
53. YILMAZ Leyla. Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camii ve Tarihlendirilmesi
54. Kepez Köyü. Akseki Dergisi. 2014. Sayı 16
55. Sillyon Anti Kentinde ve Çevresinde Yüzey Araştırması Projesi. Proje Yürütücüsü. Elif Özer. Pamukkale Üni. Denizli. 2010

Ansiklopedi

1. TANMAN Baha, Abdal Musa Tekkesi. İslam Ansiklopedisi TDV
2. KÖPRÜLÜ O. F., Abdal Musa, İslam Ansiklopedisi TDV
3. Antalya. Feridun Emecen. TDV İslam Ans. Cilt. 3
4. Tekeoğulları. Sait Kofoğlu. TDV İslam Ans. Cilt. 40
5. Yavuz Tiryaki. Yivli Minare Külliyesi. TDV İslam Ans. Cilt 42

6. Abdal Musa - Orhan F. Köprülü. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 1
7. Abdal Musa Tekkesi - M. Baha Tanman. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 1
8. Kaygusuz Abdal - Nihat Azamat. TDV İslam Ansiklopedisi. **Cilt. 25**
9. Ümmi Sinan. A. Azmi Bilgin. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42
10. Alanya. İdris Bostan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 2
11. Alara Hanı. Ara Altun. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 2
12. Erdem, Hasan Hüsnü. Veli Ertan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 11
13. Celaleddin Karatay. Aydın Taneri. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 7
14. Ahi Kızı Mescidi. Behset Karaca. Ahilik Ansiklopedisi. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü. Ankara. 2014 Cilt I
15. Ahi Yusuf Camii. Osman Kunduracı. Ahilik Ansiklopedisi. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü. Ankara. 2014 Cilt I

WEB

1. http://www.antalya.bel.tr
2. http://www.antalyatarihi.com/
3. http://www.anadoluselcuklumimarisi.com/
4. http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/
5. http://www.elmali.gov.tr/
6. http://www.akmedadalya.com/
7. http://www.antalyamuzesi.gov.tr/
8. http://www.korkuteli.bel.tr/
9. http://www.asirproje.com.tr/
10. http://kaleicimuzesi.com/
11. http://katalog.devletarsivleri.gov.tr/
12. http://sosyodenemeler.blogspot.com.tr/
13. http://www.akseki.gov.tr/
14. http://www.caltilicukur.com/
15. http://www.cevizlililer.org.tr/
16. http://www.bademlidernegi.com/
17. http://www.gundogmushaber.com/
18. http://www.galibivakfi.net/
19. https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/
20. http://antalyaeah.saglik.gov.tr/
21. http://www.konyaalti.gov.tr/
22. http://www.kas.bel.tr/